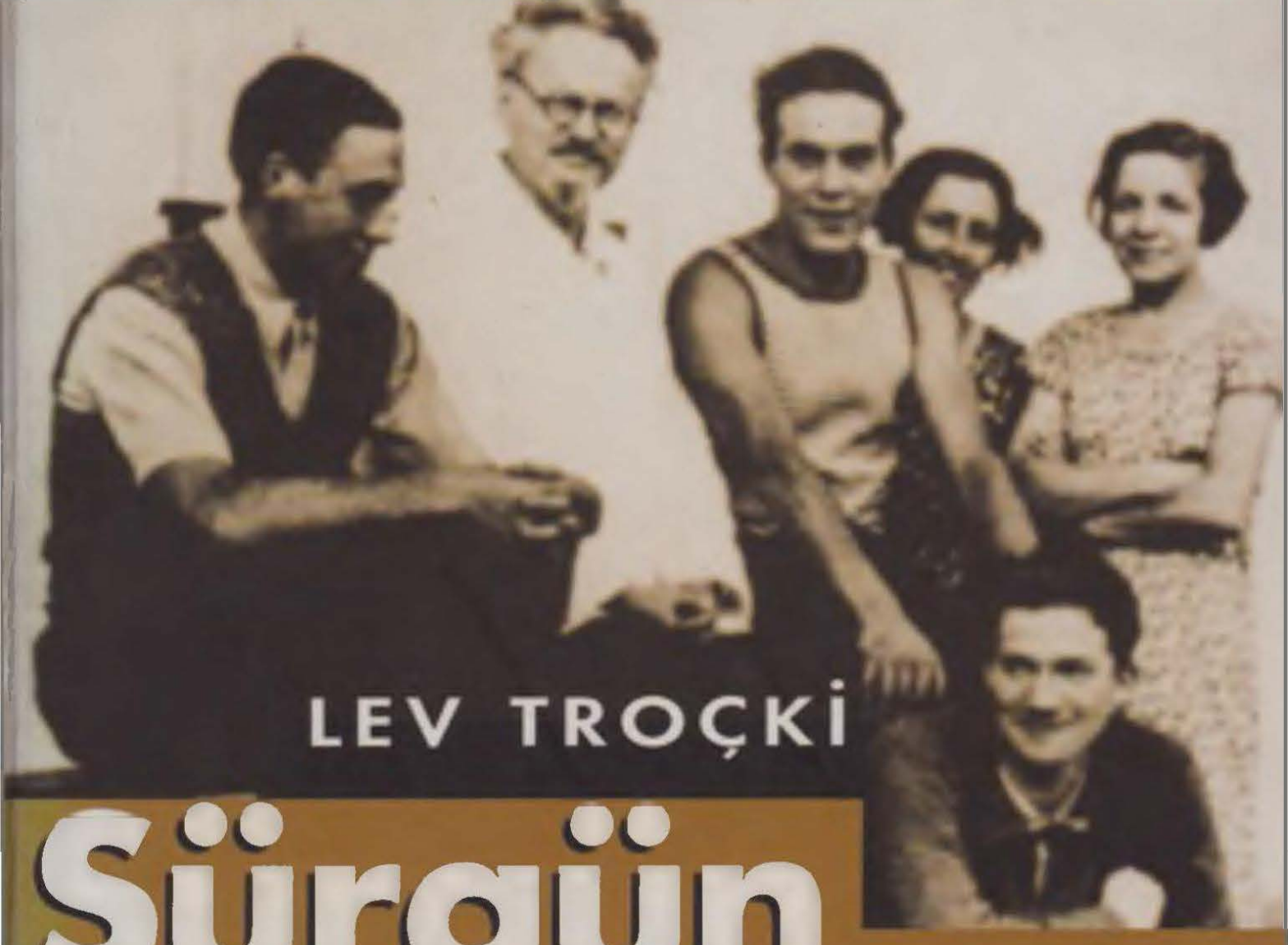

LEV TROÇKİ

Sürgün Günlüğü

YAZIN YAYINCILIK

LEV TROÇKİ

SURGUN GÜNLÜĞÜ

Önsözler:
Jean van Heijenoort
ve
Alfred Rosmer

Türkçesi:
Aslı Aydın

YAZIN YAYINCILIK

Lev Troçki
Sürgün Günlüğü

●

Özgün adı:
Journal d'Exil

●

İlk basım tarihi 1958

●

Türkçede ilk baskı tarihi Ekim 97

●

Türkçesi:
Aslı Aydın

●

Kapak:
İnci Batuk

●

Baskı:
Söğüt Matbaası

●

Yazın Yayıncılık
Asmalı Mescit Sok. 13/9
Tünel-İSTANBUL

●

Yazışma adresi:
PK 224 Beyoğlu - İSTANBUL

İÇİNDEKİLER

Jean van Heijenoort'un Önsözü 7
Alfred Rosmer'in Önsözü 15
Fransızca Yayıncının Önsözü 27

Birinci Defter 29
İkinciDefter 108
Üçüncü Defter 135
Vasiyet 150

Notlar 153

Önsöz

Leon Troçki Rusya'dan 1929 başlarında sürgün edildi. 12 Şubat 1929 tarihinde karısı Natalya ve büyük oğlu Lyova ile birlikte İstanbul'a geldi. 1932 yılında Kopenhag'a yaptığı 4 haftalık bir yolculuk dışında, 17 Temmuz 1933'e kadar Türkiye'de kaldı. Yaşamının bu devresi oldukça dengeli geçti; özellikle de türk yetkilileri ile bir sorun sözkonusu olmadı. Buna karşılık büyük acılar yaşandı bu dönemde. Troçki'nin Prinkipo'da (Büyükada ç.n) kalmakta olduğu ev, 28 Şubatı 1 Mart 1931'e bağlayan gece, sabahın 2'sinde çıkan bir yangınla kül oldu; arşivlerinin ve elyazması notlarının bir kısmı böylelikle yokolurken, çalışma düzeni de haftalar boyunca bozulmuş halde kaldı. 5 Ocak 1933'de büyük kızı Zinayda, Berlin'de intihar etti. Öte yandan, siyasi alanda Almanya'da Nazizmin yükselişi ve Hitler'in 30 Ocak 1933'de Reich'in şansölyesi durumuna gelmesine tanık olundu. Yine de Türkiye'de geçen yıllar Troçki için çok üretken yıllardı. En önemli yapıtlarım, *Hayatım*'ı, *Rus Devrim Tarihi*'ni, ve daha az kapsamlı bir çok kitabını, bir çok broşürü, ve çok sayıda makaleyi burada yazdı, bir yandan da yoğun bir mektuplaşma içerisindeydi.

Troçki Fransa'ya girmek üzere 17 Temmuz 1933 tarihinde Türkiye'yi terketti. Daladier hükümeti ona bir vize hakkı tanımıştı. Bu vizeye bağlı belirleyici kısıtlamalar yoktu, ama fransız yetkililerle ilişkiler konusunda bir dizi endişe sözkonusu olduğu için, Troçki'nin Paris'den olabildiğince uzakta bir yere yerleşmesine karar verildi. İşte 25 Temmuz günü Troçki'nin Atlantik kıyısında Royan yakınlarında bulunan Saint-Palais'de bir villaya gelmesi bu koşullarda gerçekleşti. Ağustos ayı çok hareketli bir ay oldu. Almanya'da sosyalist ve komünist partilerin çökmesinin ardından Troçki yeni bir Enternasyonal'in oluşturulmasına çağrıda bulunmuştu ve 1933 Ağustos'u bo-

yunca Saint-Palais'ye bitmez tükenmez bir ziyaretçi akını yaşandı: troçkist grupların üyeleri ya da İkinci veya Üçüncü Enternasyonel'den kopmuş çeşitli grup liderleriydi gelenler. Uzun görüşmeler, uzun tartışmalar yapılıyordu, ve bütün bunlar, belki iki ya da üç ayda bir kere bir ziyaretçinin geldiği Prinkipo'daki yalnızlığa oranla büyük bir değişiklikti. Eylül ayında Troçki'nin sağlığı bozuldu. Atlantik'te rüzgar ve fırtına zamanıydı şimdi. Natalya bir kaç haftalığına Paris'e gitmişti. Ağustos ayının canlı ve gergin siyasi tartışmalarından sonra bir dinlenme dönemi başlamıştı. Troçki bütün gün yatakta kalıyor, gelen yazıları okumaktan ve bir kaç mektup yazdırmaktan başka hiçbir şey yapmıyordu.

9 Ekim günü, Natalya ve fransız troçkist grubun bir üyesi olan (ve İkinci Dünya Savaşı sırasında almanlar tarafından kurşuna dizilen) Jean Meichler ile birlikte, arabayla, Saint-Palais'den ayrılmdı. Yolcular güneye, Pireneler yönüne doğru iniyorlardı. Bagnères-de-Bigorre'da kaldılar bir süre, çevrede gezintiler yaptılar. Lourdes'u bu sırada gezdiler; okuyucular, Troçki'nin gezi hakkındaki (29 Nisan tarihli) yorumlarını bulacaklar ilerideki sayfalarda.

Saint-Palais'de kalınılan süre boyunca, fransız yetkilileri ile bir sorun yaşanmamıştı. Charente-Inférieure Valisi, Troçki'nin kendi bölgesinde kaldığından haberdar edilmişti doğal olarak. Ama buna rağmen, çoğu yabancı olan kalabalık ziyaretçi sayısı fransız yetkililerı tarafından hiçbir tepkiye neden olmamıştı, ve bu, Saint-Palais'nin polis tarafından doğrudan denetlenmediğini göstermekteydi. Bu konumdan cesaret alarak, Troçki ve çevresindekiler onun Paris'e çok daha yakın bir noktaya taşınabileceğini düşündüler, ve böylelikle Troçki, Pireneler'den dönüşünde, 1 Kasım 1933 tarihinde Paris'in güney-doğusuna elli kilometre kadar bir mesafede, Fontainebleau ormanının kıyısında bulunan Barbizon villasına yerleşti. Milli Emniyet idaresi onayını vermişti ama kaçak bir yanı vardı bu işbirliğinin. Yerel yetkililer, özellikle de Belediye Başkanı, Troçki'nin Barbizon'daki varlığından haberdar edilmemişti. Villaya gelen ziyaretçiler, (o dönemde Paris'de yaşayan) Lyova, Jean Martin, Henri ve Raymond Molinier'den ibaretti. Troçki ve Natalya ile aynı evde yaşayanlar ise Rudolf Klement, (1934 Ocak ayı sonuna kadar) Sara Jacobs, Gabrielle

Brausch ve ben'dik. Küçük, sakin Barbizon kentinde hiç kimse, bazı öğleden sonraları sokaktan geçtiği görülen yaşlı ama dimdik adamın Troçki olduğundan kuşkulanmıyordu.

Barbizon'a yerleşir yerleşmez, Troçki tekrar düzenli bir şekilde çalışmaya koyuldu. Yeni bir kitap için bir kaç proje arasında bocaladıktan sonra, bir Lenin biyografisine girişmeye karar verdi. Lyova ona Paris kütüphanelerinden çekip çıkartılmış çok sayıda malzeme getiriyor ve bu malzemeler, mavi kalemle çizilmiş siril tarzı bir L harfi ile işaretlenen dosyalarda başlıklar altında bir düzene girmeye başlıyorlardı. Bu arada günün siyasal olayları üzerine yoğun bir yeni makaleler dizisi, bir de, doğal olarak, yazışmalar sürüyordu.

Bir süre sonra Paris'e geziler başladı. Troçki iki üç haftada bir, troçkist grupların üyeleriyle, muhalif komünistlerle ve sol sosyalistlerle buluşmaya Paris'e gidiyordu. Bu karşılaşmalar, sık sık değiştirilen, farklı apartman dairelerinde gerçekleştiriliyordu.

1934 yılı Nisan ortasında bir terslik oldu. Barbizon'daki villada oturanlar, bu güne dek oldukça sakin yaşamış küçük Barbizon kentinde dedikodu yaratacak kadar garip insanlardı. Jandarma gizlice ilgilenmeye koyulmuştu villayla. 12 Nisan 1934 akşamı saat 11'de iki jandarma eri, Paris'den Barbizon'a motorlu bir bisikletle gelmekte olan Rudolf Klement'i eve henüz belli bir uzaklıkta iken, lambasının yanmadığı bahanesiyle durdurdular. Ve karışlarında, fransızcayı çok belirgin bir alman lehçesiyle konuşan, beraberinde devrimci yayınlar taşıyan, cepleri dünyanın her yanından gelmiş mektuplarla dolu ve kim olduğunu ve nereye gittiğini açıkça anlatmaktan aciz bir genç adam buldular. Onu hemen tutukladılar, ve bu tutuklama Troçki'nin yaşamını altüst edecek bir olayın başlangıcı oldu (*Günlük*'te 18 Mart ve 21 Mart tarihli yazılara bakınız).

15 Nisan'da, Lyova Barbizon'a geldi ve Troçki ile Natalya'yı alıp götürdü, onları Paris'in doğu banliyösünde Lagny villasına taşıdı arabasıyla. Bir kaç gün sonra Troçki Jean Meichler eşliğinde yine arabayla Chamonix'e gitti. Fransız yetkililer onun Paris yakınlarında bulunmasını hoşgörmüyorlardı artık. 10 Mayıs-20 Mayıs tarihleri arasında Natalya ve benimle birlikte, gizlice, Grenoble yakınlarındaki Tronche'da bir aile pansiyonunda kaldı (Bkz. *Günlük*'ün 8 Mayıs ta-

rihli yazısı). Bu arada Henri Mollinier yeni bir arayol bulmak için fransız yetkilileriyle görüşmeler yapmaktaydı Paris'te. Fransa'da fırtınalı siyasal olaylar yaşanmıştı. 6 Şubat'ta Concorde meydanındaki ilk faşist gösteri 12 Şubat tarihinde bir karşı gösteri yapılmasına neden olmuştu ve merkez sol Daladier hükümeti, yerini, Doumergue'in merkez sağ hükümetine bırakmıştı. Henri Mollinier'nin fransız yetkilileri ile giriştiği pazarlık görüşmeleri zor geçiyordu. Troçki'yi Madagascar'a ya da Réunion'a göndermekten sözediyorlardi. Türk hükümeti, usulca tahmin yürüterek, Troçki'nin yeniden Türkiye'ye gelmesine hiç istekli olmadığını bildirdi. Yeryüzünde hiçbir ülke ona giriş izni tanımıyordu.

Troçki'den kurtulamayınca, fransız hükümeti, geçici bir çözüme yöneldi, buna göre Troçki Fransa'da kalabilecek ama Paris'den uzakta ve sürekli polis denetimi altında olacaktı. İşte bunun üzerine Troçki, Natalya, Raymond Molinier ve Véra Lanis'le birlikte 1934 Haziranında Alp'lerde küçük bir dağ köyü olan Saint-Pierre-de Chartreuse'e yerleşti. Troçki ve Natalya ulusal güvenlik dairesinden hayali isimler taşıyan birer kimlik kartı edinmişlerdi. Ama bu durum tamamen geçici nitelikteydi ve gerçekten de uzun sürmedi. Troçki'nin *Günlük*'ünde anlattığı gibi, (8 Mayıs günü) Vali ile aralarında tatsız bir olay geçti.

Ben de bunun üzerine, Maurice Dommanget'yi, öğretmenlik yaptığı küçük Oise kentinde ziyarete gittim. Dommanget, Ögretmenler Sendikası'nın yöneticilerinden biriydi. Troçki'yi, Fransız yetkililerin kabul edebileceği koşullarda, evinde ağırlamaya hazır bir öğretmen tanıyıp tanımadığını sordum kendisine. Bir süre sonra, Dommanget birisini bulduğunu, bu kişinin Grenoble'un doğusuna hemen hemen on kilometre uzaklıktaki bir küçük kentte, Domène'de, öğretmenlik yapan Laurent Beau oldugu haberini ulaştırdı. Beau'nun, küçük kent merkezinin bir ya da iki kilometre uzağında, Savoie yolu üzerinde, büyük bir bahçeyle çevrili üç katlı bir evi vardı. İdeal bir konumdu bu. Beau troçkist değildi: O dönem solda güçlü olan Öğretmenler Sendikası'nın bir üyesiydi ve evinin bir bölümünü Troçki'ye kiralamaya hazırdı.

Troçki, Natalya ve ben, 1934 Temmuz ayı ortasına doğru Domène'e geldik. Varolan imkânlarla idare etmek zorundaydık. Rusça bir

daktilo bulmak olanağı hiç yoktu, Troçki de eliyle yazınaya koyuldu. Natalya, Troçki ve kendisi için ufak tefek yemekler hazırlıyor, Bayan Beau da ona biraz yardım ediyordu. Alışverişi yapan hemen her zaman bendim, çoğu kez de kolaylık olsun diye dışarıda yemek yiyiyordum. Bu koşullar hiç tatmin edici değildi tabii. Milli Emniyet'ten bir müfettiş Domène'e yerleşmişti ve evi gözlüyordu.

Evin arka tarafında kimse oturmuyor, ve bahçeden dosdoğru Alp dağlarının yan kollarına çıkılıyordu. Troçki ve Natalya kimse tarafından görülmediklerinden emin buralara dolaşmaya gidebiliyorlardi. Kimi kez, akşamları, Beau küçük arabasıyla, aralıksız yarım ya da bir saatliğine köyde gezmeye götürüyordu bizi. Troçki ve Natalya arkaya oturuyorlardı, ben de Beau'nun yanına yerleşiyordum. Sohbeti oldukça sönüktü Beau'nun.

Grenoble'de küçük bir troçkist grup bulunuyordu ve bu grubun üyelerinden biri, Alexis Bardin, Troçki'nin Domène'de kaldığı haberini almıştı. Karısı (Violette) ve o, evin en sık gelen ziyaretçileri oluverdiler; Troçki ile sohbetleri çoğu kez Grenoble'un yerel siyaseti üzerineydi. Okuyucular Troçki'nin bu ilgisinden izler bulacaklar ileride ki sayfalarda (14 Şubat ve 2 Mayıs tarihlerinde).

Bu sırada Fransa fırtınalı bir siyasal döneme giriyordu ve Paris'deki troçkist grup içerisinde yapılacak çok şey vardı ; kısa bir süre sonra, benim, zamanımı, Domène ve Paris arasında bölüştürmem kararlaştırıldı. Üç dört haftamı Paris'de geçiriyor sonra da iki üç haftalığına Domène'e geçiyordum ve bu böyle sürüp gidiyordu. Bu program çok sıkı değildi tabii, günün gereklerine göre şekilleniyordu. Yavaş yavaş Domène'de daha çok kalmaya başlamıştım. Ekim ve Kasım aylarında "*Fransa nereye gidiyor?*"un ilk bölümünü çevirmek için oradaydım. Troçki'nin bu elyazısı kitabını o yazdıkça ben çeviriyordum. Broşür, Fransa'nın siyasal konumu üzerine bir çözümlemeydi, bu nedenle de doğal olarak Troçki'nin adıyla yayınlanamazdı. Benim çevirim onun yazı stilinin en göze çarpan özelliklerini silecek şekilde uyarlanmıştı. Metin, fransız troçkist grubunun yönetici kesimi tarafından yazılmış gibi yayınlandı sonuçta. Yine de rusça elyazısının korunması gerekiyordu. Natalya onu ceketimin astarının içine dikti Paris'e gideceğim zaman. 1935 Ocak ayı boyunca, Troçki'nin Kirov'un

öldürülmesi üzerine yazdığı broşürü çeviriyor, Domène'de kalıyordum. Şubat ve Mart'ta ise "*Fransa Nereye Gidiyor?*"un ikinci yarısını çevirmek için oradaydım. İşte, Troçki *Günlük*'ünü tutmaya bu sıralarda başladı.

Evdeki yaşam biçimi biraz değişmişti o dönemde. Troçki ve Natalya, artık bütün bir katta tek başlarına kalıyorlardı, bir de yeni bir banyo yaptırılmıştı onlara. Kitaplar Paris'den gelmiş ve koridordaki etajerlere düzgünce yerleştirilmişlerdi. Ne var ki, bu yeni yaşama şekli para sorunlarını gündeme getirdiği için de Beau'larla ilişkiler biraz bozulmuştu. Yeni banyo yapımı oldukça önemli miktar paraya malolmuştu (ne Troçki'nin ne de Beau'nun çok parası vardı) ve fiyat konusunda tartışma çıkmıştı. *Günlük*'ünde Troçki'nin 12 Şubat tarihli gözlemi bu olaydan izler taşır. İlkel maddi birikime yaptığı gönderme kuşkusuz yersizdir, hatta marksist ekonomi doktrini açısından doğru olup olmadığı sorusu bile sorulabilir. Belki Laurent Beau bir kira geliri elde etmektedir ama Troçki de sıradan bir kiracı değildir ve o dönem Fransa'da ve Avrupa'da hakim olan politik istikrarsızlık gözönüne alındığında, Beau'nun yapmakta olduğu şey, hem kendisi hem de ailesi için bir risk taşımaktadır. Zaten Natalya da anılarında Beau'lardan "bu mükemmel insanlar" diye sözeder.

Domène'e çok az ziyaretçi geldi. Lyova, Jean Martin, Henri ve Raymond Molinier oldukça düzenli olarak gelmekteydiler. Bir gün Marceau Pivert'i getirdi Raymond Molinier. Henri Sneevliet ve Pierre Naville politik konuşmalar için geliyorlardı. Yvan Craipeau ise bir kez geldi ama Gagneux'nün denetiminden kaçmak için arabanın bagajına saklanmak zorunda kaldı Domène merkezini geçerken.

8 Haziran 1935 günü, Domène'e, Norveç hükümetinin Troçki'ye vize vermiş olduğu haberi ile döndüm. Olabildiğince çabuk Paris'e gitmek gerekiyordu. Natalya ve ben iki gün içerisinde giysileri, elyazılarını ve birkaç kitabı paketledik. 10 Haziran akşamı Grenoble Gar'ından Paris'e giden trene bindik. Grenoble Emniyet Müdürü bize eşlik ediyordu. Ve vagona bineceğimiz sırada, bir başka peronda Troçki'nin kendi bölgesinden gidişini uzaktan seyretmekte olan valiyi gösterdi bana. Troçki ve Natalya'nın kaldığı kompartman yalnızca onlara ayrılmıştı, onlar da banketlerine uzanıp uyudular. Ben bütün gece kori-

dorda kapıda durdum. Sabahın ilk saatlerinde Paris'e vardık. Troçki ve Natalya, Gérard Rosenthal'in, ya da daha doğrusu, Paris'li tanınmış bir doktor olan babasının dairesinde geçirdiler ilk bir kaç günü. Bu kısacık süre içerisinde Troçki çok sayıda fransız troçkistle buluştu o dairede. *Günlük*'ünün 20 Haziran tarihli notlarında Troçki'nin kendisi tarafından ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır bu bir kaç gün.

13-14 Haziran 1935 gecesi, Troçki, Natalya, ve ben, bir de Jean Rous, trenle Anvers'e gitmek için terkettik Paris'i. Anvers'de Prague'dan gelmiş olan Jan Frankel ile karşılaştık; Rous Paris'e geri döndü ve biz, 15'inin akşamı, *Paris* adlı Norveç gemisiyle Oslo'ya doğru yola çıktık (Troçki'nin 20 Haziran tarihli yorumlarına bakınız). 18'inin sabahı Oslo'ya vardık ve hemen arabayla Jevnaker'e, Oslo'nun elli kilometre ötesinde bulunan bir küçük kente doğru yola koyulduk; orada bir kaç gün boyunca bir aile pansiyonunda kaldık. 23 Haziran'da Oslo'nun kuzey batısında (kuşbakışı) altmış kilometre uzakta bir küçük şehir olan Honefos'da, Konrad Knudsen'in evine yerleştik. Troçki, Temmuz'da dört kere yazdı *Günlük*'üne, Ağustos ayında hiç yazmadı, ve Eylül'de son olarak yalnızca bir kez yazarak onu bir kenara bıraktı.

Günlük, Troçki'nin ilgi alanlarının ve uğraşlarının canlı bir çizelgesidir. Ama, bütün bu dönem boyunca, ve de asıl doğru karşılaştırmayı sağlayacak biçimde, bu dönem öncesi ve sonrası onunla birlikte olmuş bir insanın gözünde bu çeşitli ilgi alanları ve uğraşlar arasındaki oran *Günlük*'te, gerçek hayatta olduğu gibi değildir her seferinde. Örneğin, Troçki'nin zamanının önemli bir bölümünü, *Günlük*'ün kapladığı dönem süresince bile, aşağı yukarı otuz ülkede yerleşmiş bulunan troçkist grupların örgütsel sorunları almaktaydı. Bu grupların hemen hepsinin içinde iki ya da üç fraksiyon arasında ideolojik ya da bireysel nedenler yüzünden bir mücadele sözkonusuydu. Troçki zamanının ve enerjisinin büyük bir bölümünü hep bu fraksiyonel mücadelelere harcamaktaydı, ve bütün bunlar *Günlük*'e neredeyse hiç, hatta hiç mi hiç, aksetmemişti.

Okuyucunun, *Günlük*'te aktarılan dönemin, Troçki'nin sürgün yaşamında, ayrı bir yer kapladığını da gözden kaçırmaması gerekir. Bu dönem öncesinde Türkiye'de, sonrasında ise Meksika'da Troç-

ki'nin yazgısı polisin seviyesiz müdahalelerine bağlı olmamıştı hiç; tamamiyle kendi kullanımına ait büyük bir evde yaşamış, etrafında üç ya da dört sekreteri hatta kimi kez koruyucuları olmuştu; gazetecileri çağırabilmiş ve gerekli gördüğünde onlara beyanat verebilmişti. Dolayısıyla, okuyucu, *Günlük*'ün çok özel koşullar altında yazılmış olduğunu hatırında tutmalıdır (belki de Troçki'yi bir günlük tutmaya iten bu koşulların ta kendisidir).

Günlük'ün kapladığı süreçteki tüm mutsuzluklar ve zorluklara karşın, Troçki'nin çok çalışkan bir insan, çok üretken bir yazar olduğunu da unutmaması gerekir okuyucunun. Bu dönem boyunca, her çeşidiyle yazdıklarının listesi şaşırtıcılığını korumakta hâlâ. 1935 kışı sonlarının o iç karartıcı aylarında bile, kendi düzgün yazısıyla kaplı kağıt sayfalarını çevirmem için bana getirdiğinde, sevincin ve iyimserliğin ışığı vardı gözlerinde.

Jan Van Heijenoort

Fransızca Baskıya Önsöz

Troçki 1935 yılı başında bir günlük tutmaya karar verdiği zaman, yirmi aydır Fransa'da bulunmaktaydı. Alman sosyal demokratları ve İngiliz işçi partililer bu yasaklı insanı ülkelerine kabul etmeyi reddetmişlerdi ve ona ilk kez kısa süreli oturum izni veren, bir Fransız bakan olmuştu. Ne kadar kısa süreli olursa olsun, sürgündeki bu insana, Marmara denizi adalarında pek güvenli olmayan sığınma ortamından uzaklaşması için bir ilk olanak sunulmaktaydı; 24 Temmuz 1933'de inmişti Troçki Cassis rıhtımına.

O dönemde Meclis Başkanı Daladier idi; 1932 seçimlerinde, muhafazakarlar ile, Stalin'in emirlerine itaatkâr, "goşist" bir çocuksu taktik izleyen komünistlerin birleşik düşmanlığına karşı zafer kazanmış olan solcular almıştı iktidarı. Böylelikle Daladier, büyük bir rahatlıkla, sığınma hakkı konusunda varolan geleneğe göre davranmaktaydı.

Troçki'nin sonunda yeniden bulduğu Fransa, 1914-1916 yıllarında tanımış olduğu Fransa'dan çok farklıydı: ülkenin savaşta olduğu iki yıllardı o yıllar. Bir Kiev liberal gazetesine yazdığı yazılar onu Fransa hükümetinin askeri eylemlerini, politikasını ve diplomasisini yakından izlemek zorunda bırakıyordu, diğer taraftan da sosyalist militan Troçki aktif olarak işçi hareketine karışmış bulunmaktaydı: Fransa'da olanlar ve Fransız insanları hakkında ender görülür düzeydeki bilgisine bu şekilde sahip olmuştu.

1933'de savaş onbeş yıldır sona ermiş bulunuyordu ama hâlâ heryerde toplumsal, ahlaksal ve ekonomik sonuçlarıyla varlığı görü-

lebiliyordu; muzaffer Fransa uzun süren ve korkunç insan kaybı ile bitkin düşmüştü. Arka arkaya gelen hükümetler de aynı şekilde güçsüzlüklerini sergilemişlerdi. İktidara ilk uzanan Clémenceau'nun idaresi altındaki Ulusal Blok, kısa zamanda iflas etmiş, 1924'de ve 1932'de Sol Blok —radikaller ve sosyalistler— tarafından yenilmişti.

Ne var ki burjuvazi, yıkıntılara yeniden can vermekte ve ekonomiyi tekrar yoluna koymakta yeteneksizliğini ortaya koymuş olsa bile, devrim korkusu içinde yaşamaya devam etmekteydi. Radikal bakanlıklardan,onların yürütmelerine izin verilmiş politikalarından dolayı değil —çok dar sınırlarda hareket imkanına sahiptiler çünkü bu bakanlıklar—, onlarda, "bolşevizme önayak olacak" bir şeyler gördüğü için ürkmekteydi: Herriot, Kerensky idi onun için. Bu yüzden de onları önce felç etmeye, sonra da devirmeye çabalıyordu, ve bunu öyle büyük bir hırsla yapıyordu ki amacına ulaşabilmek için bütün yollar mübah görünüyordu ona: Herriot'ya karşı frank'ı çökertme oyununu oynadı; sonra da Daladier'ye karşı ayaklanmayı başlattı.

Burjuvazinin gazeteleri ve Parlemento'daki temsilcileri aralıksız olarak devrim, bolşevizm hayaletini gündeme getiriyorlardı, demokratik kurumların özgür işlevselliğini engellemek için yasallıktan çıkan burjuvazi oluyor, kamu oylamasının özgür iradesini kabul etmeyi yine burjuvazi reddediyordu. 1926 yılında, Herriot, yolunun üstünde bankaların ördüğü bir "para duvarı"nın varlığını farkeder farketmez çekilmişti. Tarih, Daladier'yi yıkmak için tekrar ettiğinde ise ayaklanma çıktı, güvenlik güçlerinin yatıştırmakta çok güçlük çektikleri bir ayaklanma: Takvim, Altı Şubat 1934'ü, "Günlük'te" oldukça sık sözedilen ve Üçüncü Cumhuriyet sürecinde önem taşımış olan bir tarihi gösteriyordu. Troçki ülkeyi böylesine sarsan gösterilere doğrudan katılamamakta, ama sonunu daha şimdiden gördüğü bu olayın gelişimini gün be gün izleyebilmekteydi. Dolayısıyla, "Günlük'te" bu konuda yeralan gözlemlere, yorumlara, eleştirilere gerçek anlamlarını verebilmek, hatta üslubu kavrayabilmek için bile bu altı günlük çalkantılı süre boyunca Fransa'nın içinde bulunduğu siyasal durumu hatırda tutmak önemlidir. Özellikle, Altı Şubat 1934, bir iki farklılık dışında, temelde, Onüç Mayıs 1958'in tam bir önhazırlığı olduğu için gereklidir bu siyasal durumu kavramak.

1934'ün ilk günlerinde, o dönem iktidarda bulunan radikal bakanlığa ve genel olarak parlamentarizme karşı bir ajitasyon için gerekli bahane, politik kişilerin az çok karıştıkları bir mali skandal aracılığıyla yaratıldı. Bu tür skandallar zaman zaman her ülkede ve tüm rejimlerde (İngiltere'de Lloyd George'un kendisi karışmıştı skandala...) başgösterebilmektedir. Savaş ve savaş sonrası ise bu skandalların patlak vermesine özellikle çok uygun süreçlerdi. Bütün bir ay boyunca her akşam Palais Bourbon çevresinde gürültülü gösteriler yapılmıştı. Faşizm yanlısı vatansever gençlik grupları, milliyetçi savaş gazileri dernekleri "Kahrolsun hırsızlar" çığlıkları ile dolduruyorlardı caddeleri ve sokakları. Polis, göstericilerle işbirliği halindeki Vali Chiappe'ın emirleri altında, onları destekliyordu. Bu dürüstlük savunmacıları arasında, dolandırıcının nimetlerinden yararlanmış olanlar varsa bile (daha sonra yapılacak olan bir anket, bu dolandırıcının "büyük" ve "küçük" çaplı basına 2 milyon kadar dağıttığını ortaya çıkaracaktı, sol ve sağ gazeteler de "yemişlerdi"), bu arka arkaya gelen gösteriler, Fransa'da parlamentarizm karşıtlarının (çenesi düşük ama parlak bir parlamentarizm karşıtlığı idi bu) bayrağı altında toparlanması hep kolay olmuş bu halk kesiminde yankı yapmış ve bir ilk başarı sayesinde cesaret bulmuştu: radikal Chautemps'in Başkanlık ettiği, ve üyelerinden birinin adının bu skandala karıştığı bakanlık çekildi. Bir diğer radikal, Daladier geçiyordu tekrar iktidara.

Yeni hükümeti kurmak için, öyle aceleci ve inanılmaz bir beceriksizlik gösterdi ki Daladier, verecekleri destek kendisi için çok önemli olan sosyalistlere yabancılaşmış oldu. Bakanlık henüz yeni kurulmuştu ama süreceğe benzemiyordu. Ne var ki Daladier beklenmeyen bir dizi önlem alarak hemen gidişi değiştirdi. Sosyalistleri yeniden kendine çekebilmek için, Chiappe'ı Emniyet Müdürlüğü'nden aldı, bunun üzerine merkez bakanları istifa ettiler. Tam bir kargaşa çıkmıştı ortaya ve bu uyumsuzluk, ne hükümetin ne de solun genel olarak durumunu güçlendirecek bir ortam sunuyordu tabii ki. Aksine, kulislerden ajistasyonu idare edenlerin işine yarıyor, onları cesaretlendiriyordu. Ve sonuçta yeni bakanın Meclis'te görüneceği gün, Palais Bourbon'a karşı bir genel ayaklanma çağrısında bulunmaya karar verdiler: Tarih 6 Şubat 1934'dü.

Topluluk liderlerinin galeyana getirmesiyle göstericiler hiddet dolu bir şekilde Palais Bourbon yönüne doğru saldırıya geçtiler. Concorde köprüsünü aşmalarına yalnızca koruma görevlilerinin direnmesi engel oldu, ne var ki bu kez de, 19 ölü ve çok sayıda yaralıyla sona erdi olay.

Daladier önce ayaklanmanın ve verilen kurbanların doğrudan sorumlusu olan gerici liglere karşı koymakta kararlı göründü. Ama direnmesi yalnızca bir sabah sürdü, 7 Şubat günü öğleden sonra Elysée'ye istifasını verdi.

Durum vahimdi; radikaller tereddütleri, zayıflıkları, tutarsızlıklarıyla bütün saygınlıklarını yitirmişlerdi. Seçmenlerin onlara iki kez tanıdıkları güven denilen sermayeyi boşyere harcamışlardı. Ama liglerin yönetici kadrosu ve onlara ilham verenler de bir o kadar gözden düşmüş ve güçsüz kalmış durumdaydılar. Aralarından birkaçının içinde devlet darbesinin olması ve rejimin devrilmesi arzusundan başka bir istek kalmamıştı. Şimdilik radikal bakanı yerinden etmiş olmak onlara belli bir tatmin duygusu vermekteydi ve bununla da yetinmek istiyor gibi görünüyorlardı. Ama işin içinden nasıl çıkacaklardı? Kime çağrıda bulunacaklardı?

Bu, Cumhurbaşkanı Albert Lebrun için yeni bir soru değildi. Yalnızca birkaç ay süren, ama temelde hep aynı gruplar tarafından yönlendirilen bildik bakanlıklar arası raksın yanısıra, başkaldıranlar düzenin adamları olduğunda hükümetin istikrarını sağlamakta çekilen güçlük, onları, olağanüstü durumlara olağanüstü çözümler aramaya zorluyordu. Albert Lebrun de, isyanın ortaya koyduğu gibi bundan böyle yaşanan çatışmalara son verebilecek bir tür ulusal birliğe yöneldi. Bu yöntem için, yedekte bir insanı da vardı. Elysée'deki bir önceki Cumhurbaşkanı Doumergue. Becerikli bir politikacıdan başka bir şey değildi, ama yetmiş yaşını bitirip, gizlice, güneyde bir kasabaya çekildiği için, bir hakem gibi partiler üstü bir konum edinebilir ve bir ulusal toparlanma oluşumunu kolaylaştırabilirdi Doumergue. Daha 6 Şubat gelmeden, ona bunu hissetirmişti, Başkan Lebrun; O da bu rolü oynamayı reddetmiş, çalkantıların uzağında, köyünde kalmayı yeğlemişti.

Ayaklanmanın ertesi günü, Lebrun bu konuda ısrarlı davrandı;

işçiler Liglere karşı koyuyorlardı, ekonomik kriz inatla sürüyordu, büyüyen işsiz sayısı beşyüz bine yaklaşıyordu; Doumergue'e: "Eğer reddederseniz, istifa ederim..., dedi Lebrun, siz de, ben de, özveri göstermeliyiz." Aynı yönde başka etkilemeler de işin içine girdi ve sonuçta, Doumergue köyünü terketmeye ve siyasi karmaşaya geri dönmeye ikna oldu, ama bu kez vazgeçilmez olduğu ortaya konmuş bir insanın o olağandışı prestiji ile geri dönüyordu. Hükümeti oluşturmak için yanına, birbirine düşman iki siyasi formasyonun şefini, Herriot ve Tardieu'yü almaktadır Doumergue; Laval ilk kez bakan olmakta, neo-sosyalizm, Marquet ile bakanlığa adım atmaktadır; bu operasyona teminat vermeyi kabul eden radikallerden biri, Sarrault, İçişleri'ndedir.

Meclis güçlü bir çoğunlukla destekler onu. Dörtyüz milletvekili güven oyu verir ve yüzyirmibeş muhalif vardır yalnızca. Doumergue, politikacılara özgü manevralara burun çevirmez; bir formalite kurnazlığı ile, Léon Blum'un, kürsüde muhalefetin sesini duyurması engelleniverir: Söyleyemediği nutku, *le Populaire*'de yayınlama durumuna düşmüştür Blum; Hükümeti selamlamak için kullanmayı arzu ettiği "Siz, isyan bakanlığısmız" çıkışı, böylelikle, kürsüde kazanacağı yankıdan mahrum kalır.

Üstelik, sesi de duyulmaz olmuştur Blum'un, basının büyük çoğunluğunda ölçüyü şaşırmış dalkavukluklar konseri vardır artık: "Büyük Fransız! Büyük vatansever!" "Böyle bir başkana sahip olmak ne mutluluk!" "Kurtarıcı ve onarıcı hükümete ideal bir şef! Ulusun ihtiyacı olan insan!" *Figaro*'nun arzusu Parlamento'nun dışından bakan alınmasıdır. Borsa elverişlidir, rantlar yükselir, frank'ın durumu sağlamdır. Her tür şeye rastlanabilir bu ortamda, şantaja bile: "Doumergue düşerse, sivil savaş çıkar" diye haykırır Kérillis, *l'Echo de Paris*'de. "Kan ve çamur içinde çökmüş olan ve bizi, öfke ve intikam duygusundan sarhoş bir halde doğrudan sivil savaşa götürecek olan bu Kartelin yeniden ortaya çıktığını görürüz sonra!" Radyoda konuşurken Doumergue tüm ülkenin işbirliğini talep eder: "Ona yardım edilmelidir."

Bu ulusal birlik bakanlığı dokuz ay sürdü (9 Şubat-8 Kasım 1934). Baştaki prestiji gitgide düşmüştü, kendisine tanınmasını sağ-

ladığı mutlak iktidara rağmen, tıpkı öncekiler kadar, savaşın bitiminden beri fransızlan endişelendiren sorunlara hakim olmak konusunda yeteneksiz ve güçsüz olduğu izlenmekteydi; ilk günlerin övgüleri unutuldu; çekilişi iç savaş belirtisi olmadı; Doumergue, köyüne, genel bir umursamazlık içinde geri döndü.

Oynaması için çağırıldığı rol sona ermişti, savaçılarının kendilerini bütünüyle vermek istemedikleri ya da veremedikleri bir çarpışmanın hakemi olmaktı bu rol. Liglerin 6 Şubat'ına, sayıca çok önemli bir işçi kitlesi, Paris bölgesinde toplanarak bir günlük grevle karşılık verdi. Bütün Fransa genelinde yaşandı bu grev. Herşey de bununla kaldı. Ama yalnızca bir mola verilmişti. Ayaklanmaya davet çıkarmış olan koşullar önemlerini koruyorlardı, en uç noktasına 6 Şubat'ta ulaşmış olan gizli ateş, sönmüş görünebilirdi ama aslında hiç de öyle değildi. Bu ayaklanmayı hazırlamış olan insanlar, şimdilik radikalleri iktidardan uzaklaştırmakla yetiniyor olsalar bile, amaçlarına bu ayaklanma ile ulaşmış olduklarını unutmuyorlardı ve ayaklanma, bundan böyle, onların eylem programlarım bir parçası olacaktı. Isnards'dan, Paris Belediye danışmanı ve ayaklanmayı yöneten klanın üyelerinden olan bir albay, yandaşlarının düşüncesini halka şöyle aktardı: "Öyle durumlar vardır ki, isyan kutsal bir görev haline gelir... Sokaklara inmemiz gerekiyordu bizim de..."

Olaylardan, işçilere oranla daha iyi ders çıkarıyorlardı. Saldırganlıklarını koruyorlar, gizli eylemler için örgütleniyorlar, adayları silahlanan yeni ligler yaratıyorlardı. Gazeteleri uç noktada bir vahşet örneği idi; komünizm korkusuyla, fransız burjuvazisi faşizme ve nasyonal sosyalizme kayıyordu. Mussolini ve Hitler işçi sınıfının nasıl altedileceğini ve sosyalist devrim hortlağının nasıl kovulacağım göstermişlerdi. Onlar bir modeldiler. Biri Nice'i ve Tunus'u istiyor, diğeri Versailles anlaşmasını yıkıyor olsa bile.

Fransa nereye gidiyor? Ortadaki soru bu. Troçki'de soruyor bu soruyu, ama hemen ardından, buna yanıt vermek için günlük olayları, bir süre önce başka bir yerde yaşanmış olan benzer durumların incelenmesinin belirleyeceği, doğru bir perspektife yerleştirmek gerektiğini belirtiyor. Herşeyden önce, orada burada, Avrupa'nın çeşitli ül-

kelerinde başgösteren yeni rejimler nedir? Dünya Savaşı'nın —bir süreliğine ya da sonsuza dek— zayıflattığı veya yokettiği demokrasilerin kalıntıları üzerinde inşa ediyorlar kendilerini bu rejimler. Burjuva ve parlamenter demokrasinin geleneksel temellerini bilinçle yokediyorlar. Metodik olarak uygulanan düşünülüp tasarlanmış bir vahşetin destek olduğu, kaba bir demagoji ile kendilerini dayatıyor ve kazanıyorlar.

Wall Street'in, sonuçları bütün dünyada kendini hissettiren, 1929 ekimindeki çöküşüyle patlak vermiş olan ekonomik krizin sürmesi, zaten zor bir genel durumun daha da karmaşıklaşmasını getiriyor. Etkilerinin, uzun süren bir gecikmeyle kendilerini gösterdiği, ama şimdi artık en yüksek noktasına vardığı Fransa'da, bu kriz, radikal hükümetlerin boşuboşuna çözmeye çalıştıkları bir mali krizle iki katma çıkmış durumda. Bu kriz onları, acımasız rakiplerinin darbelerine maruz bırakarak, varlıklarını iğreti kılıyor.

Kamu mali işletmelerini rehin alan müthiş açıklar, faşizan gerici saldırıları kolaylaştırmakta. Halbuki zararlar, hem savaştan hem de kendi politikalarından kaynaklanıyor. Onlar —yalnız iki kısa dönem hariç— savaşın sonundan beri iktidardalar. 1935 bütçesi, altı milyarlık bir açıkla kapanacak, ona bir de demir yollarının —dört milyarlık— zararını da eklemek gerek, mali dönem ödemeleri on milyar'a yükselmiş durumda. İyi oyun çıkardı spekülasyon: dışarıdan uygulanıyor belki ama içeride ve özellikle ultra-nasyonalistler arasında suç ortakları var. Bu duruma hakim olmak için, olağanüstü önlemler önermek ve dayatmak gerek, banka diktatörlüğüne izin verilmemesi gerek. Herriot, özel yetkiler istediğinde Parlamento reddediyor —tıpkı kendisinin, 1932'den bu yana birbiri ardına gelmiş radikal bakanların taleplerini reddetmiş olduğu gibi—, ve 1926'da bir "para duvarının" varlığını yalnızca farketmekle yetinmiş olduğundan, sadece "parası batmışları" sözlü olarak ihbar etmekten başka bir şey yapmayacak.

Ne var ki, bir yandan fransız burjuvazisi, faşist ve nazi kavramları buyur ediyor, ve gazetelerin, ulusal çıkarı, kendi ayrıcalıklarının savunulmasına feda ettikleri görülüyorken, diğer yandan proleter örgütler de iki taraftan pisliğe bulaşmaktan kaçamıyorlar.

Belçikalı sosyalist Henri de Man'ın, kriz sorununu halletmek için ortaya attığı ve inatla savunduğu "çalışma planı" bir çok ülkede yankı buluyor. Fransa'da, Sosyalist Parti içinde bir neo-sosyalist eğilimin, bu planın temelleri üzerinde inşa edilmesine yol açıyor. Günü geçmiş olarak yorumladığı klasik sosyalist formüllerin karşısına hiç bir sosyalist yanı kalmamış olan yeni bir formül çıkarıyor. "Düzen, otorite, ulus." Belçikalı sosyalistin, kendi sözleriyle, "sosyal demokrasinin geleneksel kavramlarına bütünüyle zıt otoriter ve loncacı ilkelerden ilham alınmış" ve bugün varolan Politik Devlet'in yerine yeni bir Ekonomik Devlet getirilmesini isteyen tezleri benimseniyor. Kendi Güçlü Devlet formülünü uygulayarak, de Man, şu neticeye varıyor: "Devrimle iktidara gelinmez, iktidar yoluyla devrime varılır." Zaten tam anlamıyla Stalin'ci sözde marksizm-leninizme uyan bu planlamacılık ve neo-nasyonalizm, tam o sırada Stalin politikasının yaptığı ani "çark"ta, onu goşist bir çocuksuluktan birden bire aşırı sağa fırlatıveren şu zigzaglardan birinde, güçlü bir dayanak buluyor kendisine. Hitler'in iktidara gelmesi, ardından, Almanya'nın Uluslar Topluluğundan çekilmesi ve Versailles'da üretilmiş ve fazla sürmeyecek olan Avrupa'daki başka çöküşler, uluslararası durumu altüst etmiştir. Muhafazakar Britanya hükümeti, bu olayların doğurduğu endişeyi dindirmeye çabalayacaktır. Eden Berlin'e gidecek, Hitler'i uzlaşmacı bir pozisyona geri getirmeyi deneyecektir, boşuna... Ama yolculuğuna Moskova'ya kadar devam edecek Eden, bir anlaşma için çoktan hazır edilmiş ortamı bulacağı Moskova'ya. Rusya, Almanya tarafından terkedilmiş bir alan devraldı Cenevre'de; orada, Dışişleri yardımcı Bakanı Kitvinov, anti-faşist nutuklar atarak, dikkatleri üstünde toplamakta; görüşmeler karşılıklı bir güvenlik paktı ile sonuçlanacak; Laval 15 Mayıs'da Moskova'da olacak ve ertesi gün gazeteler şu şaşırtıcı bidirgeyi yayınlayayacaklar: "...Bay Stalin, Fransa'nın askeri kuvvetlerini güvenliğinin gerektirdiği seviyede tutmak için gerçekleştirdiği ulusal savunma politikasını anlıyor ve onaylıyor." Hemen ertesinde, tüm ülkelerin komünist şefleri yeni ama tam bir çark yapacaklar. İşte, fransız burjuvazisinin komünizm hayaletinin korkusuyla parçalara ayrılmasına paralel olarak, proletarya, Stalin tarafından böyle demoralize edildi,

Sosyalist hareket ve eylemlerde uzun ve olağanüstü deneyimi, Troçki'ye, bu yeni konumun ana hatlarını belirgin bir biçimde saptama olanağı vermektedir. Bu, artık demokratik olmayan ama henüz faşist de olmamış yeni rejimlerde, Troçki, faşizme yatkın ve sonuçta oraya varma tehlikesini içeren bir neobonapartizm biçimi görmektedir —tıpkı bir örneğini Almanya'nın sergilemiş olduğu gibi. Son Stalin çarkını da, Komünizm Entenasyonal'e ilişkin olarak almak durumunda kaldığı pozisyon ile açıklıyor: "Bu korkutucu tekparçalılık nereden kaynaklanıyor, diye yazıyor, bu, şeflerin her çark edişini, büyük bir parti için mutlak bir yasa haline dönüştüren kolay tekseslilik nedir?" 1929 yılında, henüz sürgün döneminin başındayken, "Komünist Enternasyonal'in hatalarını" yalnızca ortaya koyuyordu Troçki; bundan böyle, onu temel ilkelerine geri getirmek konusundaki tüm ümitler terkedilmelidir: Yeni bir Enternasyonal'in inşa edilmesi bugün artık bir görev haline gelmiştir.

Paris yakınına gelmesine izin verilen Troçki —Seine ve Seine et Oise bölgeleri hâlâ yasak durumdadır—, orman hattında bulunan Barbizon'da mütevazı bir villaya yerleşmek üzere Saint-Palais'yi terkeder. Böyle olunca da, tüm bu sorular onun için yeni ve hatta elle tutulur bir önem kazanır, çünkü, bundan böyle, dostlarıyla, savaş döneminde Fransa'da tanımış olduğu insanlarla bağlantı kurması, her taraftan ona sorular sormaya, ona danışmaya, onunla birlikte sorunlarını incelemeye gelen militanları ağırlaması artık kolaylaşmış olur. Bu, onun için yeni bir yaşamdır, heyecanlı, coşkulu tartışmalar dönemidir. Bu, yararlı karşılaşmalar, onun hem hoşuna gitmekte hem de endişelendirmektedir, çünkü konuştuğu kişilerde, çoğunlukla, ne olayları derinlemesine kavrayış ne de özellikle yaşanılan anın gerektirdiği savunma önlemlerine başvurma kararı, iradesi hissetmektedir. Stalinci ve sosyalist şeflerin tavrını sertlikle niteliyorsa bu, sözkonusu tavrın, proletarya eylemine yolunu şaşırtmak veya onu felçleştirmek çabasına katkıda bulunacak olması nedeniyledir. Léon Blum'un, desteklediği radikal partilere katılmayı reddetmek için sınıf savaşını ortaya sürdüğünü ve örneğin, "kapitalist güç kırılmadığı veya boyun

eğmediği sürece, hiç bir halkın özgürlüğü veya barışı sağlanamaz" diye yazması karşısında öfkelenir. Onların yaptıkları, yapacaklarını söyledikleriyle bir olmaz hiç bir zaman; işçileri heyecana getirmekte, ama onları, silahlı liglerle gücünü arttırmış bir burjuvazinin önünde silahsızlandırılmış bir biçimde, eylemin içine atmaktadırlar.

Troçki, bu karşılıklı konuşmaların, tartışmaların çatışmaların içine derinlemesine dalmış durumdadır ki, sıradan bir aksilik bu yeniden kavuşulmuş küçük çaplı hareketliliğe son verir. Önceden titizlikle hazırlanmış bir kampanyanın patlak vermesi için aranan bahane olur bu aksilik. 16 Nisan 1934 günü, gazeteler, büyük başlıklarla, polisin, Troçki'nin Barbizon'da yaşadığını keşfettiğini duyururlar. Hemen, kalabalık bir biçimde ve fotoğrafçılarla donanmış bir halde, gazeteciler villanın çevresini ele geçirirler, gece gündüz orada beklerler, bu arada, gazete sayfalarında da bu olay aşırı bir şiddetle sömürülmektedir. Kralcı *l'Action française*'e *le Matin* ve *le Journal* gibi sözde bağımsız yayın organları da katılmıştır. Aşağılanmış takliti yaparak, kendilerini incinmiş gibi gösterirler: nasıl olmuştur da "bu bolşeviğin, Fransa'da yaşamasına izin verilmiştir." İçişleri Bakanı —bir radikal olan Albert Sarrault— Daladier tarafından Troçki'ye tanınmış olan oturum hakkını iptal etmek ve Troçki'yi ülleden atmak ister — ikinci kere. Bütün gazeteler arasında yalnızca tek bir gazete, *le Populaire*, dürüst bir davranış gösterir. Hükümetin ikiyüzlülüğünü ve büyük basın tarafından oynanan aşağılanmışlık komedisini ifşa eder: Bu, bir hiç için fazla büyütülmüş bir olaydır, diye yazar, polis Troçki'yi Barbizon'da keşfetmiş olamaz, çünkü onu gözetim altında tutuyordu zaten, ve bunu fırsat bilerek de, Fransa'nın, çarlık döneminde bile rus devrimcilerine sığınma hakkı tanımış olduğunu hatırlatır. İnsan Hakları Ligi de protesto eder. Langevin başkanlığında bir miting düzenlenir, Malraux, antifaşist entellektüeller adına söz alır mitingte.

Ama, sonuçsuz kaldı tüm bu tepkiler. Hükümet kararında direndi. Çünkü aslında, çok özel bir aksiliğin yol açtığı, kazara alınmış bir karar değil, tam aksine, hükümetin politik çizgisinin bir ürünüydü bu. Birlik bakanlığı, milliyetçi geriliciliğin çıkarlarına hizmet etmek için iktidardaydı. İlk aldığı önlemlerinden biri yirmi bir PTT memuru-

nu işten atmak olmuştu. Uluslararası alanda, Stalin'le varılan anlaşma bir ay içinde sonuçlanacaktı, ve Troçki'nin ülkeden atılmasının rus diplomasisinin bir müdahalesi olduğuna dikkat çeken, Jouhaux'nun reformist sendikal yayın organı *le Peuple* oldu (tarih, kendini, daha sonra Norveçte de tekrarlayacaktı), bunu *l'Humanité*'nin davranışı da doğruladı. Çünkü, ne kralcı *l'Action Française*'le ve, genelde emperyalizmin uşakları olarak nitelendirdiği, gazetelerle görüşbirliği yapmaktan, ne de *le Matin*'in onaylayarak alıntı yaptığı gibi "Avrupa'da bir ortak kızıl cephe oluşturmak için 'lanetlenmiş insanın' çabalarını gösteren" *l'Angriff* örneği, Hitlerci basının Troçki'ye karşı olağan saldırılarından hiç utanmadan, sürdürdüğü kampanya ile parsa toplamaktadır: sürgüne karşı koalisyon tamdır.

Ama bu birlik, fransız hükümeti için rahatsızlık vericidir. Troçki'yi Fransız topraklarından en çabuk biçimde atmaya karar vermiş olsa da bunu yapmaktan alıkonmuş bulur kendisini, çünkü bu kovulmuş insanı, bir kez daha vizesiz kaldığı bu planette, hiç bir hükümet kabul etmeye yanaşmamaktadır. Durumu önceden sezmiş olan İsviçre, İtalya, Belçika, İrlanda, —İngiltere ve Almanya gibi işçi partililer ve Sosyal demokratlar iktidarda olduğunda bile vize vermeyi reddeden büyük demokratik güçleri taklit ederek— olumsuz yanıt verirler. Sürgün döneminin başlangıç noktasına geri dönerek, türk hükümeti ile pazarlığa girişmek durumuna düşer Troçki. Ama bu da netice vermeyecektir. Troçki'ye, zoraki, tolerans gösterilir bunun üzerine; Barbizon olayından bir yılı aşkın bir süre sonra, 9 Haziran 1935'de Norveç işçi hükümeti onu kabul etmeye ikna oluncaya kadar sürecektir bu gülünesi durum.

1929'da Prinkipo'ya kapatıldığı zaman, Troçki, "Stalin aygıtının çabaları sayesinde ve tüm burjuva devletlerinin dostça desteğiyle, bu satırların yazarı, öyle koşullar içerisine sokulmuştur ki, siyasi olaylara ancak iki hafta gecikmeyle karşılık verebilmektedir" diye dikkatleri çekmekte ısrar etmişti. Şimdi, artık gecikme değil imkansızlıktır yaşayacağı. Amacına ulaşamadığı için köpürmüş durumdaki fransız bakan Troçki'yi aşırı sıkı bir düzen içinde, her an polis denetimi altında tutar.

Dauphiné'nin küçük bir kentinde, dünyadan soyutlanmış, hemen bütün ziyaretlerden, dışarıyla her tür ilişkiden mahrum haldeki sürgün, Eski ve Yeni Dünya hapishanelerinde belirli bir deneyimi olmasına rağmen, bugüne kadar ona dayatılmış rejimlerin hepsinden daha ağır, ve fransız işçi hareketinin bağrında kısıtlı ama gerçek bir faaliyetin verdiği belli bir orandaki özgürlük döneminden sonra yaşanıyor olması nedeniyle bir o kadar daha tahammül edilmez bir rejimle karşı karşıyadır. İşte o sırada ve bu koşullarda, günü gününe, okuduklarının kendisine düşündürdüğü fikirleri ve içlerine kapanmanın, alışkın olduğundan daha fazla kendi kendisine sığınmayı getireceği, ve bu benzersiz belgeyi, dolayısıyla da bugüne kadar yayınlanmış eserleri arasında paha biçilmez nitelikte olan "Günlük"ünü oluşturacak notlarını, defterlere kaydetmeye karar verir.

Alfred Rosmer
Périgny, 12 Şubat 1959

YAYINCININ ÖNSÖZÜ

Harvard University Press, 1935 yılı Günlük'ünü ve 1940 yılı Vasiyeti'ni, bu belgelerin orijinal el yazmaları, Rus Devrimi sonrasına ait olup bu güne kadar muhafaza edilebilmiş yazılardan oluşan ve Harvard University Library'de bulunan Troçki Arşivi'ne dahil oldukları için, yayınlayabildi. Bu, herbiri özel ve tek belgenin, Troçki Arşivi'nde bulunması ve yayınlanmasına izin verilmesi, yazarın karısı Natalya İvanovna Sedova Troçki sayesinde gerçekleşmiştir.

Günlük'ün elyazması üç defterden oluşmaktadır. Birinci defter, sıradan, fransız öğrencilerinin kullandığı türden bir defterdir. Kağıdı beyaz ve çizgilidir: Kapağı koyu mavi ve kartondandır. Bu birinci defter 21,9'a 17,5 cm boyutlarındadır. Tamamı Günlük'ü içeren sayfa numaraları, bir'den yüzotuzsekiz'e kadardır. İkinci defter de bir öğrenci defteridir, aynı boyutlardadır ama daha ince olup, yine daha ince bir karton kapağı vardır. Birincisi gibi çizgilidir (Troçki'nin, onları tamamiyle yok sayarak, çizgilerin üstüne yazmadığını da bu arada belirtmek ilginç olacaktır). İçindeki sayfa numaraları yüzotuzdokuz'dan yüzsendört'e kadar gitmektedir. Bu sayfalar üçte biri boş bırakılmış olan ikinci defteri tamamen kaplamamaktadır. Bu iki defter Grenoble'den satın alınmıştır. Üçüncü defter değişik bir türdendir. Sarıya yakın kahverengi kapaklı bir blok olup, sayfaları daha ince ve tepelerinden delinmiştir. Bu sayfalar çizgili değildir. Defterin boyutları, 27,3'e 21,3 cm'dir. Sayfa numaraları defterin yalnızca beşte birini kaplayan Günlük'ün, Yüzseksenbeş'ten, ikiyüz'üncü sayfasına (son sayfa) kadar gider Troçki, gazete kupürlerini, mektupları ve diğer basılmış ya da elle yazılmış belgeleri, ne olduklarını doğrudan kupürlerin üzerine ya da yukarılarına kendi eliyle yazmak yoluyla, günlüğünün sayfalarına yapıştırmıştır.

1940 yılı *Vasiyet*'i, klasik (Hammermill Bond model) ve doğal olarak çizgisiz, büro tipi kağıtlara yazılmıştır. *Vasiyet*'in 27 Şubat

1940 tarihli bölümleri aynı model kağıttan, 28 cm'ye 21.6 cm ölçülerindeki üç adet sayfaya yazılıdır. *Vasiyet*'in 3 Mart 1940 tarihli dipnotu ise, yine aynı tür kağıttan bir sayfaya yazılı olup, bu dördüncü sayfa küçültülmüştür ve boyutları 21,3 cm'ye 19,7 cm'dir.

Harvard University Press

Altları çizilmiş (italik harflerle yazılmış, ç.n.) ve başlarına yıldız işareti* konmuş olan sözcükler ya da bölümler, elyazısı eserde de fransızcadırlar (küçük imla hataları kale alınmamıştır)

Diğerleri, Troçki'nin kendisi tarafından çizilmiştir.

Köşeli ayraç [] içerisine alınmış olan eklemeler (ya da sayfa sonundaki notlar), (fransızcaya tercüme eden, ç.n) çevirmene aittir.

[Birinci Defter]

7 Şubat 1935

Özel günlük tutmak, pek düşkün olduğum bir edebiyat türü değildir. Böyle bir anda gazete çıkarmayı tercih ederdim. Ama gazetem yok... Aktif politik yaşamdan kopuk, gazeteciliğin yerini tutabilecek bu özel günlükle yetinmek durumundayım. Savaşın başında İsviçre'de tutukluyken, bir kaç hafta boyunca bir günlük tutmuştum. Sonra kısa bir süre, 1916 yılında, Fransa'dan sınır dışı edilmemin ardından, İspanya'da da günlük tuttum. Sanıyorum bu kadar. Ve işte şimdi yeniden mecbur kaldım. Uzun mu sürecek? Belki aylarca. Ama, her şartta, yıllarca değil. Öyle ya da böyle olaylar bir şekilde sonuçlanacak —ve defteri kapatacaklardır. Eğer daha önce, herhangi bir köşeden atılacak bir sıkımlık kurşunla kapanmazsa tabii... Stalin'in, Hitler'in ya da onların fransız düşman-dostlarının herhangi bir ajanı tarafından örneğin...

Bir keresinde Lasalle, yapmaya *gücünün yettiği* şeyin birazını bile gerçekleştirebilecek olsaydı, *bildiği* şeyi yazmaktan seve seve vazgeçeceğini yazmıştı. Her devrimcinin pek güzel anlayabileceği bir dilek bu. Ama koşulları oldukları gibi kabul etmek gerekir. Bana, büyük hadiselere katılma olasılığı verilmiş olduğu için, geçmişim bugün hareket olanağımı kesmiş durumda. Artık bana kalan şey olayları yorumlamaya çalışmak ve gelecekte nasıl bir şekil alacaklarını önceden görmeye çalışmak. Her şartta, edilgen bir şekilde okuyor olmaktan daha derin bir tatmin sağlayabilir bu uğraş.

Burada, gazeteler ve biraz da mektuplardan başka yaşamla hiçbir bağım kalmamış durumda. Dolayısıyla, günlüğümün, biçim olarak,

süreli yayınlanan bir dergiye benziyor olmasında şaşılacak bir şey yok. Ama beni ilgilendiren, gazetecilerin kendi dünyaları değil, basının eğri aynasında yansıyan daha derin toplumsal güçlerin emeği. Ne var ki kendimi bu biçimle sınırlamadığım da açık. Özel günlüğün —ne yazık ki tek— avantajı herhangi bir yazınsal zorunluluk ya da kurala boyun eğmeme olanağı sağlıyor olması.

8 Şubat

Léon Blum'un yazılarını okumaktan daha güç bir uğraş hayal etmek zor. Bu kültürlü ve kendi tarzında zeki adam sanki hayatına, yavan ve boş laflar, iddialı saçmalıklardan başka birşey söylememe gibi bir görev seçmiş. Bulmacanın çözümü aslında uzun zamandan beri politik olarak tükenmiş durumda olmasında. İçinde bulunulan çağ onun sınırlarını aşıyor. Dar koridorlar için geçerli olan küçücük yeteneği, bugünün korkunç kasırgasında göze acınılası ve yitmiş görünüyor.

Bugünkü sayıda, bir makaleyi 6 Şubat'a ayırmış. Tabii, "*le fascisme n'a pas eu sa journée!* (faşizm gününde değildi). Ama Flandin de bu işin üstesinden gelecek güce sahip değil: "*Les émeutiers fascites se fortifient contre sa faibless* (faşist isyancılar onun zayıflığına karşı kuvvet topluyorlar) diye yazıyor. Güçlü Blum, Flandin'in zayıflığını eleştiriyor. Blum Flandin'e bir ültimatom veriyor "*Pour ou contre l'émeute fasciste!* (faşist ayaklanmanın ya yanında ol ya da karşısında!) Ne var ki, Flandin hiç de seçmek zorunda değil. Onun bütün "gücü", "*l'émeute fasciste* (faşist ayaklanma) ile "*la défense ouvrière* (işçi savunması) arasında bulunmasında, Blum ve Cachin ne kadar zayıfsalar sonuç o kadar faşizme yönleniyor.

Stalin vazgeçiverdi günün birinde bu vecizeden: "Sosyal demokrasi ve faşizm ikiz kardeştirler!" Yaşadığımız dönemin ikiz kardeşleri ise sosyal demokrasi ve stalinizmdir, Blum ve Cachin'dir artık. Ne gerekiyorsa faşizmin zaferi için, birlikte yapmaktalar.

"*Humanité*'de de aynı muzaffer başlık: "*İls n'ont pas eu leur jorunée!*" (Günlerinde değillerdi!). Güçlü Birleşik Cephe'nin bu zaferini sağlayan ise güçsüz Flandin oldu. Cephe'nin, işçileri "*Concorde* Mey-

danı'na indirmek, yani silahsız ve örgütsüz kitleleri, militarize olmuş çetelerin tabancaları ve coplarına siper etmek şeklindeki tehditi, caniyane bir maceracılık olurdu, tabii eğer ciddi bir tehdit olsaydı. Ne var ki, burada, "güçsüz" Flandin'le önceden kotarılmış bir *blöf*'ten başka bir şey değil sözkonusu olan. Bu taktiğin karşılaştırılmaz ustası Victor Adler'di bir zamanlar (nerede şimdi onun partisi?). Bugün, gerek **Huma*'da gerekse **Popu*'da Flandin'e sallanan küfürler, dün onunla yapılan anlaşmaları kamufle etme çabasından başka bir şey değil. Bu beyler tarihi kandırabileceklerini sanıyorlar. Kandırdıkları ise sadece kendileri. Ve bu arada, **Le Temps*, kokuşmuşluğa ve örflerin çöküşüne karşı savaşmak için yola çıktı bile...

9 Şubat

Rakosi ömür boyu kürek cezasına mahkum edildi. Ve bir devrimci gururuyla hâlâ ayakta, yıllar süren mahkumiyetten sonra. Onu ölüm cezasından kurtaran, **Humanité*'nin hemen hiç yankı bulmamış olan tepkisi olmadı. **Le Temps* başta olmak üzere, genel fransız basınının aldığı tavrın oynadığı rol çok daha etkindi. **Temps*, macar hükümetine karşı Rakosi'den "yana" oldu, tıpkı Zinoviev'e karşı ve Stalin mahkemelerinden yana olduğu gibi. Tabii ki her iki durumda da "yurtseverlik" değerleri gereği davranmıştı **Temps*. Başka hangi değerler adına hareket etmesi beklenebilirdi ki?

Doğruyu söylemek gerekirse, Zinovyev olayında toplumsal muhafazakar değerler de sözkonusu olmuştu. **Temps*'ın, emirleri kimden alması gerektiğini pek iyi bildiği görülen Moskova muhabiri, Zinovyev'in, tıpkı takip altındaki diğer muhalefetçilerin çoğunluğu gibi, hükümetin *solunda* olduğunu, dolayısıyla da endişeye gerek olmadığını, birkaç kez ısrarla vurguladı. Rakosi'nin de Horthy'nin solunda olduğu doğru, hem de önemli ölçüde, ama bu koşullarda Kremlin'e küçük bir yardım sözkonusu oluverdi. Çıkar beklemeksizin mi? İnanılası değil.

İçişleri Bakanı, işçilerin 11 Şubat için öngörülmüş olan karşı-gösterilerini yasakladı. Cachin-Blum, "güçsüz" Flandin'den faşist ligle-

rin kapatılmasını istedikleri anda, onun, işçi örgütlerine karşı koyacak gücü bulmasını da sağlamış oluyorlar. Bu tipik bir neo-bonapartist işleyiştir. Cachin-Blum kendi yayın organlarına Flandin'i lanetleyeceklerdir: hem kendilerine hem de Flandin'e gerekli bu durum. Ama ta içlerinde bu beyler, işçi gösterilerinin yasaklanmasından sevinç duyacaklar: her şey, Tanrı'nın yardımıyla, yoluna girecek ve böylelikle onlar muhalefetlerini sürdürebileceklerdir...

Bu arada, yardım gören işsiz[1] sayısı dörtyüzdoksanüçbine çıktı. İşsizler konusunda, Frossard'ı müdahalede ettirdi Parlamento'da Blum. Bu, burjuvazi kesimine:" Endişelenmeyin, işsizlik sorunu sizi tehdit falan etmiyor, siz yalnızca Parlamentonuzu muhafaza edin, bir de bizim özgürlüğümüzü.." demek anlamına gelir.

11 Şubat

Hitler tarafından bir süre sonra öldürülmüş olan S.A.'ların Genel Kurmay Başkanı Röhm'ün Anılar'ı, bütün renksizliği içinde, bu ortamdaki kibiri ve bayalığı net bir biçimde ortaya koyar. Nazi "sosyalizmi'nde," siperlerden miras kalmış "sınıfların yakınlaşması" tavrının psikolojik kalıntıları gözle görülür bir yer tutar. Martov'un ve diğer menşeviklerin —hiç bir temele dayanmaksızın— bolşevizm için yaptıkları "asker sosyalizmi" benzetmesi, tam anlamıyla nazilere, ya da en azından onların yakın geçmişlerine uygulanabilir. Röhm'ün kendisinde bile, kışla "kardeşliği" çok organik bir şekilde oğlancılıkla içiçedir.

Almanya adına savaşmaya fırsat olmadığı için Bolivya adına savaşmak isteyen bu darkafalı paralı asker, herşeye rağmen, olayları ve insanları algılamadaki natüralist tavrından dolayı, çok sayıda doğru, ve salon sosyalistlerinin kavrayamayacağı, saptamalarda bulunmuştur.

Flammende Proteste und Massen-Versammlungen sind zur Erzeugung einer Hochstimmung sicher wertvll und vielleicht oft sogar

1.[Burada Troçki, muhakkak ki dalgınlıkla, "grevciler" yazmıştır.]

unentbehrlich; wenn aber nicht ein Mann da ist, der hinter diesem Nebelangriff die praktische Vorbereitung zur Tat trifft und entschlossen ist zu handeln, bleiben sie wirkunglos.
(*Memoiren*, s. 80[1])

İçinde bir gerçeklik nüvesi olan bu düşünce, bir ölçüde Hitler'e yöneliktir: o nutuklar atardı, bendeniz Rhöm ise, harekete geçerdim. —Röhm'e göre askerin politikacıdan üstün olması gerekiyordu. Ama politikacı askere galip geldi.

12 Şubat

Bugün **Popu* ve **Huma* heyecandan boğulacak durumdalar, çünkü hemen hemen yüzbin "antifaşist" **Place de République* yürüdü. *"*Quelle admirable peuple!*" ("Ne hayran olunası halk") diye yazıyor Blum. Bu insanlar, kitleler çağrılarına karşılık verince hep böyle şaşkınlık geçirirler işte. Haklıdırlar da şaşırmakta, çünkü onlarca yıldır yaptıkları, yalnızca kitlelerin iyi niyetini kullanmak olmuştur. Yüzbin! Ama faşizmin *condottieri*leri bu sayının yalnızca, bugün toplanmış yarın ise dağılacak bir kalabalıktan ibaret olduğunu bilirler. **Vaillant-Couturier*, ahlakın marksist kavramını açık saçık bir hayasızlığa düşüren bu snop, **Place de Rép[ublique]* gösterilerinden şu sonucu çıkarıyor: *"*Sans délai!* (Hemen!) Faşist ligler hemen silahsızlandırılmah ve lağvedilmeli!"

Bu noktada, o dönem İçişleri Bakanı olan General Gröner'in Hitler'in ordusu S.A.'ları 13 Nisan 1932 tarihli bir kararname ile yasakladığı nasıl anımsanmaz? Rhöm de şöyle yazıyor konuya ilişkin olarak:

1 ["Bir heyecan ortamı yaratılması için, kitlelerin coşkulu gösteriler yapmaları ve biraraya gelmeleri muhakkak ki gereklidir, hatta vazgeçilmezdir: Ne var ki o bulut hücumları, arkalarında pratik hazırlığı gerçekleştiren ve eyleme geçmeye kararlı bir insan yoksa, sonuçsuz kalır."]

Aber nur Uniformen und Abzeichen waren verschuwunden. Nach wie vor übte die S.A. auf dem Truppenübungsplatz Doeberitz sowie auf anderen reichseigenen Platzen. Nur trat sie jetzt nicht mehr als s:a: auf, sondern als Verein Deutscher Volksport. (S. 184.[1]*)*

General Gröner'in yalnız İçişleri Bakanı değil aynı zamanda Reichszehr'in de Bakanı olduğunu bu arada eklemek gerekir. Birinci görevi çerçevesinde, parlamenter oportünizm kavramının da gerektirdiği gibi, S.A.'ları "yasaklıyor", ikinci görevi ile de onlara, devletin parasıyla, gelişmeye devam etmeleri için gerekli bütün kolaylıkları sağlıyordu. Anlamca yüklü bu politik dönem, iflaholmaz bir saçmalığa derinlemesine ışık tutuyor: faşistleri silahsızlandırmak arzusu.

Askeri liglerin yasaklanması olayı, eğer fransız hükümeti böyle bir önlemin gerekliliğine karar vermiş olsaydı —ki aslında, böyle bir karar olasılığı ortadan kalkmış değil— bu yalnızca, faşistlerin silahlanma konusunda belirli bir yüzeysel kamuflaja başvurmak zorunda kalacakları, işçilerin ise savunmalarını hazırlamada en küçük bir yasal imkandan bile mahrum olacakları anlamma gelirdi. Merkezin "tek cephe" şiarı, burjuvazinin tepkisine, proleter önderliği yasadışılığa mahkum etmede yardım için özel olarak yaratılmış sanki.

1879 Proudhon'cu-anarşist kongresi konusunda Engels Sorge'a küçümser bir tonla şöyle yazıyordu:

Allgemeine Uneinigkeit über alles Wesentliche verdeckt dadurch dass man nicht debatiert, sondern nur erzahlt und anhört [2]

---

1 ["Ama yalnızca üniformalar ve sembollerdi kaybolan. Sonra, tıpkı önceden olduğu gibi S.A.'lar Doeberitz'de ve Reich'in askeri birliklere ayrılmış diğer yerleşim bölgelerinde talim yapmaya devam ediyorlardı. Yalnız, artık S.A. gibi değil de alman halk sporları birliği gibi görünüyorlardı göze. "]

2. ["Temel olan herşeyde, tartışacak yerde anlatmak ve dinlemekten doğan, genel bir bütünlük yokluğu."]

Fevkalade doğru ve Londra-Amsterdam Bloku'nun kararlarına daha iyisi olamayacak kadar uygulanabilir bir değerlendirme. Ne var ki, bugün bu tür "birlik"ler altmış yıl öncesine oranla daha da kısa süreli.

**Temps*'ın ifadesindeki değişim olabildiğince çarpıcı. Sağ ya da sol diktatörlüğe geçmişte uygulanmış olan "görkemli" mahkumiyetten hemen hiç bir şey kalmamış durumda. Makalelerde musolinizmi "her türlü aşırılığa" karşı kurtuluşmuş gibi göklere çıkarma... Anketlerde **Jeunesse Patriotes* (Vatansever gençlik) ve diğerlerinin reklamı... **Notre Dame*, Flandin'i bu işten çekip çıkaramayacak.

Çubar'ın Harkov'dan Moskova'ya tayini o dönem neredeyse farkına varılmadan yaşandı, ve bugün ben, bu tayinin ne zaman yapıldığını hatırlamıyorum bile. Ama bu tayinin siyasi bir anlamı var. Çubar Molotov'un "vekili". Dolayısıyla er ya da geç onu bertaraf edecek. Diğer vekilleri Rudzutak ve Mejlauk buna uygun değil, çünkü ilki tembellik içerisinde kabuk bağlamış, diğeri ise politik açıdan çok silik... Her şartta, Molotov bu üç vekilinin gözetimi altında yaşamakta ve son saatlerini düşünmekte derin derin.

Varlık edinme telaşı içindeki bir burjuvadan daha mide bulandırıcı bir yaratık olamaz ve benim, böyle bir tipi bu kadar yakından izleme fırsatım hiç olmamıştı.

13 şubat

Proletaryanın "şefleri", tepkiler karşısındaki alçaklıklarını, yozlaşmışlıklarını, kendilerini kırbaçlayanların ellerini köpekçe yalama yeteneklerini, birbirleriyle yarışırcasına göstermeyi sürdürüyorlar. Büyük ödül tabii ki Blum'un. Ne harikuladeydi Paris halkının 10 şubattaki tavrı! O ne sükunet! O ne disiplin! Hükümet **de quel côté était la volonté populaire*! (halk iradesinin ne yönde olduğunu) anlamış olmalı! Flandin **Notre Dame*'da hakarete uğradı, biz ise **Regnier*'e bir kelimeyle olsun karşı çıkmadık. Vb... Kısaca: "Bizden size zarar gelmez:

Siz de faşistlerin silahsızlandırılması talebimizi reddebilir misiniz?" Burjuvazinin kendisine zarar vermeyecek olanlara ödün verdiği görülmüş müdür hiç?

Engels, kuşkusuz, büyük insanlar sıralamasındaki en güzel, en eksiksiz ve en asil karakterlerden biri. Onun imgesini yeniden yaratmak coşku verici olurdu. Aynı zamanda da tarihi bir görev... Prinkipo'da Marks ve Engels üzerine bir kitap hazırlamaya giriştim- ama belgeler yandı. Bu kitaba yeniden dönme olasılığının doğına şansı hiç yok. Artık Lenin'e dair kitabımı —daha güncel bir uğraş olan— dağılma aşamasında kapitalizm konulu bir çalışmaya geçebilmek için, bitirmem gerek.

Hristiyanlık, İsa simgesini, ulaşılmaz Sabath'ı insanileştirmek ve onu ölümlülere yaklaştırmak için yarattı. Olimpos görkemini taşıyan Marks'ın yanında Engels daha "insan", daha yakındır. Nasıl da tamamlarlar birbirlerini; daha doğrusu nasıl da bilinçle Engels kendisini Marks'ın bütünleyicisi kılar, Marks'ı tamamlamak uğruna kendisini harcar, bütün yaşamı boyunca amacını onda görür, doyumu onda bulur —en küçük bir fedakarlık gölgesi taşımadan, hep kendi öz isteğiyle, yaşamdan hep mutluluk duyarak, çevresinin ve çağının hep üstünde kalarak, sınırsız bir aydın meraklılığı ile, bozulmamış bir deha alevi ile ve hiç sönmeyen bir fikir ateşi ile! —Günlük yaşam içerisinde Engels Marks'ın yanıbaşında olmakla olağanüstü çok şey kazanır (ve bu, Marks'a hiçbir şey kaybettirmez). Askeri trenim içinde Marks-Engels yazışmalarını okuduğum bir gün Lenin'e, Engels'in kişiliğine duyduğum hayranlığı ve yine dev Marks'la ilişkileri açısından ele alındığında sadık Fred'in hiçbir şey kaybetmediğini, tam aksine kazançlı çıktığını söylediğimi hatırlıyorum. Lenin bu düşüncemi coşkuyla ve hatta büyük bir zevkle diyebileceğim şekilde karşıladı. Engels'e, tam da işte ondaki bu organik ve evrensel insanlık yönü dolayısıyla, sıcak bir sevgi duyuyordu. Heyecan dolu, Engels'in gençliğindeki bir portresini, ilerideki yaşamı süresinde böylesi bir gelişme gösterecek olan çizgileri araştırarak incelediğimizi anımsıyorum.

Blum'ların, Paul'lerin, Faure'ların, Cachin'lerin, Thorez'lerin basitliklerinden bıktığımızda, onların çapsızlıklarının ve yüzsüzlükleri-

nin, köle ruhluluklarının ve cahilliklerinin mikroplarından gına getirdiğimizde, ciğerlerimize temiz hava doldurmak için, Marks ve Engels'in birbirleriyle veya başkalarıyla yazışmalarını tekrar okumaktan daha güzel hiçbir şey yoktur. İğneli imalar ve kişisel imgeler taşıyan, ama hep derinlemesine düşünülmüş ve tam yerine isabet eden bir üslup, yalnız eğitici görüşler, yalnızca zihin tazeliği ve zirvelerin rüzgarı. Onlar hep yükseklerde yaşadılar.

14 şubat

Engels'in tahminleri her zaman iyimserdir. Olayların gerçek akışını önceden kestirmesi hiç de az rastlanır bir durum değildir. Böyle olmasına rağmen, fransızların deyişiyle, birkaç ara merhaleyi 'yakıp' geçmeden tarihi bir tahmini yapmak olası mı?

Sonuçta Engels her zaman haklı çıkar. Mektuplarında Madam Vichnievetsky'e İngiltere'nin ve Birleşik Devletler'in gelişimi konusunda söyledikleri ancak savaş sonrası dönemde, kırkelli yıl sonra doğrulanmıştır. Ama ne doğrulanmak! Burjuvazinin önemli isimleri arasında hangisi anglo-sakson ülkelerinin şimdiki durumunu biraz olsun öngörebilmiştir? Lloyd George'lar, Baldwin'ler, Roosevelt'ler, tabii Mac Donald'lardan sözetmeye bile değmez, bugün hâlâ, (hatta bugün dünden de daha çok) yaşlı, ileriyi gören ve kahin Engels'in yanında beyaz bastonlu kör gibi kalmaktadırlar.

Ne odun kafalı olmalılar bu Keynes'ler, marksizmin tahminlerini yalanladıklarını iddia edebilmek için!

Bana gönderilen gazetelerden öğrenebildiğim kadarıyla, Fransa'da Stalin'in uşakları —Thorez ve ortakları— sağın sosyal demokrat şefleri ile birlikte, gençlik örgütlerinden başlamak üzere "troçkistlere" karşı kampanya yürütmek için gerçek bir komplo kurdular. Ne kadar zamandır Stalin ve Buharin, bizi " sosyal demokrat yozluk" olarak, sonra da sosyal faşist diye nitelendirmekteler! Tarihsel koşulların tüm farklılığına karşın, Blum-Cachin Blok'u ve "troçkizme" karşı ortak mücadeleleri şaşırtıcı bir biçimde 1912 yılının Kerensky-Tseretelli Blok'unu ve onun bolşevizme karşı sürek avını anımsatı-

yor. İkisinin arasındaki benzerlik noktaları ise, "radikal" küçük burjuvanın dar kafalılığı, tehdit eden bir ortam karşısındaki korkusu, toprağın ayaklarının altında kaydığını hissettiği zamanki şaşkınlığı, onun gerçeklerini yüksek sesle dile getiren ve geleceğini önceden gören herkese karşı nefreti.

Farklılıklara gelince —ki, pek de önemsiz farklılıklar değil bunlar— *a*) muhafazakar işçi örgütlerinin (*SFIO, CGT*) Fransa'da, 1917 yılının Rusya'sında oynamış olduğundan karşılaştırılamayacak kadar daha büyük bir rol oynaması; *b*) Bolşevizmin stalinist parti karikatürü tarafından utanç verici bir biçimde lekelenmiş olması; *c*) Tüm sovyet devleti gücünün, proleter önderliğin örgütlülüğünü ve moralini bozmak için seferber edilmesi... Fransa'daki tarihsel savaş henüz yitirilmiş değil. Ne var ki faşizmin, Blum'un ve Stalin uşaklarının kişiliğinde, paha biçilmez yardımcıları var bugün. Thorez, Thaelmann'ın tüm çözümlemelerini, argümanlarını ve yöntemlerini altüst etmiş durumda. Ama, altı üstüne gelmiş bile olsa, stalinizm politikası temelde aynı kalmakta. Almanya'da iki aygıt —sosyal demokat ve komünist aygıtlar— panayırlara layık, göstermelik, yönünü kaybetmiş, ölçülerden habersiz, şarlatanca bir mücadele sürdürerek, emekçilerin dikkatini yükselen çöküşün dışına çektiler. Fransa'da ise bu iki aygıt, emekçileri gerçeklerden uzaklaştırmayı mümkün kılacak illüzyonlar konusunda anlaşmaya vardılar. Sonuç aynı!

Dürüst, namuslu, ulusal *'Temps*, "*les logomachies politiques qui ne sont souvent que le nuage artificiel derrière lequel se dissimulent les intérêts particuliers*" (çoğu kez arkasında özel çıkarların gizlendiği, suni bir bulutdan ibaret olan politik lafazanlıkları) ihbar ediyor. Yobazlık ile sofuluk karışımı, ama yobazın da sofunun da Oustric-Stavisky çağının zevklerine göre modernleştirildikleri bir bulamaç. *'Comités des Forges*'ın yayın organı "*les intérêts particuliers*" (özel çıkarları) ayıplıyor! *'Comités des Forges* bütün bir fransız basınını kendi çıkarı hizmetine almış durumda. Örneğin tek bir radikal gazete bile devrimci işçilere karşı *'Comités des Forges* hastanelerinde hüküm süren dinsel-faşist terör üzerine herhangi bir şey yayınlamaya cesaret edemiyor. Devrimci oldukları belirlendiği anda, bu işçiler da-

ha ameliyat olmalarına bir gün kala kapı dışarı ediliyorlar. Demokratik bir gazetenin —radikal sosyalist, franmason ya da başka bir kesimden— müdürü sizi hemen yanıtlıyor: "Hiç bir şey yayınlayamam; geçen yıl **Comités des F.*'dan birine karşı küçük bir haber için gazetem, Havas tarafından, 20 bin franklık reklamdan mahrum bırakılmıştı." Bu durumda, nasıl olur da de Wendel'in resmi organı, ulusal yarar adına, "bireysel çıkarları" ayıplamaz?

1925 yılında (ya da 1924'de), Sovyetlerin Fransa siyasi temsilcisi Krassin, **Temps* müdürü ile görüşmelerde bulunmuş ve Politbüro'nun bir toplantısında gerekli direktifleri almak için rapor vermişti. **Temps*'in önerileri şöyleydi: *a*) Belirli bir süre sonra yazı işleri servisi, Moskova'ya, ölçülü bir tonda olmak üzere eleştiri makaleleri vermekle işe başlayacak olan bir muhabir gönderecek; *b*) Köşe yazılarında SSCB'ye karşı mücadele edilmeyecek; *c*) Birkaç aylık ikinci bir süre sonunda (altı aylık, yanlış hatırlamıyorsam) gazete, SSCB'ye karşı dostça bir dış politika çizgisi benimsemeye başlayacak; *d*) Moskova haberleri olumlu bir tavır edinmeye koyulacak; *e*) İkinci köşe yazısında (iç politika yazısı) yazı işleri, bolşevizm eleştirisinde bağımsız niteliğini tam olarak koruyacak; f) Sovyet hükümeti **Temps*'a yılda 1 milyon frank para ödeyecek. —Krassin yarım milyonla başlamış, yediyüz elli bine kadar çıkmıştı (görüşmeler bu noktada tamamlanmıştı) ve şimdi, Politbüro'ya daha da öteye geçmenin mümkün olup olmayacağını soruyordu. Yalnızca döviz tasarrufu nedeniyle değil, diplomatik değerler açısından da olumsuz bir yanıtla kesildi sorunun önü. Yani Fransa ile anlaşma umudu yoktu ve operasyonu eyleme geçirmek daha mantıklı olacaktı.

1933-34 yılları **Temps*'larını taramak zahmetine katlanacak herkes, pazarlığın kelimesi kelimesine gerçekleştirilmiş olduğunu görecektir. Ne var ki, dokuz yıllık bir gecikmeyle! [1]

1.Söylediğim gibi Krassin'in 1924 ya da 1925 görüşmelerine tarih vermekte tereddüt ediyorum. (Moskova'da olsaydım kolaylıkla çıkarabilirdim). 1924 yılında *Temps müdürü *Émile Hébrard'dı, çarcı ajan Raffalovitch'in görev ortağı. 1925'de Émile'nin yerine (bir ikinci Adrien Hébrard olan) yaşlı *Adrien geçti. Maskesi düşmüş kurnazlığın dürüstlüğe ödediği ücret bu oldu. Tarih ne olursa ol-

Hiçkimse sovyet hükümetinin burjuva basınını parayla tutması ve bunu yaparken de değerinin üzerinde ödemeye gayret etmesi olgusunu bir suç olarak göremez. İğrenç olan, Stalin grubunun burjuva basınını kendi partisine karşı bir mücadele aracı haline getirmiş olmasıdır.

[Bayan Troçki'nin eliyle yazılmış olarak]

Uzun zamandan beri "troçkistlerin" karşı devrimci burjuvazinin "öncüsü" olması dikkat çekici. Bu, bana vize vermeyi reddetmiş olan diğer Avrupa ve Amerika konsolosları tarafından olmadığı gibi Letonya konsolosu tarafından da pek ortaya konmuş değil. Yine de, burjuvazinin sempatisini (ya da hemen hemen aynı şey olan çıkarlarını) belirleme tarzını anlamak için, Kirov olayı çerçevesinin dışına çıkmak gerekmiyor.

Stalin'in Zinovyev ve Kamenev'e yönelttiği iftira, yalan olduğu ne kadar meydanda olursa olsun, bütün bir fransız basını tarafından kelimesi kelimesine tekrarlandı. "Konsolos" ile hiç bir ilişkim olmadığı konusundaki kısa beyanım Fransa'daki tek bir burjuva basını tarafından bile yayınlanmadı. Özellikle, **Temps*'ın haberi pek aydınlatıcı. Moskova muhabiri, Stalin'in bugün üzerlerine saldırmakta olduğu grupların tamamının onun *solunda* yer aldıkları, dolayısıyla da endişelenmeye gerek olmadığı konusunda defalarca teminat vererek okurlarını yatıştırdı. Aynı muhabir, Konsolos'un Troçki'ye bir mektup ulaştırmayı *kabul ettiğini*, ki aslında sözkonusu mektup için *dilenmişti, üç kere*(!) telgrafladı. Benim sert düzeltme yazım ise redaksiyon tarafından **Temps*'da yayınlanmadı. Aynı muhabir, Evdokimov'u "troçkist" yaptı ve son telgraflarından birinde Troçki-Zinovyev-Kamenev "*Troika*" sından sözetti, Stalin-Zinovyev- Kamenev "troika"sını unutturmak için. Ve bu böyle sonsuza dek sürdü.

sun Krassin'nin Emile ile pazarlık ettiğini sanıyorum, ama garanti veremem; o dönemde bu işin şahıslar yönüyle ilgilenmiyordum, hatta şimdi bile ilgilenmiyorun çünkü önemsiz. *Le Temps, *le Temps'dır. Nesiller geçer, satılmışlık kalır.

Gazetesi de, bu çok zeki gazeteci de ne yaptıklarını pekala biliyorlar. Kısacası *Temps* bu alanda *Humanité* ile aynı haltı işliyor, ama daha temkinli, daha akıllıca, daha ince bir şekilde. İkisinden hangisi nispeten az çıkarcı, karar vermek kolay değil. Yine de, *Humanité*'nin daha ucuza geldiğini düşünüyorum ben.

[Troçki'nin eliyle yazılmış olarak]

10 Ekim 1888 günü Engels New York'da şöyle yazıyordu:

> In frankreich blamieren sich die Radikalen an der Regierung mehr als zu hoffen war. Gegenüber den Arbeiten verleugnen sie ihr ganzes eigenes altes Programm und treten als reinen Opportunisten auf, holen den Opportunisten die Kastanien aus dem Feuer, waschen ihnen die schumtzige Wäsche. Das wäre ganz vortreffliche, wäre nicht Boulanger und jagten sie nicht diesem die Masse fast zwasmassig in die Arme. (306)[1]

Sanki bu satırlar bizim dönemimiz için yazılmış. 1934'de Fransa'yı idare etmek konusunda, 1888 yılındaki kadar yeteneksiz olduklarını gösterdi radikaller. Tıpkı o zamanki gibi, gericiler uğruna kendilerini ateşe atmaktan başka bir işe yaramıyorlar. Bütün bunlar, eğer devrimci bir parti olsaydı harika olurdu. Ama böyle bir parti yok. Ya da daha da kötüsü, iğrenç bir karikatürü var. Ve radikaller kitleleri faşizme doğru itiyorlar, tıpkı yarım yüzyıl önce boulanjizme doğru ittikleri gibi. İşte bu koşullar içinde Stalinciler radikallerle birlikte "faşizme karşı" bir blok oluşturuyor ve böyle bir armağanın hayalini bile kurmaya cesaret edemeyen sosyalistlerin başına getiriyorlar. Ya-

1. ["Fransa'da hükümette bulunan radikaller umulabilecek olandan da fazla yitiriyorlar saygınlıklarını. Emekçilerin karşısında kendi eski programlarını inkar ediyor, tam bir oportünist gibi davranıyorlar, yine oportünistler uğruna kendilerini ateşe atıyor ve onların kirli çamaşırlarını yıkıyorlar. Bütün bunlar, eğer Boulanger olmasaydı ve onlar, neredeyse karşı koyamaz bir halde, kitleleri Boulanger'in kucağına itmeselerdi, harika olurdu."]

rı eğitilmiş maymunlar gibi geçici anlaşmalara karşı homurdanmayı sürdürüyor Stalinistler. Radikallerle parlamenter madrabazlık yapmak değil, faşizme karşı "halk cephesi" sözkonusu burada! Charenton'un gayrı resmi yayın organını okuyoruz sanki. Radikallerle parlamento anlaşması, sosyalizmin çıkarları açısından ne kadar canice olursa olsun, reformist demokratların seçim ve parlamento stratejisi bakımından politik bir anlam taşıyabilir, ya da taşıyabilirdi. Ama kendi sosyal yapısı bakımından parlamento dışında herhangi bir kitlesel eylem gücüne sahip olmayan saf anlamda bir parlamenter parti ile parlamento dışı bir blokun ne anlamı olabilir? Parti'nin burjuva kurmayları kitleler içindeki kendi tabanından ateşten korkar gibi korkuyor. Dört yılda bir köylülerin, küçük tüccarların ve küçük memurların seslerini duymak —Herriot, büyük bir saygıyla boyun eğiyor buna. Ama onları apaçık bir mücadelenin içine itmek, faşizme oranla karşılaştırılamayacak kadar daha çok korktuğu düşünceleri çağrıştırmak demek. "Halk Cephesi" denilen şey, yani radikallerle parlamenter mücadele için oluşturulan blok, işçi partilerinin savaştan bu yana gerçekleştirme hakkını kendilerinde buldukları ihanetlerin —ki çok konuda bu hakkı bulmuşlardır kendilerinde— en caniyanesidir. Bir tarafta, Herriot, Flandin'in ekmeğine yağ sürer, İçişleri'nin radikal Bakanı da polisi emekçilere baskı yapacak şekilde yetiştirirken, öbür tarafta stalinciler, radikal halk şeflerini, zaten en önemli politik gıdasını radikalizmin ikiyüzlülüğü ve yalanlarında bulan faşizmi kendileriyle birlikte ezmeye sözvererek, taçlandırmaktadırlar. Bir tımarhane sanki!

Eğer bu suçların zorunlu bedeli —o korkunç bedel— yalnızca Stalin yağcıları grubu, kiralık maceracılar, bürokrasinin köpekleri tarafından ödenecek olsaydı, "oh olsun" demekle yetinebilirdik. Ama acı olan, hesabı işçilerin ödeyecek olmasıdır.

Hakiki bir kabus etkisi yapan konu ise, ezilmiş ve bir çıkış arayışı içerisindeki kitlelere, marksizm ve bolşevizm renkleri altında sunulan şeyin, aslında, zaten onlar ısrarla reddedilmiş oldukları için, marksizmin biçim ve bolşevizmin gelişim kazandığı fikirlerin ta kendisi olmasıdır. Gerçekten de, *Vernunft wird Unsinn, Wohltat Plage!*[1]

Bütün bir *ciddi* burjuva basını, silahlı ligleri destekliyor, örtülüyor ve koruyor. Burjuvazi onlarda gerekli ve kurtarıcı olanın bilincine kendini tamamen kaptırmış durumda. Ekonomik zorluklar devasa boyutlarda. Devrimci bir köpürme olası, hatta önüne geçilmez bir durum. Yeteri kadar polis yok. Orduya müdahale ettirmek, özellikle bir yıllık bir hizmet için, çok riskli. Bu noktada, özel olarak işe sürülmüş ve eğitilmiş faşist müfrezelerden daha güvenlisi olabilir mi? Onlar pes etmeyecekler, ordunun pes etmesine de izin vermeyeceklerdir. Böyle olunca da, burjuvazinin silahlı liglere iki eliyle sarılmış olmasında şaşılacak ne var?

Blum ise burjuva hükümetinden bir küçücük yardım talep ediyor: *Silahsızlansın* istiyor. Bu kadar. Paul Faure'lar, Vaillant Couturier'ler, Zyromski'ler, faşistlerin kendi yarınlarına güvenlerini zorunlu olarak arttıracak olan bu aptal ve bu rezil "dileği" tekrarlayıp duruyorlar hergün. Bu operet kahramanlarından bir teki bile anlamıyor durumun ciddiyetini. Onlar artık ümitsiz vaka!

Sabahın biri

Uzun zamandır bu kadar geç vakitte yazmamıştım. Birkaç kez yatmaya yeltendim ama öfke beni ayağa dikiyor her seferinde.

Kolera salgınları çağında rus köylüleri, cehaletten, korkudan ve kızgınlıktan gözleri dönmüş bir halde hekimleri katlediyor, ilaçları ortadan kaldırıyor, karantina bölgelerini yerle bir ediyorlardı. Acaba bugün yaşanan —ve emekçilerin bir kesiminin de desteğiyle gerçekleştirilen— "troçkist" avı, sürgünler, ihraçlar, ihbarlar, umutsuzluk içindeki o köylülerin anlamsız çırpınmalarını anımsatmıyor mu? İşçi partilerinin "şefleri" kışkırtıcılar olarak, küçük müfrezeler de yağmalama komadoları olarak davranıyorlar bu işte. Ne yapacağını şaşırmış kitleler ise, hastalık ve tedavisinde tek bilgi sahibi hekimlerin katledilmesini seyrediyorlar.

1. ["*Akıl, saçmalığa dönüştüğünde, iyilik felakete dönüşüyor.*" (GOETHE, Faust)]

15 Şubat

**Temps*, kendi Moskova muhabirinin, kolhoz köylülerine tanınan ve özellikle de küçük ya da büyük hayvan sürülerine sahip olma hakkına ilişkin, yeni kolaylıklara pek taraftar bir telgrafını yayınlıyor. Görülen o ki, küçük burjuva eğilimlerine yeni ödünler hazırlanmakta. Yaşanmakta olan bu geri-adım hareketini hangi çizgide tutmak mümkün olacak, şimdilik bir öngörüde bulunmak zor. Ama bir önceki dönemin kaba bürokratik illüzyonları ile kışkırtılmış olan geri adım'ın kendisini öngörmek zor değildi. 1929 sonbaharından itibaren, *Rus Muhalefet Bülteni* maceracı kollektifleştirme yöntemlerine karşı alarm vermeye koyulmuştu bile: "Birbirleriyle senkronize olmamış ritmler arasındaki vaad yarışı çok yakın bir gelecekte önlenemeyecek bir krizin tohumlarını taşıyor" diyordu. Ardından gelen ise herkesin malumu: Hayvan sürülerinin yokedilişi, 1933 yılı açlığı, verilen sayısız kurban, bir dizi politik kriz. Bugün yine geri adım olanca şiddetiyle hüküm sürüyor. Ve işte bu yüzden de, Stalin, kendi solunda bulunan herşeyi ve herkesi ortadan kaldırmak zorunda yeniden.

Devrim, doğası gereği, zaman zaman kavrayabileceğinden fazlasını kucaklamak zorunda kalır: Geri çekiliş hareketleri ancak terkedilecek bir alan varsa mümkündür. Ama bu genel kural, toplu kollektifleştirmeyi haklı kılmaz. Toplu kollektifleştirmenin saçmalıkları kitlelerin doğal baskısının değil, bürokrasinin yanlış hesaplarının sonuçlarıdır. Kollektifleştirmeyi üretim ve teknik kaynakların durumuna göre ayarlamak yerine, çapını, enlemesine ve derinlemesine eldeki deneyimin ortaya koyduklarına göre genişletmek yerine, dehşete düşmüş haldeki bürokrasi, yine dehşete düşmüş mujiği "kırbaç" zoru ile kolhoza sürmeye koyulmuştur. Stalin'in ampirizmi ve dar kafalılığı, toplu kollektifleştirme üzerine yorumlarında olduğu kadar çığ bir ışıkta görülmemişti hiç. Bunun aksine bugün, hiç yorumsuz uygulanmakta geri adım.

16 Şubat tarihli **Le Temps* [*yapıştırılmış gazete kupürü*]

> *Parlameterlerimiz ekonomik liberalizmin cenaze duasını can-ı-gönülden okuyorlar. Böyle yapmakla aslında kendi cenaze dualarını hazırladıklarını ve eğer ekonomik özgürlük ölürse Parlamento'nun da peşinden gideceğini nasıl hissetmiyorlar acaba!*

Dikkate değer sözler! Farkına varmadan **Temps*'ın "idealistleri", marksizmin en önemli tezlerinden birinin altına imza atmaktalar bununla. Parlamenter demokrasi, burjuva rekabetçi düzeninin bir üst yapısından başka bir şey değildir. Onunla birlikte var olur, onunla birlikte düşer. Ne var ki, marksizmden yapılmış bu zoraki alıntı **Temps*'ın politik durumunu, demokrasiyi, ona "bir başka" içerik vererek muhafaza edeceklerini iddia eden sosyalistler ve radikal sosyalistlerinkine oranla karşılaştırılamayacak ölçüde güçlü kılıyor. Bu farfaracılar, politik rejim ile ekonomi arasındaki bağın teneke kutu ile konserve arasındaki değil, deri ile kaslar arasındaki bağın aynısı olduğunu anlamıyorlar.

Sonuç, parlamenter demokrasi serbest rekabetle aynı nedenle ölüme mahkumdur. Sorun, mirasçının kim olacağıdır.

17 Şubat

Bir yaşlı hekim hayal ediyorum, ne bilgisinden, ne de deneyiminden bir şey kaybetmiş, kendisinin yaşlı bir hekim olarak, yalnızca tıbbın en temel kurallarını uygulamakla bile kesin olarak iyileştirebileceği çok değerli bir insanı, yalancı doktorların ve şarlatanların tedavi bahanesiyle günbegün ölüme sürüklediklerini seyreden bir hekim. İşte fransız proletaryasının "şeflerinin" caniyane uğraşlarını, hemen hemen bu ruh durumu içinde izliyorum bugün. Kendini beğenmişlik mi? Hayır, değil. Derin ve sarsılmaz bir inanç.

Yaşamımız hapisanedeki mahkumların yaşamından pek az bir fark taşıyor: Bir ev ve bir avlu içinde kapatmışlar bizi, bir hapisanenin ziyaret saatleri ne kadarsa o kadar sıklıkla görmeye geliyorlar.

Bir kaç aydır eve bir *TSF (**) aleti yerleştirdikleri doğru, ama bu artık, söylendiğine göre, bazı hapisanelere de konmuş, en azından Amerika'da (Fransa'da değil, bu doğru). Pek ayrıcalıklı kişiler olarak, artık günlük yaşantımızda çok özel bir yer tutan konserler dinliyoruz şimdi. Müziği, çoğu zaman yüzeysel bir biçimde, çalışırken dinliyorum (kimi kez müzik, yazmaya yardımcı oluyor, kimi kez de rahatsız ediyor —genel anlamda diyebilirim ki, fikirleri kağıt üzerine dökmeye yardım ediyor, ama oluşturmakta rahatsızlık veriyor). N. dinliyor, her zamanki gibi kendini kaptırarak ve yoğunlaştırarak. Şu anda Rimsky-Korsakov'u dinliyoruz. *T.S.F. yaşamda engin ve çeşitli olan her şeyi çağrıştırıyor, aynı zamanda da bu çeşitliliğe en yüksek düzeyde ekonomik ve portatif bir yön veriyor. Sonuçta hapisane için daha iyisi yapılamayacak bir alet.

18 Şubat

1926 yılında, Stalin ile birlikte bana karşı üç yıldan fazla süren komplolarından sonra, Zinovyev ve Kamenev muhalefette birleştiler ve hiç de gereksiz olmayan bir uyarıda bulundular bana.

—Stalin'in, size karşı ortaya koyabileceği argümanları mı düşündüğünü sanıyorsunuz?— diyordu örneğin Kamenev, Stalin-Buharin-Molotov'un Çin, İngiltere ve diğer yerlere ilişkin politikalarını eleştirimden sözederek —Yanılıyorsunuz. Sizi yoketmenin yollarını düşünmekte o.

—?

—Ruhsal ve hatta fiziksel olarak. İftira atmak, askeri bir ithamda bulunmak, ve ardından alan hazır olunca da bir terörist eylem ayarlamak. Stalin, savaşı sizden başka bir planda yürütüyor. Sizin silahlarınız ona karşı etkisiz.

Aynı Kamanev, bir başka defa, şöyle diyordu bana: "Ben onu (Stalin'i) geçmişteki çalışmalardan, toplu sürgün ve "troyka" bünyesindeki ortaklık dönemlerinden, fazlasıyla iyi tanıyorum. Zinovyev

(**) T.S.F.: O dönem, "radyo" için kullanılan deyim, ç.n.

ve ben, Stalin'den bağlarımızı koparır koparmaz, başımıza "kaza sonucu" bir felaket gelmesi durumunda bundan Stalin'in sorumlu tutulmasının uygun olacağını önceden bildirdiğimiz vasiyetname gibi bir şey yazdık. Bu belge emin bir yerde saklı -size de aynısını yapmanızı öneririm."

Zinovyev ise, sıkılarak: "Stalin'in sizin maddeten ortadan kaldırılmanız sorununu tartışmadığını mı sanıyorsunuz?" diyordu. "Pekala inceledi ve tartıştı bu konuyu. Her seferinde de tek ve aynı düşünce durdurdu onu: gençliğin, işin sorumluluğunu şahsen kendisine yıkacağı ve terorist eylemlerle karşılık vereceği düşüncesi. İşte bu yüzden muhalif gençlik kadrolarının dağıtılmasının zorunlu olduğunda ısrar ediyordu. Ama ertelemek, vazgeçmek demek değildir... Gerekli önlemleri alın."

Kamanev, Stalin'in (aynı şekilde de, bir önceki dönemde kendisinin ve Zinovyev'in) mücadeleyi başka bir alanda ve başka silahlarla sürdürdüğünü söylerken kuşkusuz haklıydı. Ne var ki böyle bir mücadele olasılığı, zaten sonuçta tamamiyle özel ve bağımsız bir sovyetik bürokrasi ortamının oluşması durumundan doğmuştu. Stalin, mücadeleyi, iktidarın bürokrasinin ellerinde yoğunlaşması ve böylelikle de muhalefeti bertaraf etmek için yürütüyordu, halbuki biz, uluslararası devrim için, ve dolayısıyla da bürokrasinin tutuculuğuna, onun huzur, doyum ve konfor özlemlerine karşı veriyorduk mücadeleyi. Dünya devriminin sürüp giden düşüşü nedeniyle, bürokrasinin ve dolayısıyla Stalin'in zaferi önceden belirlenmişti. Alıkların ve ahmakların Stalin'in kişisel gücüne veya en azından onun olağanüstü becerisine bağladıkları sonuç, tarihsel güçler dinamiğinin içinde köklenmişti derinlemesine. Stalin, devrimin alt başlığının yarı bilinçli bir ifadesi, bir sarhoşluk ertesi idi ancak.

Alma Ata'daki (Orta Asya) ikametimiz sırasında, bir gün, güya kendi insiyativi ile ve yine güya benim taraftarım olan bir sovyet mühendisi ziyaretime geldi. Yaşam koşullarımız hakkında sorular sordu, üzüntülerini ifade etti ve sanki laf olsun diyeymiş gibi, çok temkinli bir şekilde sordu: "Barışmak için bir şeyler yapmak mümkün değil mi?" Bu mühendisin nabız yoklamak için gönderilmiş olduğu açıktı. Ona özetle, barışmanın şimdilik ben *istemediğim* için değil,

Stalin, bürokrasinin onu güdümlediği yolda sonuna kadar gitmek zorunda olduğundan, *barışamayacağı* için, sözkonusu olamayacağı cevabını verdim. —Peki, bu durum nasıl sona erecek? dedi. —Kanla, diye yanıtladım: Stalin için başka bir sonuç mümkün değil. —Ziyaretçim şöyle bir sıçradı, belli ki böyle bir yanıt beklemiyordu, fazla oyalanmadan da çekip gitti.

Bu konuşmanın, beni sürgün etme kararının alınmasında önemli bir rol oynadığına kesinlikle inanıyorum. Belki de Stalin bu çıkış yolunu önceden göstermiş ama Politbüro'nun muhalefeti ile karşılaşmıştı. Şimdi güçlü bir argüman vardı elinde: T.'nin kendisi söylemişti çatışmanın çözümünün kanlı olacağını. Sürgün tek çıkış yoluydu!

Stalin'in sürgün lehine ortaya koyduğu motifler daha geçenlerde benim tarafımdan yayınlandı *Rus muhalefeti bülteni*'nde. Bakınız...[*referans boş bırakılmıştır*]

Ama nasıl oldu da Stalin Komintern'in kaygısı ile durdurulmadı? Bu tehlikeyi azımsamış olduğu ortada. Güç fikri onun gözünde aygıt fikrine kopmazcasına bağlıdır. Son sözün ona verileceği garanti edilmedikçe açık polemiğe hiç girmedi Stalin. Kamanev gerçeği söylüyordu: o mücadeleyi başka bir planda yürütmekteydi. Ve işte bu yüzden salt fikir mücadelesi planını azımsadı.

20 Şubat.

1924-28 tarihleri boyunca Stalin'in ve yardımcılarının büyüyen nefreti benim sekreteryam üzerinde gösterdi kendisini. Benim küçük "aygıtım" onlara her kötülüğün kaynağı gibi görünüyordu. Çalışma arkadaşlarımın oluşturduğu (beş ya da altı kişilik) küçük grubun onlarda uyandırdığı bu neredeyse içgüdüsel korkunun nedenlerini anlamam biraz zaman aldı. Yazıları ve nutukları sekreterleri tarafından hazırlanan bu yüksek şahsiyetler, ciddi ciddi, bir rakibi, onu "büro" dan mahrum ederek güçsüz bırakacaklarını hayal ediyorlardı. Çalışma arkadaşlarımın acıklı sonunu zamanında basına aktardım: Glazman, intihara sürüklendi, Butov bir Gepeu zindanında öldü, Blumkin kurşuna dizildi, Sermuks ve Poznansky toplama kampına gönderildiler.

Stalin, benim, "sekretaryam" olmaksızın sistemli bir siyaset yazarlığı çalışmasını, —ki bu çalışmanın kendisi, sırası geldiğinde yeni bir "aygıt"ın oluşumunu sağlayacaktı— yürüteceğimi tahmin edemiyordu. En zeki bürokratlar bile, bazı durumlarda, inanılmaz derecede dargörüşlülükleriyle dikkat çekiyorlar.

Yeni göçmenliğimin siyaset yazarlığı ve yazışmalarla dolu geçen yılları dünyanın çeşitli ülke ve bölgelerinde bilinçli ve aktif binlerce sempatizan yarattı. Dördüncü Enternasyonal için mücadele işte bunun için sovyet bürokrasisini yaralıyor. Ve —uzun bir aradan sonra— troçkizme karşı yeni kampanya da, bu yüzden—. Stalin, bugün neler vermezdi beni yabancı memlekete sürgün etmiş olan kararı iptal etmek için. Nasıl da canı çekiyor şimdi "gösterişli bir dava açmayı." Ama geçmiş geri gelmez ve başka yollar aramak gerek artık...dava açmanın dışında. Stalin, Kamanev ve Zinovyev'in bana dikkatli olmamı söyledikleri amaçlarla aramakta bu başka yolları. Ama gerçeğin ortaya çıkması tehlikesi fevkalade büyük: Batılı emekçilerin Stalin'in dalavereleri karşısındaki kuşkuları Kirov olayından beri yalnızca daha da güçlenmiş durumda. Terorist bir eyleme, (büyük bir olasılıkla ya Gepeu'nun kendi ajanlarından bir çoğunun da içinde bulunduğu beyaz örgütlerin işbirliğiyle ya da ulaşmanın hiç de zor olmadığı fransız faşistlerinin yardımıyla) iki durumda mutlaka başvurur Stalin: eğer bir savaş tehditi varsa ya da eğer kendi konumu çok berbat hale geliyorsa. Bir üçüncü veya dördüncü koşul da olabilir tabii ki...Böyle bir terorist eylemle Dördüncü Enternasyonal'in alacağı darbenin ne kadar ağır olacağını söylemekte tereddüt ediyorum, ama Üçüncü Enternasyonal'i ortadan kaldıracağı kesin.

Yaşayan görür. Gören biz olmazsak, başkaları olur.

Rakovski iyi niyetlerle kabul ediliyor, yabancı elçiler ve burjuva gazetecilerle birlikte görkemli toplantılara, kibar davetlere. Bir büyük devrimci eksildi, bir küçük memur daha arttı!

Ziromski Stalin ile birleşmek istiyor. Otto Bauer Moskova'ya gitmeye hazırlanıyor diye yazıyorlar. Bu iki durumun da açıklaması ortada. İkinci Enternasyonal'in bütün korkmuş oportünistleri sovyet

bürokrasisine yönelmek zorundalar şimdi. Burjuva Devleti'ne uyum gösteremediler, İşçi Devleti'ne uyum göstermeyi deniyorlar. Doğalarının yapısında var kuvvet karşısında uyum göstermek ve boyun eğmek. Devrim? Onu asla yapmayacaklar. Yeni üyeler, yeni bir eğitim, yeni bir ruh gerekir bunun için, —yeni bir nesil.

6 Mart.

İki haftadan fazla oluyor elimi bu deftere sürmeyeli. Bozuk sağlığım ve acil işler... Fransız sosyalist partisinin son *Conseil National* (Ulusal Konsey)i, parlamenter kurmay heyeti üzerinde uygulanan baskının gücünü doğruluyor. Léon Blum, 1920 yılında Tours'da, önce kamulaştırma koşullarını yaratmak gerek, sonra da... diye destek verirken iktidarın elde edilişi sorununu tam doğru bir biçimde anlamamış olduğunu kabul etti. Peki, sonra da niye iktidar için mücadele etmek gerekiyor, kamulaştırma koşulları onsuz da yaratılabiliyorsa madem? Yahut da B., ekonomik koşulları kafasından geçiriyor, politik koşulları değil. Ne var ki, bu koşullar uzayıp duran bir iktidar mücadelesi ile yaratılamaz, tersine yok edilir: kapitalizm gelişmiyor, dağılıyor. B., bugün de daha iyi anlıyor değil yaşanan durumu. İktidar için devrimci bir mücadeleye girmek, B.'a göre, kapitalizmin genel durumu nedeniyle değil, —yine kendisinin—, kapitalizmin dağılmasının ürünü yerine, demokrasinin barışçı kamulaştırma olgusunun tepesinde sallanan bir *dış* tehlike olarak algıladığı faşistlerden gelen tehdit nedeniyle zorunludur (bu Jaurès'in de eski yanılsamasıydı).

Burjuvazi şeflerinin kapitalizmin çöküş yasaları karşısında gözlerinin görmez olması anlaşılabilir bir şey: ölmekte olan insan, can çekişmesinin aşamalarının farkına varmayı arzu etmez, farkedemez. Ama Blum ve Ortaklarının körlüğü, bütün bu bayların proletaryanın öncülerini değil, olsa olsa burjuvazinin sol kanadını ve de en korkağını oluşturduklarını hiçbirşeyin gösteremeyeceği kadar iyi gösteriyor.

Dünya savaşından sonra, Blum, koşulların henüz sosyalizm için olgunlaşmamış olduğunu düşünüyordu (ve hâlâ da öyle düşünüyor).

XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren sosyal devrimi bekliyor olan Marx ve Engels ne naif hayalciler olmalıydı onun için!

Blum'a göre sosyalizm için (Tıpkı Blum'un bu alanda inandığı ne olduğu belirsiz her şey gibi) bilmem hangi ekonomik "olgunluk" gerekiyor toplumda, salt kendi objektif özellikleriyle ve kendiliğinden oluşan bir olgunluk. ...Bu doğal olarak kaderci olan kavrama karşı 1905 yılından itibaren mücadele verdim. (Bkz. "Sonuçlar ve Olasılıklar.") Sonra da Ekim Devrimi çıktı ortaya (diğerlerinden sözetmiyorum bile), ama bütün bunlar bu dargörüşlü parlamentere *hiç bir şey* öğretmedi!

7 Mart.

1927 Merkez Komitesi ve Merkez Yürütme Komitesi temmuz-ağustos ikinci Plenumu raporlarında (sanıyorum bu raporlarda) Maria Ulianova'nın Stalin'in savunması için özel beyanı okunabilir (eğer bu gizli raporları okuma izni varsa tabii). Bu deklarasyonunun özü şöyle: 1) Lenin, son krizinden kısa bir süre önce Stalin ile ilişkilerini bütünüyle kişisel nitelikli nedenlerle kesti; 2) eğer Lenin Stalin'i devrimci olarak değerlendirmeseydi, yalnızca gerçek bir devrimciden beklenebilecek bir yardım istemek için ona başvurmazdı. Bu deklarasyonda isteyerek yapılmış bir yarı-unutuş var, çok dramatik bir olaya ilişkin olarak. Onu burada aktarmak istiyorum.

Önce Lenin'in küçük kızkardeşi Maria I.Ulianova'dan, dostlarının Maniaşka'sından sözedelim. İhtiyar, içe dönük, inatçı bir kız olarak harcayamadığı bütün aşkının gücünü erkek kardeşi Vladimir'e yöneltmişti. Yaşamı boyunca gölgede kalmıştı Maniaşka: kimse ondan sözetmezdi. Vladimir İlyiç'i sarmalayan ihtimamı da N.K. Krupskaya ile rekabet içindeydi. Onun ölümünden sonra ortaya çıktı, daha doğrusu ortaya çıkarıldı. Ulianova, Pravda'nın yazılışlerinde (gazetenin sekreteri olarak çalışıyordu), Buharin ile sıkı bağlar içerisindeydi, onun etkisi altında bulunuyordu ve onun peşinden muhalefete karşı mücadele içine sürüklendi. Ulianova'nın hırsı, dar kafalılığı ve fanatizminden başka, mantığı dışında hareket etmeyi çok uzun bir süre ve inatla reddetmiş olan Krupskaya ile rekabetinden de besleniyordu.

İşte Ulianova bu dönemde koyuldu parti toplantılarında konuşmaya, anılarını yazmaya, vb..., ve denilebilir ki, Lenin'in yakmları arasında şimdiye kadar hiç kimse kendisini ona böylesine adamış kızkardeşinden daha anlayışsız olmamıştı. 1926'nın başında Krupskaya, kısa bir süre için bile olsa muhalefete katılmaya karar verdi (Zinovyev-Kamanev grubu tarafından). Ve işte tam da bu anda Stalin-Buharin fraksiyonu, Krupskaya'ya karşı bir denge oluşturmak için, bütün olanaklarıyla ortaya sürdüler Maria Ulianova'nın önemini ve rolünü.

Otobiyografimde Stalin'in, hastalığının ikinci aşamasında (ikinci krizden önce) Lenin'i nasıl tecrit etmeye çabaladığını anlattım. Lenin'in nasılsa artık hiç kalkamayacağını düşünüyor ve bütün gücüyle kendisini yazı ile ifade etmesini engellemeye çalışıyordu. (İşte yine böyle engellemeye çalıştı Lenin'in bürokratizme karşı, yani herşeyden önce Stalin fraksiyonuna karşı mücadele etmek için Merkezi Denetleme Komisyonu'nun örgütlenmesi konusundaki makalesinin yayınlanmasını.) Krupskaya hasta Lenin için en önemli haber kaynağı idi. Stalin, Krupsakaya'yı en kaba biçimde hırpalamaya, sarsmaya koyuldu. Ve çatışma da tam bu noktada patlak verdi. 1923 martı başında (5'iydi sanıyorum), Lenin Stalin'e onunla bütün kişisel ve yoldaşlık ilişkilerini koparan bir mektup yazdı (yazdırdı). Çatışmanın esası hiç bir biçimde kişisel nitelikte değildi, kısacası: bu zaten Lenin açısından mümkün olamazdı....

Peki Ulianova'nın yazılı beyanında ima etmiş olduğu Lenin'in isteği nedir öyleyse? Lenin kendisini yine kötüye gider gibi hissettiği zaman, şubat ayında ya da martın ilk günlerinde, Stalin'i getirtti ve ona acil bir ricada bulundu: kendisine zehir temin etmesini istedi ondan. Yeniden konuşma yeteneğinden mahrum kalmaktan ve doktorların elinde bir oyuncak haline gelmekten endişe duyan Lenin, kendi kaderinin tek sahibi kalmak istiyordu. Bir gün Lafargue'a sakat olarak yaşamaktansa, tercihinin, kendi arzusuyla *join the majority* olduğunu laf olsun diye söylemiş değildi.

Maria Ulianova, "Böyle bir istek ancak bir devrimciye yöneltilebilirdi"... diye yazıyordu. Lenin'in Stalin'i sıkı bir devrimci olarak görüyor olması kesinlikle tartışılmaz bir şey. Ama bu kadar olağantüstü bir talep ile ona başvurması için yeterli değildi. Şurası açık ki Lenin

Stalin'i, yönetici devrimciler arasındaki, kendisine zehir vermeyi reddetmeyecek kişi olarak görmekteydi. Unutmamak gerekir ki, bu istek kesin kopuştan birkaç gün önce dile getirilmişti. Lenin Stalin'i, onun aklının gerisindeki düşüncelerini ve planlarını, Krupskaya'ya ilişkin tavrını, Lenin'in bir daha ayağa kalkamayacağı fikriyle bütün o hesaplı adımlarını tanıyordu. İşte bu koşullar içerisinde Stalin'den zehir istiyordu Lenin. Bu davranış, —asıl amacından başka— Stalin'i sınamadan geçirmenin ve bu arada hekimlerin zoraki umutlarını da sınamadan geçirmenin bir yoluydu. Ne olursa olsun, Stalin bu ricayı yerine getirmedi, ama Politbüroya rapor etti. Herkes tepki gösterdi (hekimler ümit vermekte ısrar ediyorlardı hâlâ). Stalin ise sessizliğini bozmadı...

1926 yılında, Krupskaya Lenin'in Stalin hakkındaki şu yargısını bana aktardı: "Onda insani dürüstlüğün zerresi yok" demişti Lenin. Vasiyetinde de, özetle aynı düşünceyi ifade etti, yalnız daha yollu yordamlı bir dille. Ve işte o günden sonra henüz tohum halindeki şey bütün gücüyle gelişmeye koyuldu. Yalan, hile, sahte belge, yasal karmaşa, tarihte görülmemiş boyutlara ulaştı ve Kirov olayının gösterdiği gibi Stalinci rejim için doğrudan bir tehdit halini aldı.

9 Mart.

Aleksis Tolstoy'un *Birinci Petro* romanı çok dikkat çekici bir eser —Rusya'nın uzak geçmişi üzerine verdiği çarpıcı ihsas açısından. Tabii ki "bir proleter edebiyatı" değil, A.Tolstoy bütünüyle eski rus ve hatta eski dünya edebiyatı tarafından yoğrulmuş ve bu çok doğal. Ama hiç kuşku yok ki, —zıtlıklar yasasına göre— kendine has adetleriyle, değişmez, yabanıl, yıkanmamış eski rus geçmişini çok özel bir incelikle hissetmeyi ona öğreten (ve yalnız ona da değil) devrimin ta kendisidir.

Ona başka şeyler de öğretti devrim: ideolojik kavramların ardında, farklı sosyal grupların ve temsilcilerinin fantezilerini, batıl inançlarını ve basit yaşamsal çıkarlarını bulmayı: Aleksis Tolstoy büyük bir sanatçı basireti ile Büyük Petro'nun Rusya'sındaki fikir çatışmalarının maddi temelini keşfeder. Böylelikle bireysel psikolojinin ger-

çekliği toplumsal gerçekçilik seviyesine yükselir. Bu, hemen yaşanabilir bir tecrübe olarak devrimin ve doktrin olarak da marksizmin keşfidir hiç kuşkusuz.

*Mauriac —tanımadığım bir fransız yazar, bir "Akademi üyesi" ki bu da kötü bir tanıtım— bir süre önce şöyle dedi ya da yazdı: "Biz SSCB'yi ancak Tolstoy'un, Dostoyevski'nin seviyesinde yeni bir roman yarattığı zaman tanıyacağız." Görünüşe göre Mauriac bu sanatsal ve idealist kriteri, üretim ilişkilerine dayalı ve materyalist olan marksist kritere karşı ortaya sürmek istiyordu. Aslında bu noktada bir tezat sözkonusu değil. *Edebiyat ve Devrim* adlı kitabımın önsözünde şöyle yazdım bundan oniki yıl önce:

> ...En yaşamsal sorunlarda [yiyecek, giyecek, konut hatta edebiyat sorunlarının] doyurucu bir çözüm bile yeni tarihsel ilkenin, yani sosyalizmin mutlak zaferi anlamına gelmez hiç bir zaman. Tarihin tohumlarının yalnız filiz vermekle kalmadığını, çiçek de açtığını ortaya koyacak olan tek şey, bilimsel düşüncenin ilerlemesi ve yeni bir sanatın gelişimidir. Bu anlamda, sanatın gelişimi bir çağın canlılığının ve öneminin en büyük tanıklığıdır.[1]

A.Tolstoy'un romanı ise hiç bir koşulda yeni çağın "çiçeği" olarak sunulamaz. Neden böyle olduğunu daha önce söyledim. Resmi dilde "proleter sanat"a (sınıfların tamamiyle tasfiye edildiği bir dönemde!) atfedilen romanlara gelince, onlar yazın değerinden tamamiyle yoksundurlar. Burada, doğrusunu söylemek gerekirse, "alarma geçilecek" bir durum yok. Toplumsal temellerin, adetlerin ve kavramların bütünüyle altüst oluşumun yeni hedefler doğrultusunda bir sanatsal kristalleşmeye varabilmesi için zaman gerekir. Ne kadar zaman? Rastgele söylenemez ama uzun zaman gerekir. Sanat hep yeni bir çağın kafilesi içinde yer alır. Ve büyük sanat —yani roman— özellikle ağır bir dağarcıktır.

Yeni bir büyük sanatın henüz ortaya çıkmamış olması, çok doğal bir olgu, alarma geçirmemesi gerektiğini ve geçiremeyeceğini tekrar

---

1 [Köşeliayraç arasında kalan bölüm, elyazması metinde noktalar arasına alınmıştır.

söylüyorum. Ama korkutucu olan, bürokrasinin ısmarlamasıyla beliren iğrenç yeni sanat taklitleridir. "Sovyetik" bonapartizmin zıtlıkları, ikiyüzlülüğü ve cahilliği, sanatı özgürce yöneteceğini iddia ettiği anda, ne çeşit olursa olsun ilk koşulu *içtenlik* olan herhangi bir sanatsal yaratıcılık olasılığını ortadan kaldırır. Yaşh bir mühendis, isteksiz de olsa, bir elektrik türbini imal edebilir. Kaliteli olmayacaktır bu aygıt, çünkü isteksizce yapılmıştır, ama pekala iş görebilir. Ama bir şiir, herhalde *isteksizce* yazılamaz.

Aleksis Toltoy'un, bir sanatçı için vazgeçilmez olan özgürlüğü aramak için XVII. yüzyılın sonuna ve XVIII. yüzyılın başına gitmesi rasgele yapılmış bir şey değildir.

10[Mart]

CGT'nin ekonomik "plan" belgelerini dikatlice inceledim. Gülünç bir bürokratik cafcaflılık örtüsü altında, ne büyük bir düşünce yoksunluğu! Ve efendiler karşısında ne küçültücü bir korkaklık. Bu reformcular, planlarını, gerçekleştirmek doğrultusunda harekete geçirmek için emekçilere değil, bu planın aslında muhafazakar bir nitelik taşıdığına ikna etmek amacıyla, patronlara sesleniyorlar.

Esasında, burada "plan" bile yok, çünkü ciddi anlamda bir ekonomik plan, cebirsel formülleri değil, somut olarak saptanmış aritmetik büyüklükleri gerektirir. Bundan iz bile yok tabii ki. *Böylesi* bir planı oluşturabilmek için, işin erbabı olmak, ekonominin bütün temel öğelerini elinin altında bulundurmak gerekir: Bu ise ancak, kendi devletini kurduğu zaman, muzaffer proletaryaya vergi bir durum.

Ne var ki, Jouhaux ve Ortakları'nın cebir formülleri bile, bu beylerin tek derdinin emekçilerin dikkatini sendikal reformizmin dönekliğinden başka bir yere çekmek olduğu önceden bilinmiyor olsaydı, kofluk ve anlaşmazlıkları ile tam anlamıyla şaşkına çeviriridi insanları.

18 Mart.

İşte neredeyse bir yıl oldu Barbizon'da yetkililerin baskınına uğradığımızdan bu yana. Bu, hayal edilebilecek en komik **quiproquo'ydu.* Operasyon *Melun*'un **monsieur le procureur de la République*'i (sayın, Melun Cumhuriyet savcısı) —adli çevrede yüksek bir şahsiyet— tarafından yönetiliyordu, eşliğinde de küçük bir mahkeme memuru, el yazısıyla not tutan bir **greffier* (zabıt katibi), bir **Sûreté générale* (Genel emniyet komiseri), muhabirler, jandarmalar, onlarca polis memuru bulunmaktaydı. Dürüst **molosse* (bekçi köpeği) **Benno*, zincirine çılgınca asılıyor, **Stella ise* evin arkasında onun havlamalarına karşılık veriyordu.

Savcı bana bütün bu ordunun geliş nedeninin...çalınmış bir motosiklet olduğunu açıkladı. Her şey gün gibi ortadaydı. Rudolf, benim alman çalışma arkadaşım, mektupları motosikletle getirmişti. Yolda farı sönmüştü. Bizim esrarengiz villamıza burunlarını sokmak için uzun zamandan beri bir bahane arayan jandarmalar da bu fırsattan yararlanmışlardı...

21 Mart.

İlkbahar, güneş ortalığı ısıtıyor, menekşeler on gün oldu başlarını çıkaralı, köylüler bağlarda gidip geliyorlar. Dün gece yarısına kadar Bordeaux'dan *Walkyrie*'yi dinledik. İki yıllık askerlik hizmeti. Almanya'nın yeniden silahlanması. Yeni bir "son" savaş hazırlığı. Köylüler sakin sakin asma kütükler arasında bağ buduyor, tarlalarını gübreliyorlar. Herşey doğal düzeni içinde.

Sosyalistler ve komünistler, iki yıla karşı koyan yazılar yazıyorlar ve daha etkili olsun diye en büyük harfleri kullanıyorlar. Yüreklerinin derinliğinde, şefler kendilerini bir umutla oyalıyorlar: Nasıl olsa bir biçimde kurtarırız paçayı. Orada da herşey düzen içinde...

Ne var ki, bu düzen kendi kendisini ümitsizliğe buladı. Kokuşmuşluk içinde çöküp gidecek...

*Quiproquo: söylenen bir sözün yanlış anlaşılmasından doğan karışıklığa dayalı oyun.çn.

*Jules Romains görünüşe göre çok ilgili bu konuyla, çünkü kendisini kurtarıcı olarak sunuyor ("9 Temmuz Planı"). Kahramanlık destanının son kitaplarından birinde, Romains, *Strigelius (sanıyorum bu) adı altında sanki kendisini koyuyor sahneye. Bu S. diğer bütün yazarların bildiği her şeyi ve üstüne üstlük başka bir sürü şeyi daha, biliyor ve yapıyor. Ama yetenekleri salt bir yazar yeteneği ile sınırlı değil. "Sanatın" (dehanın) evrensel olduğunu anlamış durumda. Başka dallarda da —özellikle de politikada— diğerlerinden daha çok şey biliyor. Sonuçta ortaya "9 Temmuz Planı" ve de Fransa'nın ve Almanya'nın ilişkileri üzerine J.R.'in kitabı çıkıyor.

Bu kabiliyetli yazarın kafasının karışık olduğu kesin. Politikada çok şeyi anlıyor ama, daha çok görsel düzeyde yani yüzeysel olarak. Olayların derin sosyal nedenleri ona kapalı. Bireysel psikoloji alanında bir harika, yine de biraz derinliksiz. Onda yazar olarak (ve de daha çok politikacı olarak) eksik kalan şey, açıkçası, *kişilik*. O bir seyirci; bir katılımcı değil. Ve yalnız bir katılımcı sahip olabilir bir seyircinin derinliğine. Zola bir katılımcı idi. İşte bunun için bütün kabalıklarına ve kusurlarına rağmen, Romains'den çok daha yükseklerde, daha derin, daha sıcak, daha insancıldı. Jules Romains (bu kez takma isim olmadan, asıl adıyla) *distant (mesafeli) olarak tanımlıyor kendisini. Doğru. Ama ondaki *distance (mesafe) salt görsel değil, aynı zamanda ruhsal da. Olanları ancak değişmez mesafeden görmesine müsaade ediyor onun ruhsal ışıkları. Bu yüzden işte, öylesine uzak görünüyor küçük Bastide'den ve katil Quinette'a da öylesine yakın. Katılımcıda "*mesafe*" katılımının niteliğine göre değişir. Romains gibi bir seyirci *parlak* bir yazar olabilir ama *büyük* bir yazar olamaz.

Geçen yıl Barbizon'da yaşadığımız "felaket" konusunda herşeyi yazmadım. Bu "hikaye" gazete sütunlarında yeterince anlatıldı. Ne kudurgan bir aptalca uydurmalar ve yapmacıksız nefret seli!

Cumhuriyet Savcısı harikaydı! Bu yüksek şahsiyetlere hiçbir zaman çok yakından bakmamalı. Evime, güya çalınmış bir motosiklet davası (Rudolf'un bindiği, bizim motosikletimiz) için gelmişti, ama birden benim asıl adımın ne olduğunu sordu. (Benim Sedov so-

yadıyla —karımın soyadı— hazırlanmış bir pasaportum var. Bu, sovyet yasalarınca tamamen kabul gören durum, ama bir *Melun savcısı sovyet yasalarını bilmek zorunda değil.) Ama siz Korsika'ya yerleşmeyecek miydiniz? İyi de bunun çalınmış motosikletle ne ilgisi var? —*Non, non, je parle d'homme à d'homme* (Hayır, hayır, öyle erkek erkeğe konuşuyorum)— Bu Korsika işi de, pasaportumda *Sûreté Générale* (Genel emniyet) vizesi taşıdığım anlaşılınca kurtuluş yolu olarak söylenmişti zaten daha önce. Rudolf'a gelince, otuzaltı saat tutmuşlardı onu, kelepçe takmışlar, *sale Boche* (pis alman) demişler, ona vurmuşlar ya da daha çok yüzüne yumruk darbeleri atarak itelemişlerdi. Nihayet yanıma getirdiklerine, ona bir iskemle uzattım (rengi solmuştu), ama savcı *Non debout! (*Hayır ayağa kalk) diye bağırdı. Rudolf, bu çığlığı duymamıştı bile, oturdu. Bütün bu ziyaretçiler arasında, yalnız "*greffier* (zabıt katibi) yaşlı bir adam, sevimli bir izlenim bırakıyordu. Diğerlerine gelince...

Sonuçta, bütün bunlar böylesine ayrıntılarıyla anlatmaya değmez bile.

22 Mart.

Norveç'te İşçi Partisi birkaç gündür iktidarda. Avrupa tarihi gidişatında bunun çok şeyi değiştireceğini sanmıyorum. Ama benim yaşamımın gidişinde... Her şartta, bir vize sorunu sözkonusu olacak. Norveç'te yalnızca New York'dan Petesbourg'a giderken 1917 yılında geçici olarak bulunduk —bu ülkeden hiçbir iz kalmadı hatırımda. Ibsen'i daha iyi anımsıyorum: gençliğimde ona dair yazmıştım.

23 Mart.

Fédine, *La Conquête de l'Europe* (Avrupanın Fethi) adlı romanında —edebi açıdan, derinliksiz ve genel olarak iddialı bir roman— bir şeyi ortaya koyuyor: devrim, rus yazarlarına bir insanın diğer bir insana toplumsal bağımlılığının ifade edildiği olaylara daha yakından ve dikkatle bakmayı öğretti (ya da zorladı böyle bakmaya). Normal bir burjuva romanının iki katı vardır: Duygular yalnızca asillerin ka-

tında yaşanır (Proust!); giriş katının insanları ayakkabıları temizler ve oda lazımlıklarını boşaltır. Bunlardan, romanın kendisinde çok az söz edilir: çünkü doğal bir durum addedilir. Erkek kahraman iç çeker, kadın kahraman nefes alır, dolayısıyla başka işlevleri de yerine getiriyor olmalılar: Birilerinin de arkalarından kurulaması gerekir herhalde.

Louys'nin **Amour et Psyché* (Aşk ve ruh) adlı romanını okuduğumu hatırlıyorum (olağanüstü biçimde sahte ve tatsız bir zırva, yanılmıyorsam şu tahamül edilmez **Claude Farrère* tarafından tamamlannuştı). Louys hizmetçileri toprağın derinliklerinde bir yerlere saklamış, sadece kahraman aşıkların onları görmesi imkansız olduğu zaman ortaya çıkarıyor. İşsiz güçsüz aşıklar ve yaratıcıları için ideal bir düzen.

Aslında, Fédine'in dikkati de özellikle asiller katına (Hollanda'da) yönelmiş durumda, ama o kendisini, şöylemesine de olsa, şöför ile parababasının, gemi tayfaları ile armatörün ilişkilerindeki psikolojiyi yakalamaya zorluyor. Keşiflerde bulunmuyor, ama yine de, çağdaş dünyanın üzerinde yükseldiği insan ilişkilerinin bir iki ufak köşesini aydınlatıyor. Ekim Devrimi'nin edebiyat alanındaki etkisi şimdilik tamamen gelecekte saklı.

*TSF *Concerts Pasdeloup*'dan **Symphonie Héroique*'i veriyor. N'i kıskanıyorum böyle büyük müzikleri dinlediğinde: ruhunun ve bedeninin bütün gözenekleriyle. N. müzisiyen değil, ama ondan fazla bir şey: bütün yapısı müzikal onun; acılarında, tıpkı (ender görülen) neşelerinde olduğu gibi, bütün duygularını yüceleştiren derin bir melankoli var her zaman. —Küçük günlük siyasi olaylar onu ilgilendirmiyor değil, ama genellikle bunları bir bütün tablo içinde bağlamıyor birbirlerine. Ne var ki, siyasetin derinlemesine nüfuz ettiği ve kesin bir tepki gerektirdiği noktada, N. içsel müziğinde buluyor hep doğru notayı. İnsanlara ilişkin yargılamalarında da, hem salt kişisel psikoloji açısından değil devrimci açıdan da, aynı durum sözkonusu. Sığlık, kabalık, korkaklık hiç kaçmıyor gözünden, bütün küçük insani hatalara karşı olağanüstü hoşgörülü olduğu halde hem de.

İnce duygulu insanlar, hatta tamamıyla "sade" insanlar —ve de çocuklar— onun doğasındaki bu müzikalliği ve derinliği içgüdüsel

olarak hemen hissediyorlar. İlgisiz olanlara ya da onun yanından, içinde saklı güçleri farketmeden, burnu havada geçenlere gelince, bu kişilerin yüzeysel ve özelliksiz insanlar olduğu neredeyse hiç yanılmadan söylenebilir.

...*Symphonie Héroique* bitti (sadece bir kesitini veriyorlardı zaten).

25 Mart.

Ancak 23 Mart tarihli notlarımdan beri (N.'ye dair olanlar) farkına vardım ki kişisel bir günlükden çok, politik ve yazınsal bir günlük tutmuşum. Başka türlü olabilir miydi ki? Temelde, politika ve edebiyat benim kişisel yaşamının içeriğini oluşturuyorlar. Kalemi elime almam yetiyor düşüncelerimin kendiliklerinden topluma açık bir yazı üretmeleri için. İnsan kendisini yeni baştan yapamaz, özellikle de ellibeş yaşından sonra.

Bununla ilgili olarak, Lenin, bir gün (Turgenyev'in sorduğu gibi) Krjijanovski'ye sormuş: "En büyük kusur nedir biliyor musunuz?" Krjijanovski cevabı bilmiyormuş. —"Ellibeş yaşını geçmektir" demiş Lenin. Kendisi bu "kusura" kadar yaşamadı bile.

Camille Chautemps bölgesindeki *Blois*'da (*Loir—et—cher*), seçimler *Front Paysan*'ın (Köylü Cephesi) şefi *Dorgères*'e 6760 oy kazandırdı, radikaller'e ise 4848. Sonuç alınamadı seçimlerden. Chautemps 1932 mayısında 11204 oy almış ve ilk turda seçilmişti. Fevkalade anlamlı rakkamlar! 6 Şubat 1934'ün ardından, fransız radikalizminin ve beraberinde 3. Cumhuriyet için bir çöküş döneminin başladığını söylemiştim. Köylüler demokrat gevezelerden ve yalancılardan yüz çeviriyorlar. Naziler örneği bir büyük faşist parti umulmaz Fransa'dan. Dorgères'lerin "demokrasi"yi birkaç yerinden oynatması yeterli —onu yıkacak olan hemen bulunur Paris'te.

Yerel seçimler radikalizmin çökmekte olduğunu ortaya çıkaracak hiç kuşkusuz. Seçmenlerininin bir kısmı sağa,bir kısmı sola —sosyalistlere— gidecek. Komünistlerin yararına olacak onların kaybı: bilanço, onlar için aktif mi olacak pasif mi, şimdiden söylemesi zor,

ama her şartta değişikliğin çok önemli olacağı su götürür. Radikaller *kitlelerinden* kaybediyor olmalılar. Komünistler, mutlaka kârlı çıkacaklar. Ama yerel seçimlerin sonuçları ancak çok zayıf bir oranda yansıtmakta küçük burjuva kitlelerin demokrasiye soğuk bakmalarındaki daha derin ve daha dinamik süreçleri. Faşizmin bir gözüpek silahlı darbesi, bu sürecin ne denli ilerlemiş bir noktada olduğunu koyabilir ortaya —her şartta, parlamenter alışkanlıklarla kirlenmiş olanlara göründüğünden çok daha ileri bir noktada sözkonusu süreç.

İşçi partilerinin ve sendikalarının "şefleri" ise hiçbir şey görmüyor, hiçbir şey anlamıyor ve hiçbir şey beceremiyorlar.

Ne acınılası, ne cahil, ne ödlek tarikat!

15 Haziran 1885'te, Engels ihtiyar Becker'e şöyle yazıyordu:

> *Du hast ganz recht, in Frankraich schleift sich der Radikalismus kolossal rasch ab. Es ist eigentlich nur noch einer zu verschleissen und das ist Clemenceau. Wenn der drankommit, wird er einen ganzen Haufen Illusionen verlieren, vor allem die, man könne heutzutage eine bürgerliche Republik in Frankreich regieren, ohne zu stehlen und stehlen zu lassen.*[1]

Bu arada, iffetli **Temps* her yeni mali skandalda şaşkınlıktan altüst olmayı sürdürüyor hâlâ.

Marx ve Engels, uzun bir süre, Clemenceau'nun radikalizm programında kalmayacağını —onlara bu iş için fazla eleştirel ve kararlı görünüyordu çünkü— ve sonunda sosyalist olacağını umdular. Gerçekten de Clemenceau, (özel olarak Herriot gibi insanlar için yaratılmış olan) radikalizm tavrında direnmedi, ama bu tavrı, sosyalizme değil, gericiliğe —hiçbir düşle, hiçbir mistik inançla donanmamış olduğu için daha da hayasız olan bir gericiliğe— geçmek için terketti.

1. ["Çok haklısın, Fransa'da radikalizm devasa bir hızla yıpranıyor. Açıkçası, yalnız tek adam kaldı henüz yıpranmamış, o da Clemenceau. Eğer o gelirse, yıkılacak bir sürü hayalle gelecek demektir, en başta da, bugün Fransa'da çalmadan ve çaldırmadan bir burjuva cumhuriyetini yönetebilmek hayaliyle."]

Clemenceau'yu (ve aynı şekilde bir çok fransız entellektüelini) radikalizmden daha ileri bir noktaya varmaktan alıkoyan en önemli fren, *rasyonalizm* oldu. Darkafalı, çapsız, tatsız rasyonalizm kiliseye karşı bile güçsüzdü, buna karşılık komünist diyalektik önünde kıt beyinli muhalefetin sağlam zırhı haline geliverdi. Zamanında Clemenceau'nun rasyonalizmi hakkında yazı yazmıştım, aramalı o yazıyı.

Rakovski temelde benim eski devrimci kuşakla son bağımdı. O teslim olduktan sonra kimse kalmadı. Rak. ile yazışmalarım —sansür nedeniyle— sürgün edilmemden itibaren kesilmiş olmasına rağmen, Rakovski'nin hayali, eski mücadele arkadaşları ile bir çeşit sembolik bağ olarak kaldı yine de. Şimdi artık hiç kimse yok. Fikir alışverişi yapmak, sorunları birlikte tartışmak gereksinimi artık uzun bir süredir karşılık bulamıyor. Gazetelerle diyalog kurmak kalıyor geriye, yani gazeteler aracılığıyla olaylar ve yorumlarla diyalog kurmak. Halbuki, şu anda yapmakta olduğum işin —son derece yetersiz ve kesintili yönlerine rağmen— hayatımın en önemli işi olduğuna, 1917'den daha önemli, iç savaş döneminden daha önemli vs. olduğuna inanıyorum.

Daha açık olmak için şunu söyleyeceğim. 1917'de orada olmasaydım, Petersburg'da, Ekim Devrimi —*Lenin'in varlığı ve idaresiyle yönlendirilmiş olarak*— gerçekleşirdi. Eğer ne Lenin ne de ben Petersburg'da olmasaydık, Ekim Devrimi olmazdı: bolşevik parti yönetimi devrimin gerçekleşmesini engellemiş olurdu (bundan, kendi adıma, en küçük bir kuşkum yok). Eğer Lenin Petersburg'da olmasaydı, yüksek bolşevik çevredeki direnişin üstünden gelme şansım hiç olmazdı. "Troçkizme" karşı (yani proleter devrime karşı) mücadele hemen 1917'den itibaren başlatılmış ve devrimin kaderi de bir soru işareti haline gelmiş olurdu. Ama, tekrar ediyorum, Lenin'in orada olmasıyla, Ekim Devrimi her şartta zafere ulaşırdı. Aynı şeyi, sonuçta, iç savaş için de söyleyebiliriz (başlangıç döneminde, özellikle de Simbirsk ve Kazan'ın elden çıktığı sırada, Lenin'in bir zayıflık ve bir kuşku anı geçirmiş olmasına rağmen. Ama bu, mutlaka, Lenin'in hiç kimseye itiraf etmediği, geçici bir durumdu,... bana hariç.)[1] Dolayısıyla yaptığım işin "yeri doldurulamaz" olduğunu söyle-

yemem, 1917-1924 döneminde bile. Halbuki şu anda yaptığım kelimenin tam anlamıyla "yeri doldurulamaz" birşey. Bu ifadede en küçük bir övünme yok. İki Enternasyonal'in çöküşü, bu Enternasyonallerin şeflerinden hiçbirinin altından kalkamayacağı bir sorun yarattı. Kişisel yazgımın özel koşulları beni bu sorunla karşı karşıya getirdi, ciddi bir tecrübeyle tepeden tırnağa silahlanmış olarak. İkinci ve Üçüncü Enternasyonal şeflerinden gına getirmiş yeni kuşağı devrimci bir metotla donatmak, ben hariç hiç kimsenin başaramayacağı bir görevdir. Ve bu noktada, Lenin ile (ya da daha doğrusu Turgenyev ile) elli beş yaşını geçmekten daha büyük bir kusur olmadığı konusunda hemfikirim. Benim, mirasın devredilmesini sağlamak için, en az bir beş yıl daha aralıksız çalışmam gerekiyor.

26 Mart.

**Spaak* Belçika'da bakan oldu. Acınılası yaratık! Geçen yıl Paris'e "öğüt almak için" beni görmeye geldi. Belçika partisinin içinde bulunduğu durumu konuştuk (hemen hemen iki saat). Politikada ne kadar sığ olduğunu şaşkınlıkla gördüm. Demek ki sendikalarda çalışma konusunu bugüne kadar hiç ama hiç düşünmemişti. "Evet, evet bu çok önemli" diyor ve defterini çıkarıp notlar alıyordu. —Peki bir devrimci şef böyle mi olur? diyordum kendime. Konuşmamız boyunca Spaak benimle "aynı kanıda" idi (ve notlar alıyordu). Ama bu aynı kanıda olmasında öyle ince bir nota vardı ki kuşku uyandırıyordu. Bana içtenlikli görünmüyor değildi. Aksine, en iyi niyetlerle gelmişti: savaş öncesi bilgi edinmek ve güç toplamak için. Ama benim çözüm yollarımın onu korkuttuğu ortadaydı. "Ah, demek öyle; benim sandığımdan çok daha ciddiymiş..." Aynı ince nota, sözde "aynı kanıda" olmasına rağmen, bütün yanıtlarında kendini duyuruyordu. Sonuçta, bana aydın fikirli bir burjuva ortamından gelmiş dürüst bir "halk dostu" olarak göründü, daha fazlası değil. Ama, yalnızca *dürüst*: Vandervelde—Anseele'in etrafında dönen rüşvet, onu tiksindiriyordu besbelli...

1. Bunu daha ayrıntılı olarak anlatmak gerekecek.

Bir süre sonra, ondan bir mektup aldım. Sendikacılar *Action*'un lağvedilmesini istiyor, partide bir parçalanma yaratmakla tehdit ediyorlardı. Partinin Merkez komitesi bu şantaja seve seve boyun eğiyordu. Spaak benden öğüt bekliyordu: Pes etsin mi, etmesin mi? Pes etmenin siyasi bir harakiri yapmak olacağını söyledim ona (zaten görüşmemiz sırasında Spaak'ı fazla geçimli olmakla eleştirmiştim, özellikle de 1933'te(?), "plan"a ilişkin kararlar alındığı parti kongresindeki tutumundan ötürü —ve Spaak bu noktada da "aynı kanıda" idi...) *Action* kurtulmuş oldu. Sağ, Kooperatif Banka'nın utanç verici olayından sonra, geçici olarak geri çekildi. Ama Spaak'ın tutumu hep ikircikli, ağır, kararsız, yapmacık kaldı... Ve şimdi işte bir "devrimci" kahraman, bir "milli bakanlıkta" ulaştırma bakanı oluverdi. Seni küçük yaramaz ihtiyar!

Spaak'ı bu karara iten neydi: kitlelerin aşırıya gitmesi mi, yoksa gizli bir kişisel hırs mı ("bakan" olmak gibi)? Sonuçta, aralarında büyük fark yok, çünkü bunlar birbirlerini tamamlayan iki dürtüdürler çoğunlukla!

27 Mart.

1903 yılında Paris'te, *Iskra*'nın yararına Gorki'nin "Ayaktakımı"nın bir temsili sahneye kondu. N.'e bir rol verilmesi düşünüldü, benim inisyatifim üzerine, öyle sanıyorum: rolünü iyi ve "içtenlikle" oynayacak gibi geliyordu bana. Ama sonuç vermedi, rol bir başkasına verildi. Hayret ettim ve üzüntü duydum. Yalnızca çok sonra anladım ki N. hiçbir alanda "oynayamaz"dı. Heryerde ve her koşulda — bütün yaşamında— her durumda (ve ne kadar farklı durumlar içinde olduk biz) o, kendisi kaldı, tesadüflerin iç dünyasını etkilemesine izin vermeden...

Bugün dolaşmaya gittik —bir tepeye çıktık. N. kendini yorgun hissetti ve birden, sararmış bir yüzle, kuru otların (toprak henüz ıslak) üzerine oturdu. O hâlâ iyi yürür, yorulmaz, yürüyüşü de henüz bütünüyle gençtir, her davranışı gibi. Ama şu son birkaç aydır kalbi arada yokluyor, —çok çalışıyor, coşkuyla (her yaptığı şeyde olduğu gibi), işte bugün yokuşun çok dik olmasından ötürü kendisi-

ni hissettiren de buydu. N. birden oturdu, daha öteye *gidemeyeceği* belliydi, ve yüzünde özür dileyen bir gülümseme vardı. Nasıl da özledim gençliği, onun gençliğini... Paris'te, Opera'dan evimize **46, rue Gassendi*'ye sporcu adımlarıyla, elele koşuyorduk geceleyin...Yıl 1903'tü...İkimiz toplam kırkaltı yaşındaydık. N., inan olsun, en yorulmayanımızdı. —Bir keresinde, bütün bir ekip, Paris banliyösünde bir yerlerde dolaşıyorduk ki bir köprüye vardık. Çok yüksek bir noktadan dik bir şekilde inen betondan bir rampa vardı orada. İki küçük çocuk köprünün korkuluğunu aşarak bu rampanın üzerine çıkınışlardı ve geçenlere yukarıdan bakıyorlardı. N., birdenbire, dik ve kaygan rampada onlara doğru tırmanmaya başladı. Donup kalmıştım. Oraya tırmanmak imkansız gibi görünüyordu bana. Ama o, yüksek topuklarının üzerinde, ahenkli yürüyüşüyle, iki çocuğa gülümseyerek ilerliyordu. Onlar da ilgiyle bekliyorlardı N.'i. Biz endişe içinde durmuştuk hepimiz. Bize bakmadan N., yukarıya kadar gitti, çocuklara birkaç söz söyledi, sonra tekrar aynı şekilde aşağıya indi, ne fazladan bir çaba harcamış ne de temkinsiz bir hareket yapmış hali vardı... Mevsim ilkbahardı ve güneş tıpkı bugünkü gibi pırıl pırıl parlıyordu, tıpkı N.'in birden çimenlere oturduğu andaki gibi...

"*Dagegen ist nun einmal kein Kraut gewachsen*".[1] diye yazıyordu Engels yaşlılık ve ölüm üzerine. Doğumdan mezara kadar giden yaşamdaki bu acımasız yer kuşağı üzerinde sıralanmıştır bütün olaylar ve bütün deneyimler. Yaşamı oluşturan bu yer kuşağıdır* işte. Bu kuşak olmadan yaşlılık olmaz, ama gençlik de olmaz. Yaşlılık "gereklidir", çünkü tecrübe ve bilgelik onda saklıdır. Gençlik, iyice düşünüldüğünde, bu kadar güzelse eğer, yaşlılık ve ölüm varolduğu içindir.

Belki de T.S.F. Wagner'in *Götterdämmerung*'unu çaldığı için bütün bu düşünceler.

---

1 [Bunu iyileştirecek ot daha bitmedi.]

*[gökkuşağına karşıt olarak-Tçn]

29 Mart.

Gepeu'nun arşivimden nasıl belge çaldığını anlatmam gerek. Ama acelesi yok...

Bugün **le Petit Dauphinois* (küçük Dauhin'li)'de **Bruxeless*'den çok dikkat çekici ya da daha doğrusunu söylemek gerekirse **de Man* ile hafifçe üstü kapalı bir röportaj vardı. *Le *Petit D.* gerici bir gazete, ama şimdilik henüz faşist değil. **De Man*'a duyduğu sempati sınırsız, en azından onun Brüksel'deki muhabirinin duyduğu sepmati. Sonuçta, de Man planının iki temele oturduğunu öğreniyoruz bu haberle: Roma'da Papa ve Belçika'lıların kralı. *Quadragesimo Anno* başlıklı papalık genelgesinde, paranın efendilerinin, arzu ettiklerinde insanların nefes almasını bile engelleyebilecekleri yazılı. İşte bu düşünceye dayanarak harekete geçiyor de Man ile aynı kanıyı paylaşan başbakan **Van Zeeland*. Tam olarak söylenirse: de Man Van Zeeland'ın kalkış noktası olarak bu mektuba dayanmasını istiyor. Görünüşe bakılırsa merhum kral, "plan"ı sempatiyle karşılıyordu; yeni kral Leopold ise, **"étudiait chaque jour, avec le même intérêt, les travaux d'Henri de Man avant que celui-ci devienne son ministre"* (Henri de Man'ın çalışmalarını, kendi başbakanı olmazdan önce, hergün aynı ilgiyle izlemekteydi). Bütün bunlar de Man'ın kendisi anlatmış muhabire.

Peki plan neydi: Birincisi, "Devlet, bankaların korumasından kurtulmalı ve dizginleri kendi eline almalıydı." İkinçi olarak da, iş idaresi için **à la Mussolini* loncalar, insanların yönetimi için ise parlamentarizm öneriliyordu. Belli ki bunu de Man dikte ettirmişti. Böylesi formülleri bir gazeteci uyduramaz.

İş idaresi ve insanların yönetimi —bu Engels'ten yapılma bir "aşırma": Engels'e göre, devletin sönümlenmesi, şeylerin idaresinin yerini gitgide insanların yönetimine bırakmasıdır. Ama iki rejimin, lonca rejiminin ve parlamenter rejimin aynı anda gerçekleştirilmesi nasıl mümkün olabilir —anlaşılması imkansız. De Man, insanları şeylerden yani maliki mülkden, ne yolla ayırmayı öneriyor? Bütün sorun burada toplanıyor. Devrimci kamulaştırmayı istemiyor De Man, burası kesin —ve en dindar mülk sahiplerini bile, bankaları ve tröst-

leri güçsüz "loncaların" işletimine bırakmaya teşvik edebilecek hiç bir Papalık genelgesi yoktur dünyada.

Bütün bu —yarı macera, yarı halka karşı bir komplo olan— girişim, korkunç bir iflas ile bitecek ve de Man ile Spaak kepaze olmuş bir şekilde çıkacaklar bundan.

Moskova diplomatik görüşmelerinde (*Eden* ve diğerlerinin ziyareti), bir sürü başka şeyin yanısıra, Komintern'in kaderi de kararlaştırıldı. Eğer İngiltere (Almanya'sız) anlaşma fikrine katılırsa, bu yılın ilk yarısı için vaadedilmiş olan Komintern Kongresi, doğal olarak gerçekleşmeyecek. Eğer İngiltere ve Fransa (SSCB'siz) Almanya ile anlaşırlarsa, Kongre muhtemelen toplanacak. Ama dolandırıcılar kongresi proletaryaya herhangi birşey verme yeteneğine sahip değil!

Geçen gün sözünü ettiğim *Claude Farrère, Akademi'ye seçildi. Ne iğrenç ihtiyar soytarılar yığını!

Yine, kötü yazar olduğu için bir akademisiyen olan Barthou, "kendiniz için neler arzu ederdiniz?" diye soran bir ankete şöyle yanıt veriyordu: "Arzu ettiğim hiçbirşey yok; gençliğimde bir bakanlık ve bir akademisiyenlik kariyeri hayal ederdim, ve şu olgun yaşımda hem o hem de öbürü oldum!" İnsan kendisini bundan daha alaycı bir ifadeyle niteleyemez!

30 Mart.

[Rus göçmen gazetesinin kupürü (eski imla) günlüğe yapıştırılmış]

> *Troçkistlerin, Zinovyevistlerin* [altı çizilmiş], eski prenslerin, kontların, jandarmaların kokuşmuş güruhu, birlikte hareket eden bütün bu ayaktakımı, Devletimizin duvarlarını yıkmaya çalışıyor.

Bu tabii, *Pravda*'dan bir alıntı. Ne kadetler'den, ne menşeviklerden ve ne de SR'lerden sözedilmiş: yalnızca troçkistler ve prensler birlikte hareket ediyorlar! Bu deklarasyonda yoğun bir saçmalık var

ve bu saçmalıkda da fatal birşeyler. Ancak tarihin mahkum ettiği bir klik bu kadar yozlaşabilir, aptallaşabilir!

Aynı zamanda da, bu saçmalığın kışkırtıcı niteliği birbiriyle bağlantılı iki olguyu ortaya koymakta: 1) birşeyler düzensiz bu insanlarda, hatta büyük bir karmaşa içinde. "Karmaşa", bürokrasinin kendi içinde derinlerde bir yerde oturmuş, daha doğrusu yüksek yönetici çevrenin içine yerleşmiş, ayaktakımı ve güruh amalgamı ne troçkistlere ne de prenslere tekabül eden üçüncü bir kesime karşı yöneltilmiş; görünüşe göre yönetici bürokrasinin kendi bünyesindeki "liberal" eğilimlerin bütün belirişlerine karşı; 2) Stalinci bonapartizme daha yakın ve daha özel düşmanlara vurulacak bir darbeye giriş olarak yeni bir somut eylem hazırlanıyor "troçkistelere" karşı. Bir yeni *"coup d'état* hazırlandığı düşünülebilir, amacı kişisel iktidarın yasalarca güçlendirilmesi olacak olan bir darbe. Peki ne hedefleniyor bu *"coup d'état* ile? Belki taç? Yahut ömür boyu *vojd* ["şef"] ünvanı. Ama bu, fazla *Führer*'i akla getirirdi. Bonapartizmin "teknik" sorunları belli ki gitgide büyüyen zorlukları gündeme getiriyor. Yanında, Kirov cinayetinin basit bir önsözden başka birşey ifade etmediği yeni bir bilmem hangi dönemin hazırlığı sürüyor harıl harıl.

31 Mart.

Garip hikaye!.. Sovyet tarihçisi V.I.Nevski diğer birçok sovyet tarihçisinden ne daha iyi, ne daha kötü: düzensiz, ihmalkâr, dogmacı, ama "bilinçli" çarpıtmaların genel yapısı ile çatışan, belli bir ölçüde naiflikle birlikte, zaman zaman bir iyi niyet havası var onda. Nevski hiçbir muhalif kesime bağlı değil. Buna karşın sistemli bir şekilde sıkıştırılıyor. Neden? İşte açıklamalardan biri: 1924 yılında yayınlanmış olan "İşçi ve Köylü Partisi'nin tarihi" adlı kitabında (bibliyografya bölümünde) Nevski şunu belirtiyor:

"Konst.[*okunamamış*] Molotov'un 'Parti Tarihi Üzerine' broşürü türündeki eserler açıkçası hiçbirşey getirmedikleri gibi, gerçekten zararlıdırlar da, öylesine çok yanlışlıklarla doludurlar: bu kitapçığın sadece otuzdokuz sayfasında, biz 19 yanlış saydık!..." 1924'te Nevski Molotov'un yıldızının bu kadar parlayacağını ve broşüründeki "ondo-

kuz hatanın" yazarının Halk Komiserleri Konseyi başkanı olmasını engellemeyeceğini bilemezdi. Tabii sonuçta, bir zamanlar (çok zaman önce!) efendisi olduğu Örgütlenme Bürosu'nun aracılığıyla, bu zavallı Nevski'ye karşı yağmayı düzenleyen de Molotov oldu... Ama devir değişti: Molotov'un yıldızı soldu, ve —kim bilir— Nevski'nin, Halk komiserleri Konsey başkanının soysuz cehaleti üzerine yargısı, bu kısmetsiz tarihçinin büyük bir ün yapmasına yarayabilecektir günün birinde. Aslında, garip bir hikaye!

2 Nisan.

Moskova'daki *Eden* görüşmeleri, arasına diğer kesimin çıkarlarına ve huzuruna *zarar vermemek* konusunda karşılıklı zorunluluğun da sıkıştırıldığı, tumturaklı bir genelgeyle sona erdi. Varşova yolu üstünde, Eden, burada sözkonusu olanın yalnızca Büyük Britanya'nın SSCB'ye karşı yükümlülüğü değil, SSCB'nin de Büyük Britanya'ya karşı yükümlülüğü olduğuna dikkat çekmek gibi bir nezaketsizlik gösterdi. Çin'den, Hindistan'dan, Komintern'den, "Sovyetik" Çin'den bahsediliyor burada. Moskova bununla hangi yükümlülükleri üstlenmekte? Kremlin'in yükümlülüklerinin neler olduğunu denetlemek yine Komintern Kongresi'nin Moskova'da toplanmaya çağrılmasından dolayı ortaya çıkacak olanla mümkün. Çinliler, Hintliler ve İngilizler olmadan bir kongre yapmak olanaksız. Peki ama, Moskova görüşmelerinden sonra Çinliler, Hintliler ve İngilizler ile kongreyi yapmak olanaklı mı?

Kısacası, eğer Stalin gizlice Komintern'i lağvetmeye girişmişse, bu, sosyalist devrim davası için çok önemli bir avantaj olurdu. Ne var ki, bu tür bir girişim, aynı zamanda, sovyet demokrasisinin dünya proletaryasından kesin olarak koptuğunun kuşku götürmez ispatı anlamına da gelirdi.

Dün, yeni bir sağlık sorunları dönemi patlak verdi bende. Halsizlik, hafif ateş, kulaklarda olağanüstü bir uğultu. Yine aynı hale düştüğüm son kez, H.M. yerel emniyet müdürünün evindeydi. Benden

haber sormuş ve hasta olduğumu öğrenince de, yapmacıksız bir endişe ile haykırmıştı: "Bu fevkalade nahoş bir durum, fevkalade nahoş...Ya burada ölecek olursa, onu takma adla gömemeyiz ki!" Herkesin kendine göre derdi var!

Paris'den bir mektup aldım bir süre önce. Al[exandra] Lvovna Sokolovskaya, benim Leningrad'da torunlarıyla yaşayan ilk karım, Sibirya'ya sürülmüş. Daha önce de biz yurt dışındayken, Sibirya'nın daha ücra bir bölgesine gitmek üzere bulunduğu Tobosk'dan yazdığı bir kartpostal gelmişti kendisinden. Teknoloji Enstitüsü'nde profesör (öğretim görevlisi) olan küçük oğlum Seryoja'dan ise artık mektup gelmiyor. Sonuncusunda da çevresinde bilmem hangi kaygı verici haberlerin dolandığını yazıyordu. Galiba o da Moskova'ya sürgün edildi. —Al. Lvova'nın son yıllarda herhangi bir siyasi faaliyet içinde bulunduğunu sanmıyorum: yaşı, bir de eteklerinde üç çocuk. Birkaç hafta önce Pravda'da "insan müsvetteleri" ve "ayaktakımı"na karşı mücadele konusuna ayrılmış bir makalede —bu serserilerin alışılmış tarzıyla— A.L.'in adı da geçiyordu, ama yalnızca öylemesine— sanıyorum Orman Enstitüsü'nden bir grup genç öğrenci üzerindeki zararlı etkiden —1931 yılında!— onu sorumlu göstermek içindi bu. *Pravda* daha yakın tarihte işlenmiş bir suç bulamamıştı. Ama yalnızca bu ismin geçmesi bile bu yönde bir darbeye hazırlıklı olmak gerektiğini ortaya koymaktaydı hiç kuşkusuz.

Platon Volkov, zavallı Zinuşka'nın kocası sürgünde yeniden tutuklanmış ve daha uzağa yollanmıştı. Platon'un ve Zina'nın sekiz yaşındaki küçük oğulları Sevuşka (torunum) kısa süre önce Viyana'dan Paris'e geldi, annesiyle birlikte. Yaşamının son günlerinde Berlin'de bulunuyordu. Seva okuldayken intihar etti Zina; birkaç gün boyunca büyük oğlum ve gelinime emanet edildi torunum. Ama faşist rejimin eli kulağında olduğu belirginleşince Almanya'yı aceleyle terketmeleri gerekti. Sevuşka, gereksiz bir dil değişimini önlemek için Viyana'ya götürüldü. Orada bizim iki eski dostumuz onu okula verdiler. Fransa'ya geçişimizden ve Avusturya'da karşı-devrimci çalkantıların başlamasından sonra, küçüğü, Paris'e büyük oğlum ve gelinimin yanına geçirmeye karar verdik. Ama Sevyoşka'ya, bu yedi yaşındaki yavrucuğa vize vermemekte direniyorlardı. Bu endişe ile aylar geçti. Ancak kısa bir süre ön-

ce getirtmeyi başarabildik onu. Viyana'da kaldığı süre boyunca Sevuşka rusçayı ve fransızcayı tamamen unuttu. Halbuki, daha beş yaşında bir küçücük çocukken annesiyle ilk kez Büyükada'da bize geldikleri zaman nasıl da güzel konuşuyordu, Moskova aksanı ile rusçayı. Orada da, çocuk bahçesinde, fransızcayı ve de biraz türkçeyi çabucak öğrenmişti. Berlin'de almancaya geçmiş, Viyana'da tam anlamıyla alman oluvermişti, —ve şimdi Paris'deki okulunda yeniden fransızcaya dönüyordu. Annesinin öldüğünü biliyor ve arada bir kendisi için bir mit haline gelmiş olan "Platoşa"dan (babası) haber soruyor.

Küçük oğlum Seryoja, büyüğünden farklı olarak, ve biraz da ona karşı doğrudan tepkisinden dolayı, oniki yaşından itibaren siyasete sırtını döndü: jimnastikle ilgileniyor, sirklere heves duyuyordu, sirk sanatçısı olmayı bile istedi, sonra da tektnik dallara ilgi duydu, çok çalıştı, profesör oldu, kısa süre önce de başka iki mühendisle birlikte ortak bir çabayla, motorlar üzerine bir kitap yazdı. Eğer sürgün olduğu doğruysa, bu ancak bireysel intikam duyguları nedeniyledir: siyasi nedenler sözkonusu olamaz.

Moskova'daki yaşam koşullarından bir resimleme: Seryoja genç yaşta evlenmişti; karısı ve o, uzun yıllar, bizim son oturduğumuz apartman katından kendilerine kalmış bir odada yaşadılar, Kremlin'den taşınmamızdan sonra. Bundan birbuçuk yıl önce Seryoja karısından ayrıldı, ama boş ev olmadığından, son günlere kadar birlikte yaşamaya devam ettiler. Gepeu'nun bu boşanmayı her birini bir başka yana sürgün ederek kullanıyor olması mümkün...Belki de Lelia' da sürgüne yollanmıştır. Bu hiç de imkansız değil!

3 Nisan.

"Troçkist güruh" konulu deklarasyonun *hemen* işe yararlılığı açısından önemini küçümsemiş olmalıyım (30 marta bakınız): "eylem"in sivri ucu bu kez, bana kişisel açıdan yakın olan insanlara karşı yönelmiş durumda. Dün akşam, büyük oğlumun Paris'den yazdığı mektubu N.'e gösterdiğimde "Onu kesinlikle sürgüne yollamayacaklar, ağzından birşeyler kapabilmek için ona işkence edecek, sonra da ortadan kaldıracaklar..." dedi.

Açıkça görülüyor ki, 1074 kişinin sürgün edilmesi, muhalefete karşı yeni bir eylemin bilinçli olarak atılmış ilk adımı.[1] "Kontlar, jandarmalar, prensler" amalgamın birinci yarısını, temelini meydana getiriyorlar. Ama en iyisi *Pravda*'nın daha tam bir özetini vermek.

[*Defterde, 25 Mart tarihli Pravda'dan referans göstererek alıntı yapmış bir göçmen rus gazetesinin kupürü (eski imla ile yazılmış) yapıştırılmıştır*]

Düşman entrikalarına karşı gerçek önlemler almak gerekir. Duyarsızlık ve inançsızlık yüzünden, *yabancı casusluk servislerinin tahkikatlarını* [Troçki tarafından altı çizilmiş] etkileyen parti karşıtı unsurlara ve düşmanlara yönelik oportünist hoşgörü yüzünden, bu insanlar, kimi zaman, devletimizin içine sızabilmektedirler.

[*Bir başka kupür*]

Troçkistlerin, Zinovyevistlerin [altı çizilmiş] eski prensler, kontlar, jandarmalar güruhu, birlikte hareket eden bütün bu ayaktakımı, Devletimizin duvarlarını yıkmaya çalışıyor.

[*Verevine büyük çizgilerle karalanmış bir diğer gazete kupürü*]

Son zamanlarda, parti—karşıtı unsurların açıkça ortaya çıkarılması ve İçişleri Halk Komiserliğince Leningrad'daki eski çarcı şahsiyetlerin tutuklanmaları, sürgün edilmeleri ve cezalandırılmaları konusunda yayınlanan son genelge, daha hâlâ tüm çatlaklardan içeri sızan, cürüm işleyen ve siyasi bir ayaktakımının varolduğunu gösteriyor.
Bir süre önce, Moskova'da şekilden şekile girip kendisini mühendis olarak tanıtan işbitirici Şapoşnik'i yargıladılar. Dangalaklar ona iş ve-

1. Belgelerde karşılaştırmalı bir inceleme bu tahmini doğrulamıyor. [Troçki'nin sonraki notu].

riyor, devlet malını emanet ediyorlardı, maskesinin düşmesi ve hapsedilmesi için de epeyce zaman gerekti. Ya da Krasovski, bir başka işbitirici ve düşman, Zogorodni takma adıyla kendine Merkez Yürütme Kurulu yedek üyesi havası veriyordu. Alıklar sözüne inandılar, o da seçim komisyonuna sızdı ve orada suç işledi. Saratov bölgesinde bir *casus* [Troçki tarafından çizilmiştir], gülünesi sahte belgelerle, resmi sorumluluk gerektiren bir göreve kadar yükseldi ve ancak çok sonra yakalandı ve kurşuna dizildi.

(*Pravda*, 25 Mart)

"Yabancı casusuluk servisleri" cümleleri kim için kullanılıyor. Prensler için mi, troçkistler için mi? *Pravda* "birlik halinde" hareket ediyorlar diye ekliyor. Her şartta, bu karmaşada amaç, Gepeu'ya "troçkistler" ve "Zinovyevistler"i yabancı ofislerin ajanı olarak takip etme imkanının verilmesi. Bu çok açık.

İşte 1074'ler hakkındaki ilk genelge:

[*Aynı menşeili gazete kupürü yapıştırılmış*]

Son günlerde, konut yönetmeliklerine ve pasaport sistemine dair yasaya aykırı hareket etmekten dolayı, eski aristokrasiden, çarın yüksek efradından, büyük kapitalistlerden, mülk sahiplerinden, jandarmalardan, polis ve diğerlerinden çok sayıda yurttaş Leningrad'da tutuklanmış ve SSCB'nin doğu bölgesine sürülmüşlerdir. Bu insanların 41'i eski prens, 33'ü eski kont, 76'sı eski baron, 35'i eski büyük üretici, fabrika sahibi, eski büyük mülk sahibi, 19'u eski büyük tüccar, 142'si çarlık bakanlıklarının yüksek mensubu, 547'si çar ordusu ve beyaz ordunun eski general ve yüksek subayı, 113'ü eski jandarma, polis ve Okhrana mensubudurlar.

[*Kupürün dışında, bir ok yapılmış önüne "1074" yazılmış*]

Sürgüne yollanılanlardan bir bölümü hakkında, denetleme organları tarafından, Sovyetik Devlet'e karşı ve *yabancı devletlerin çıkarına* [Troçki tarafından çizilmiştir] eylem nedeniyle tahkikat yapılacaktır.

(*Pravda*, 20 mart)

Burada daha troçkistler değil sözkonusu olan, yabancı devletler çıkarına eylem suçlaması şimdilik bir tek "prensler ve jandarmalar"a yöneltiliyor. Ve bundan yalnızca beş gün sonra, *Pravda*, troçkistlerin ve Zinovyevistlerin onlarla "birlikte" çalıştığını bildiriyor bize! İşte böyle işliyor amalgamın kaba çarkı.

N., Seryoja'nın hapisteki halini, nasıl olduğu bilinmez bir önsezi ve kavrayışla, hayal edebiliyordu: İki kat fazla acı çekiyor olmalı, çünkü onun ilgi alanı politikanın tamamiyle dışında oldu hep, hatta denilebilir ki [bir rus özdeyişi ile] alemi başkaları yaptı ama başı ağrıyan o oldu. N., Bariçkin'i bile anımsadı: "Şimdi intikamını ondan alacak!" Bariçkin, Gepeu içinde bozulmanın ve alçalmanın en aşağı seviyesine düşmüş olan eski bir Mitişçe (Moskova yakınlarında) işçisiydi. Sanıyorum 1924'te bir zimmet olayından dolayı yakalanmış ve Yagoda onu "kurtararak" kendi esiri haline sokmuştu. Bu Bariçkin, bir dönem, benimle avlanmaya ya da balık tutmaya gelir ve bende, devrimcilik, soytarılık ve uşaklık karışımı tavrı ile şaşkınlık yaratırdı. Bana gitgide daha antipatik gelmeye başlıyor, ondan kuşkulanıyordum. Ağlamaklı bir sesle N.I.Muralov'a dert yanıyordu: "L.D. beni artık ava götürmüyor..." İşte bundan sonra, söylediğim gibi bir zimmet olayına karıştı ve affedilmiş bir suçlu olarak, o andan itibaren, şefleri nin güvenini doğrulamak arzusuyla, muhalefete karşı gösterişli bir nefret örneği verdi.

Beni Moskova'dan attıkları zaman, şapkasını bile çıkarmadan, küstah bir ifadeyle girdi eve. —"Şapkanızı niye çıkarmıyorsunuz?" dedim. Tek kelime söylemeden, dayak yemiş köpek gibi çıktı gitti. Gar'da, "Gepeury"ler beni kollarımdan tutmuş götürürlerken, Lyova bağırıyordu: "Emekçiler, bakın, Troçki'ye nasıl davranılıyor!" Bariçkin hemen üzerine atıldı ve elini onun ağzına koydu. Seryoja da sert bir şekilde Bariçkin'e vurdu. Bariçkin homurdanarak yana sıçradı. Ama olay çıkarmadı... İşte N.'in "Şimdi bunu Seryoja'ya ödetecek" demesinin nedeni buydu.

4 Nisan.

Özel yaşamımızın bütün günlük "felaketleri", Seryoja, A.L. ve çocuklar için duyduğumuz endişenin ardında ikinci plana geçti. Dün N.'e "Lyova'nın son mektubunu aldığımız ana kadarki yaşamımız, şimdi bana neredeyse güzel ve üzüntüsüz geçmiş gibi geliyor" dedim. N., sırf benim için, büyük bir cesaretle kahammül gösteriyor, ama benden karşılaştırılamayacak kadar daha derinden hissediyor bütün bunları.

Stalin'in baskı politikasında, *kişisel intikam* hedefi hep çok önemli bir faktör oldu. Kamanev, 1923 yılında (veya 1924?) Zubalovo'da, üçünün birlikte —Stalin, Kamanev, Czerjinski—, önlerinde bir bardak şarap, (bana karşı açmış oldukları savaşla birbirlerine bağlanmış bir şekilde) bir bütün günü "özel" konuşmalarla geçirdiklerini anlatırdı bana. İçkiden sonra balkonda, duygulardan bahsetmeye koyulmuşlar: zevklerden, kişisel eğilimlerden, bunun gibi şeylerden. Ve Stalin şöyle demiş: "Keyiflerin en büyüğü, düşmanını hedeflemek, hazırlanmak, gerektiği gibi intikamını almak ve sonra uyumaya gitmektir."

Onun benden intikam alma ihtiyacı hiç tatmin olmadı: Belki fizik denilebilecek birkaç darbe vurdu ama moral olarak hiçbirşey başaramadı: ne çalışmadan vazgeçiş, ne "pişman olmak", ne yalnızlık; aksine, artık durdurmaya imkan olmayan yeni bir tarihsel atılım başladı. İşte Stalin için olağanüstü bir korku kaynağı: O, bu vahşi düşüncelerden onlardaki patlayıcı gücü tanıdığı ve karşılarında kendi gücünün zayıflığını bildiği için, korkar. Aynı zamanda, bugün kendi konumumu onunkiyle değişmeyeceğimi anlayacak kadar da zekidir: İşte ondaki yaralı insan psikolojisi bundan kaynaklanmakta. Ne var ki, intikam daha yüksek bir düzeyde başarılı olmadıysa, artık başarılı olamaz; geriye, bana yakın kişileri polisiye önlemlere başvurarak telafi yolları aramak kalıyor. Stalin'in bana karşı bir suikast düzenlenmesi konusunda bir dakika bile tereddüt etmeyeceği ortada, ama politik sonuçlarından korkuyor: Suçlamalar kaçınılmaz olarak onu hedef alacaktır. Benim Rusya'daki yakınlarımı vurmak ona gerekli "doyumu" veremez, aynı anda çok ciddi politik mahzurları da beraberinde getirir. Seryoja'nın "yabancı gizli servislerinin emirleri" doğrul-

tusunda çalıştığını ilan etmek ne demek? Bu çok gülünç, çiğ bir biçimde kişisel intikamdan kaynaklandığı ortada bir durum, bu Stalin'in şahsen suçlanması demek.

[*Bir fransız gazetesinden alınmış kupür*]

"SSCB'nin, Büyük Britanya ve dominyonlarında komünist propagandaya son vermeye giriştiği söyleniyor.
Londra, 3 Nisan. Bay Eden ile son görüşmeleri sırasında, Sovyet dış işleri komiseri Bay Litvinov, Moskova hükümetinin, özel karar mühürdarı lordunu, Büyük Britanya ve domiyonlarında komünist propagandaya son verme konusunda bilgilendirdiğini belirtiyor.
Bu propagandaya ayrılmış fonların, geçtiğimiz aylarda yavaş yavaş sıfıra indirildiği izlenmiştir.

Gerçeğe çok yakın. Litvinov uzun zamandan beri Komintern'i verimsiz ve zararlı bir kurum olarak görüyordu —hakkını vermek lazım. Kalbinin derinliklerinde, Stalin onunla hemfikirdi. Para yardımlarının aydan aya azalmasına ilişkin ayrıntı aslında çok anlamlı: Kremlin her parti için belirli bir "lağvetme" dönemi saptamıştı. Tabii ki Kremlin'in seksiyonları, bu dönemden sonra bile, ortadan kalkmayacaklar, ne var ki küçülecekler ve yeni bir bütçeye uyarlayacaklardır yaşam biçimlerini. Ardından da yeni grup oluşumlarına, terkedişlere, kaçışlara ve ihbarlara hazırlıklı olmak gerekecektir. Komintern'in gazeteci ve propagandacı "şeflerinin" büyük bir kısmı su katılmadık **fromagiste* arpalıkçı, parazit tip örnekleridir: bunun tedavisi yoksa, bağlılık da yok demektir.

Dış ve iç politikada *sağa* dönüş Stalin'i bütün gücüyle *sola* darbeler indirmeye itmekte: muhalefete karşı bir sigorta bu. Ne var ki çok geçici bir sigorta. S.S.C.B.'de bütün bir toplumsal yaşamın dönüşümü, zorunlu olarak yeni ve şiddetli bir sarsıntıyı ortaya çıkaracaktır.

Şu aralar Lenin'e ilişkin kitabım üzerinde çalışmak zor iş: düşünceler kesinlikle 1893'e konsantre olmak istemiyor! Son günlerde hava birdenbire değişti. Bahçenin çiçekler içerisinde olmasına karşın,

sabahtan beri kar yağıyor bugün, her şeyi beyaz bir manto ile örttü önce, sonra da eridi, şimdi ise yeniden yağıyor ve yine çabucak eriyor. Gökyüzü gri, bulutlar dağlardan vadinin içine doğru kayıyorlar, ev soğuk ve nemli. Ve N. yüreğinde zorlu bir ağırlık, kendini ev işine vermiş durumda....

Yaşam kolay bir şey değil... Sizi, kişisel felaketlerin ötesine, güçsüzlüğün ve bütün nankörlük ve ahmaklıkların ötesine taşıyacak bir büyük düşünce yoksa kendinizden öte, bıkkınlık ya da ahlaksızlığın içine düşmeden yaşamak olanaksız...

Dün, * Victor Margueritte'in "*Le compagnon*" romanını okudum. Tam anlamıyla zayıf bir yazar: basit üslubunda büyük fransız romanı ekolünden iz bulmaya imkan yok. Radikal eğilim yüzeysel ve duygusal. Bu —feminizm temelli— radikalizmin, Louis Philippe çağında belli bir inceliği vardı. Bugün çok havada kalıyor. Romandaki erotizme gelince, o da polis tutanağı kokmakta.

5 Nisan

Ne olursa olsun, Mar(gueritte)'ın romanı, fransız burjuvazisinin kimi çevrelerinde, yalnız en berbat olanlarında da değil, kişisel ve aile içi ilişkilere belli bir ışık tutmakta. Romanın "kahramanı" bir sosyalist. Yazar, kahramanındaki kadınlara yönelik "burjuva" tavrı kınamakta, aslında, ondaki kölesinin karşısındaki sahip tavrını demek daha doğru olur. **Populaire*'de kadınlara oy hakkının verilmesinin gerekli olup olmadığını bilmek için açılmış olan polemik, gerçekten de, ülkenin yasalarına ve göreneklerine kadar işleyen ve kadına yönelik bu iğrenç köleci tutumun sosyalist kesimde bile hakim olduğunu gösteriyor. Ama Mar(gueritte)'in özgürlükçü eğilimleri bile, aslında, kadının kendi çek karnesine sahip olması hakkından öteye gitmiyor. Eğer bizim rus kültürsüzlüğümüzde yüklü bir barbarlık ve hatta hayvansılık varsa, eski burjuva kültürlerinde de, dehşet verici düzeyde, taşlaşmış ruhsal bayağılık, kristalleşmiş zalimlik, parlatılmış edepsizlik katmanları var. Hâlâ ne muazzam kar-

gaşalar, ne dönüşümler, ne çabalar gerekiyor sıradan insanın, birey olarak, daha üstün bir seviyeye ulaşabilmesi için!

Hep aynı hava: Pis bir soğuk yağmur düşüyor gökyüzünden. Bahçeler çiçek içinde. Meyva verimi çok güç olacak bu yıl.

Posta yoluyla hiç bir şey alamıyoruz burada. Mektupların çoğu fırsat olursa (hemen hemen ayda iki kere) Paris'den getirliyor; gerçekten çok acil mektuplar ise aracı bir adres kanalıyla gönderiliyor ve gecikmeyle elimize ulaşıyor. Şu aralar Seryoja'dan haber bekliyoruz — N., özellikle,.. bekliyor, iç yaşamı bu bekleyiş içinde geçiyor. Ne var ki güvenilir bilgiler edinmek kolay değil. Seryoja ile yazışmak, koşulların daha uygun olduğu zamanda bile, bir piyango idi. Ben, iktidardakilerin hırslarını ondan almalarına herhangi bir gerekçe yaratmamak için, hiç mektup yazmıyordum. Bir tek N. yazıyordu, o da yalnızca kişisel konulardan sözederek. Seryoja da aynı şekilde yanıt veriyordu. Hatta öyle dönemler vardı ki artık hiç bir mektup gelmez oluyordu. Sonra birden bir kartpostal geçiyordu elimize ve yazışma, bir süre için, tekrar başlamış oluyordu. Son olaylardan sonra (Kirov cinayeti ve devamındaki olaylardan), yurtdışı yazışmalarma uygulanan sansür daha da korkunçlaşmış olmalı. Eğer Seryoja hapisteyse, yurtdışına mektup yazmasına izin vermiyorlardır mutlaka. Yok eğer sürgündeyse artık, durum biraz daha iyi demektir, ama yine de herşey somut koşullara bağlı. Sürgünlerinin son bir kaç ayı boyunca, Rakovski'ler dış dünyadan tamamiyle soyutlanmışlardı: yakın akrabalarınınkiler de dahil, tek bir mektup bile ulaşmıyordu ellerine. Seryoja'nın tutuklanmasının ardından yakınlarımızdan herhangi biri bize yazabilirdi. Ama kim? Görünüşe göre hiç kimse kalmadı artık... Bizler hakkında dostça duygular besleyenler arasında biri kalmışsa bile, adresimizi bilmiyordur.

Yağmur durdu. N: ile saat 16'dan 17'e kadar dolaştık. Sakin ve nispeten yumuşak bir hava, kapalı bir gökyüzü, dağların tepelerinde bir sis perdesi ve havada hayvan tersi ve gübre kokuları var. "Mart ayında nisan havası vardı, şimdi de nisan ayı mart oluverdi" — bunlar N.'in sözleri ; ben, nasıl oluyor bilmem, N. dikkatimi çekmezse, bu tür gözlemlerin dışında kalırım. Sesi yüreğime işleyiverdi. Onun,

göğsünden gelen, hafifçe boğuk bir sesi vardır. Izdırap içindeyken sesi daha da derinleşir ve sanki konuşan, ruhunun kendisiymiş gibi olur. Nasıl da tanıyorum bu şefkatin ve ızdırabın sesini! N. (uzun bir susuştan sonra) tekrar Serioja'dan sözetti. "Ondan ne istiyor olabilirler ki? Pişmanlık getirmesini mi? Ama pişmanlık duyacağı hiç bir şey yok ki. Babasını "inkar" etmesini mi?...Hangi anlamda? Tabii pişmanlık duyacağı hiç bir şey olmadığı için, çıkışı da yok. Ne zamana kadar tutacaklar onu daha?"

N., bir Politbüro oturumundan sonra (1926 yılında), o dönemki dostlarımızdan bir çoğunun, sonuçları beklemek üzere bize ziyarete geldikleri günü anımsadı. Ben Piyatakov ile birlikte içeri girmiştim (Piyatakov'un, Merkez Komite üyesi olduğu için Politbüro oturumlarına katılma hakkı vardı). Piyatakov çok heyecanlı bir şekilde "olayların"akışını anlattı. Oturum sırasında ben, Stalin'in partinin ve devrimin mezar kazıcısı olarak adaylığını koymuş olabileceğini söylemiştim... Stalin tepkisini göstermek için toplantıyı terketmişti. Bana da, ne yapacaklarını şaşırmış olan Rıkov'un ve Rudzutak'ın önerisiyle, bir "kınama"verilmişti. Bunu anlatırken Piyatakov bana döndü ve şiddetli bir tonla "sizi bu yüzden hiç affetmeyecekler, ne sizi, ne çocuklarınızı ne de torunlarınızı" demişti. O dönem, —diye hatırhyor N.— çocuklar ve torunlar hakkındaki bu sözler bize çok uzak, yalnızca öyle bir konuşma tarzı gibi görünüyordu; ama işte çocuklarıma ve torunlarına kadar ulaştı yaşananlar: A.L.'den koparıldılar, başlarına kimbilir neler gelecek? Ve büyüğü, Livuşka, onbeş yaşında oldu bile...

Seryoja'dan sözettik. Prinkipo'da,onun yurtdışına geçişi sorununu tartışmıştık. Nereye ve nasıl gidecekti? Liova'nın kanma işlemişti politika, bu da onun göç etmiş olmasını haklı gösteriyordu. Ama Seryoja, Enstitü'sünde, teknik konulara bağlanmıştı. Prinkipo'da çürüyüp gidecekti. Hem sonra gelecekte ne olacağım bilmek zordu: Dönüş ne zamanaydı? Ve ne yöne doğru olacaktı? Ya yurtdışında benim başıma bir şey gelirseydi?... Seryoja'yı "köklerinden"koparmak ürkütücüydü. Zinuşka'yı yurtdışına, tedavi görsün diye getirtmiştik — ve de trajik bir şekilde sonuçlanacaktı bu geliş.

N., Seryoja'nın hapiste (eğer hapiste ise tabii) acı çekiyor olması

düşüncesiyle ızdırap içerisindeydi, — bizim onu unuttuğumuzu, onu kaderine terkettiğimizi düşünmeyecek miydi. Eğer toplama kampındaysa, ne umut edebilirdi ki? Genç bir öğretmen olarak Enstitü'sündeyken gösterdiği tavırdan daha iyisini gösteriyor olamazdı...

"Belki de onu yalnızca unutuvermişlerdi son yıllarda, şimdi de birden, böylesi bir rehinenin ellerinin altında olduğunu hatırladılar ve ondan,yeniden bir büyük olay çıkarmak için yararlanmaya karar verdiler..." Bu yine Natacha'nın fikri idi. Bana, Stalin'in bundan haberdar olduğunu düşünüp düşünmediğimi sordu. Ona, böyle olayların Stalin'in gözünden asla kaçmayacağı —ve zaten bu türden olayların özellikle onun ihtisas alanı olduğu— yanıtını verdim.

Bu son iki gün N., Seryoja'dan çok, A.L.'i düşündü. Belki de Seryoja'nın başına hiç birşey gelmemişti, halbuki, A.L. altmış yaşında, Kuzeyin en ucunda biryerlere yollanmıştı.

İnsanın doğası, derinliği, kuvveti onun manevi yedek güçleri ile belirlenir. Doğal yaşam koşullarının dışına itildiklerinde, kendilerini bütün özleriyle ortaya koyarlar insanlar, çünkü tam da böyle zamanlarda bu yedek güce başvurmaları gerekir. N. ve ben neredeyse otuzüç yıldır bağlıyız birbirimize ve ben, trajik anlarda, onun doğasındaki yedek güç karşısında şaşkınlığa uğramışımdır hep... Benim gücümün artık düşüş kaydetmesinden mi, ya da başka bir nedenle mi, N.'in portresini, sadece bir parçasıyla bile olsa, kağıda dökmek isterdim.

*Léon Frapié'nin, iki franklık halk yayınlarından çıkmış,"La maternelle" romanını bitirdim az önce. Bu yazarı hiç tanımıyorum. Ama ne olursa olsun, yazar, Paris'de, fransız medeniyetinin arka bahçesini, bu bahçenin en karanlık köşesini, büyük bir cesaretle göstermiş romanında. Yaşamın acımasızlıkları ve bayağılıkları herkesten çok çocukları ve en küçükleri vuruyor. Frapié, bugünün medeniyetine, açlık çeken, hırpalanmış, kalıtımsal kusurlarla sakat kalmış çocukların korku dolu gözleriyle bakmayı görev biçmiş kendisine. Anlatım sanatsal anlamda özenli değil, zayıf noktaları ve boşlukları var, kahramanın çözümlemeleri kimi kez naif ve hatta yapmacık dolu, ama gereken etkiyi elde etmiş yazar. Çıkış yolunu bilmiyor, arıyor gibi de

görünmüyor. Kitap ümitsizlik solumakta. Ne var ki, bu ümitsizlik Victor Margueritte'nin kendini beğenmiş ve ucuz vaazlarından son derece üstün.

İşte *Humanité*'nin 4 Nisan tarihli **manchette*'i

[*Yapıştırılmış gazete kupürü*]

"Hükümet 7 Nisan'daki kızıl seferberliği yasaklamalıdır." (Ami du peuple -Halkın dostu- 1 Nisan)
Ertesi gün, RADİKAL Bakan Règnier söyleneni yapar.
"İtirazımıza kulak verildi" (Ami du Peuple -Halkın dostu- 3 Nisan)
Sonuç: HÜKÜMET FAŞİSTLERİN EMRİNDEDİR!

[*Önce elle yazılmış sonra karalanmış:* **ALORS?* (ÖYLEYSE?)]

* *Ama bu onların son "sonuçları" değil: Bir tane daha var: "Faşistlerin lağvedilmesini ve silahsızlandırılmasını hiç istemediğimiz kadar çok isteyelim "faşistlerin emrindeki bu hükümetten!* Bu insanları, hiç kimse kurtarmayacak!

7 Nisan

[*Metnin kenarlarında üç fransız gazete kupürü; birinci kupür*][1]

**Bay Henri Dorgères, kamuya yaptığı konuşmalarda, yasayı çiğnediği iddialarına karşı çıkıyor. Üstelik, kendisine karşıbaşlatılmış kovuşturmaların sonuçlarından çok emin görünüyor.*

Rouen, 11 Nisan.— Kuzey Batı köylü direniş komitesi Başkanı Bay Henri Dorgères, bu sabah Rouen'a gelerek sorgu yargıcı Bay Leroy'nun karşısına çıktı.

1. [Diğer ikisinin üstüne yapıştırılmış olan bu kupür, tarihine bakılırsa, sonradan eklenmiş.]

Yargıç, Bay Dorgères'in de hazır bulunmasıyla mühür kaldırma işlemini takiben duruşmayı açtı ve elkonulmuş dosyaların incelenmesini başlattı. Olaylar hakkında sorgulanan Bay Dorgères, kamuya açık toplantılarda yine kendisi tarafından söylenmiş sözleri tekrar etmeye hazır olduğunu çünkü bu sözlerin kendisinin suçlanmasını gerektirecek bir anlam içermediklerini ifade etti. — Özellikle, dedi Bay Dorgères, köylülere, "sizleri vergi grevi yapmaya çağırmak zorunda kalabiliriz, Evet demeye hazır mısınız?"diye sordum. — Soruşturmaya öğle saatinde, saat 14'de yeniden başlamak üzere ara verildi, ama Bay Dorgères, bu akşam Strasbourg'da bir konferansa katılmak üzere Paris'e gitmek durumunda olduğu için mühürlerin açılışında hazır bulunmak üzere sekreteri Bay Lefebvre'i vekil tayin etti.

Beraberinde Aşağı Seine köylü direnişi komitesi Başkanı Bay Suplice ve aynı komitenin Genel Sekreteri Bay Lefebvre olmak üzere Adalet Sarayı'ndan çıkmakta olduğu sırada karşılaştığımız Bay Dorgères bizlere;

—Soruşturmanın neticesi konusunda son derece huzurluyum, çünkü ne elkonmuş dosyalarda ne de kamuya açık toplantılarda hakkımda kovuşturma gerektirecek hiç bir şey bulunabilir, dedi.

[İkinci gazete kupürü]

Bay Henri Dorgères'in fransız köylü sınıfı konulu bir konferansı:

Paris, 5 Nisan.— Bay Henri Dorgères, bu öğleden sonra Ambassadeurs Tiyatrosu'nda fransız köylülüğü üzerine bir konferans verdi. Bay Dorgères'in, köylü çevrelerinde, kendisinin geçtiğimiz Blois yerel seçimlerindeki adaylığıyla tanıtımı yapılan bir kampanya sürdürdüğü bilinmekteydi. Konferansçının bu kez işlediği tema ise, "Fransa'yı köylüler kurtaracak" oldu. Bay Dorgères, köylülerin ulusun sağlıklı kalmış kesimini temsil ettiklerini ve "savaş sonrası dönemde, kolay zevkleri, örneğin dans salonlarını ve sekiz saatle sınırlı iş günlerini tanımamış" olan bu kesim için ardarda gelen hükümetlerce hiç bir şey yapılmamış olduğunu kanıtlamaya özen göstererek geliştirdi bu temayı. Bay Dorgères, konuşmasında köylü sınıfını savunurken, parlamenter rejime, parlamenterlere, ve esnaf odaları sistemi ile aile kavramı adına reform talep ettiği, Devlet'e karşı sert eleştirilerde bulundu.

[*Üçüncü kupür*]

Köylü Cephesi'nin Tanıtım Programı

Tours, 6 Nisan.— Bugün öğleden sonra Köylü Cephesi tarafından Bay Dorgères'in başkanlığı altında Tours'da düzenlenen bir toplantıda oylanan gündem şöyle oldu.

"Gitgide derinleşen kriz karşısında, Tours'da biraraya gelen altıbin çiftçi aşağıda belirtilen programla belirlenecek bir politikayı sürdürme isteklerini ortaya koydular:

"1. Kişisel mülkün ve özellikle küçük köylü mülkünün savunulması ve genişletilmesi;

"2. Devletçi önlemlerin ve vergi yüklerinin aşırılığına karşı mücadele

"3. Tröstlere karşı mücadele;

"4. Sağlam kurulmuş bir mesleki örgütlenme;

"5. Tarım ürünlerinin yeniden değer kazanması.

"Kamu yetkililerinden ise şunları istiyor çiftçiler:

"*a.* Bütün emekçilerin, toprak emekçileri de dahil olmak üzere, emekleriyle yaşamalarına imkan verecek bir ekonomik politika;

"*b.* Mesleğin çıkarlarının tehlikeye düştüğü anda ve özellikle ticari anlaşma görüşmeleri süresinde, tarım temsilcisine danışılması. Çiftçiler ayrıca, pazar istikrarı yasaları denilen yasalara karşı da tepki gösteriyorlar."

Burjuva basını Dorgères'in reklamını yapıyor. Dorgères'in giriştiği yol bir faşist diktatörlüğü hazırlayacak en emin yol. Dorgères'ler, taşrada Bay *Chautemps*'ların güçsüz parlamentarizmine maym döşemekteler, sonra da birileri —belki de olsa olsa *Badinguet* kadar kötü olan *Rocque*'un kendisi— parlamento cumhuriyetine son darbeyi indirecek.

Yöresellik, Fransa'daki tarımsal koşulların çeşitliliğine uyuyor. Taşranın faşist ve faşizm öncesi programları, tıpkı köylülüğün farklı kategorilerinin (örneğin, bağcılar, bostancılar ve tahılcılar) ve farklı sosyal katmanlarının çıkarları gibi çeşitli ve birbiriyle çelişkili. Ama

bütün bu programların ortak noktasını, bankalarâ, vergilere, tröstlere ve yasa yapıcılarına karşı nefretleri oluşturacak.

Komintern'in aptalları ve tabansızları ise bu derin hareketin karşısına, eski okul defterlerinden kötü bir şekilde kopye edilmiş "kısmi talepler" programı ile çıkmaktalar.

9 Nisan

[*Bir fransız gazete kupürü*]

"Dantzig, 8 Nisan.— İşte seçimlerin şu ana kadarki sonuçları:
Komünist oyların azalması, herşeyden önce nazi terörünün özellikle K.P.'ye karşı yönelmiş olması olgusu ve Parti'mizin neredeyse yasadışı bir duruma düşmesi nedeniyle açıklanabilir.
Nasyonal-sosyalistler, 28 Mayıs 1933'de aldıkları 109729 oya karşılık 139043 oy elde ettiler
Sosyal demokratlar, 37882'ye karşılık 38015,
Komünistler, 14566'ya karşılık 8990,
Merkez-katolikler,31336'ya karşılık 31525,
Alman milliyetçiler, 13596'ya karşılık 9691,
Muhalif eski muharipler, 6743'e karşılık 8310 oy aldılar.
13000'i yurtdışından gelmiş olan toplam 250498 seçmenden, kabul gören oy sayısı 234956: Bu sayı 1933 yılmdaki %92'ye karşılık ortalama % 95'lik bir oranı ortaya koymakta.
Bu durumda, nasyonal sosyalist liste oyların %60'ından azını toplamış ve dolayısıyla Dantzig Anayasasını değiştirmek için kendisine gerekli olan üçte ikilik hedefine ulaşamamış oluyor.

Dantzig seçimleri, Sarre halk oylamasının verdiği dersi tamamlamış durumda. Orada Naziler oyların "yalnızca" %80'ini toplamışlardı. Almanya'ya bağlanma diye bir durum da sözkonusu değildi. Nazi terörü, Dantzig'de Sarre'a oranla daha kuvvetli oldu. Bu da terörün tek başına yeterli olmayacağını gösteriyor. Sosyal demokratlar 1933'deki oylannı koruyabildiler(31 000 oy). Komünistler 14 566'dan 8 990'a düştüler! Sarre'da bu partilerin oylarının ayırımını yapmak olanaksızdı. İşte Dantzig dersi bu açıdan çok önemli! Komünistler üçte bir

oranından fazlasını kaybettiler, sosyal demokratlar eski düzeylerinde kaldılar. Devrim yaklaştığında en çok kazanan, aşırı uçtaki parti olur. Bir devrimin başı ezildikten sonra en çok kaybeden de aşırı uçtaki partidir. Bu koşullarda Datzig seçimleri, Komintern'in gitgide kötürümleşiyor olduğunu doğrulamaktadır.

[Yanyana yapıştırılmış ve tarih atılmış iki küçük gazete kupürü: "l'Huma,9/IV"]

KOMÜNİST İLERLEME

	Komünistler	SFIO	
1928	3 501	8 395	C.G.T.U.
1932	4 647	6 865	ÜÇ AY
1934	5 218	5 571	İÇERİSİNDE
1935	6 240	5 462	10 000
			YENİ ÜYE
Carvin kantonunda....			TOPLADI

Çok önemli veriler!

[Yine tarih düşülmüş bir başka küçük kupür: "Huma, 9/IV"]

"Flandin'in adayı Yonne'da bir toprak reformu yanlısına [altı elle çizilmiş] yenildi.
Vézelay (Yonne) kantonunda toprak reformu yanlısı aday Mary-Gallot, pazar günü, Demokratik İttifak'ın Flandin destekli adayı Costac'm 648 oyuna karşılık 890 oyla Bölge Danışmanı seçildi.
Bu kantonun Konsey Başkanı aynı zamanda genel danışmanı durumunda ve evvelsi gün alınan bu sonuç onun yararına olmaktan uzak.

**Huma*'ya göre Gallot ortak cepheyi temsil ediyor!

[*Bir sonraki sayfada yapıştırılmış iki gazete kupürü daha. Üzerine elle tarih atılmış olan birinci kupür:* "Huma, *9/IV*"]

"Stresa'dan önce — Karl Radek "Avrupa Paktı" projesinin eleştirel analizini yapıyor.

Moskova, 8 Nisan.— Sovyet basını, Stresa konferansının hazırlıklarına geniş yer ayırıyor. Bu sabah yayınlanmış haberler arasında, Karl Radek'in, "Avrupa Paktı" olarak adlandırılan ve Bay Laval'e göre bölgesel paktları ikame etmesi gereken sözleşme konusundaki eleştirel tahlilinin yeraldığı habere değinmek uygun olacaktır. Radek, Stresa'da SSCB'ye ilişkin olarak alınacak tüm kararların ancak SSCB'nin onayına sunulmasıyla geçerli olabileceğini hatırlattıktan sonra aşağıdaki saptamaları sıralıyor:

1. Avrupa'ya saldırı durumunda, beklemek ve sözkonusu projenin sağlık verdiği şekilde Société des Nations (Uluslar Topluluğu)'nun bu konudaki yargısına bel bağlamak çocuksu ve tehlikeli olur. "*Harekete geçmek gerekir*" diye yazıyor Radek.

[*Altı Troçki tarafından çizilmiştir. Troçki ayrıca sayfa kenarına bir not düşmüş:*]

Evet, kesinlikle öyle!

2. Batı'da havacılık sözleşmesi otomatik olarak ve hemen işleyen bir ceza öngörüyor. Halbuki, diyor Radek, Doğu Avrupa'da böylesine net olarak öngörülen düşman havacılığı tehlikesi, Batı'da daha mı az ve SSCB'ye vurulan darbenin hızı daha mı büyük?

BİRKAÇ ÇELİŞKİ

3. U.T.'de (Uluslar Topluluğu) birleşmiş ulusların, bir uzlaşmazlık durumunda, Avrupa'nın tehdidi altındaki bir noktasında güvenliği yeniden sağlamaya yardımcı olmayı kabul edecekleri nasıl umulabilir?
4. Doğu paktını reddetmek veya atlatmak için kendi çıkarlarına ya-

bancı bir uzlaşmazlık sorununa sürüklenme riskine girmeyi arzu etmediklerini ve ulusal toprakları üzerinden yabancı birliklerin geçmesini istemediklerini ileri süren Almanya ve Polonya'nın, doğu paktının yerini evrensel bir pakt aldığı gün görüş açılarını değiştireceklerine nasıl inanılır?

5. Son olarak da, Büyük Britanya'nın, İngiliz basını tarafından açıkça duyurulduğu gibi, katılmayacağı böyle bir paktın ne yararı olabilir?

DOĞU PAKTI İÇİN

Bir Avrupa paktını hale yola koymak için lazım gelen bitmez tükenmez palavralarla varılacak tek sonuç, diye ekliyor Radek, Avrupa'daki *düzen düşmanı ülkelere*, askeri hazırlıklarını tamamlamak ve bir saldırı düzenlemek için zaman tanımak olacaktır.

[*Altı Troçki tarafından çizilmiş ve sayfa kenarına aşağıdaki not düşülmüştür.*]

Harika!

Konuşmacı [Altı Tr. tarafından çizilmiştir] şöyle devam ediyor: "SSCB, bölgesel paktlar gerçekleştirmeyi sürdürecek ve bunun için de etrafına devekuşu politikasından bıkmış olan ve korunmak için...[*kupür burada kesilmiştir*]

[*Tarihsiz ve referanssız olan ikinci kupür*]

"Londra, 9 Nisan.— XXI. yüzyıl hiciv yazarları, çağımızı nasıl bir tablo içinde resmederlerdi acaba?, diye feryat etti Konsey ve Belediye Başkanı Baldwin, dün akşam Llandrindad'da (Galler Ülkesi) yaptığı konuşmada.

Büyük güçler, bu hiciv yazarlarına, savaş sonrasının hasta insanları gibi, iyileşmeleri ardı ardına gelen nüksetmelerle kesintiye uğrayan ve duran hastalar gibi görüneceklerdir. Kimse istemedi silahsızlanma denilen bu büyük operasyonu. Ama kötüden de kötü bir ilaca, ekonomik milliyetçiliğe başvuruldu. Hatta kimileri diktatörlük denilen radikal bir tedaviyi bile denedi. Eğer gerçekleşseydi, Avrupa'yı bir

baştan bir başa geçmek, bir tımarhanenin avlusunda dolaşmaktan farksız olacaktı.

Bu evrensel boyuttaki sarsıntı içinde, İngiltere, Konsey ve Belediye Başkanı'nda, dengesini korumayı bilen tek ülke izlenimini uyandırıyor:

—Biz geleneklerimizle bağlarımızı koparmadık, diyor Konsey Başkanı, Kralımız, halkının amiri ve hizmetlisi olarak, hâlâ tahtta: Biz devrime, kana, zorbalığa ve zulüme yanaşmadık. Mizah anlayışımız, diğer yerlerde ortalığı kasıp kavuran kaçıkları kendimizden uzak tutmamıza olanak tanıdı.

[Metnin ilk üç satır başı, sayfa dışından çerçeve içine alınmış]

Büyük Britanya'nın muhafazakar ahmakları...Avrupa tımarhanesinde!

Birkaç gün önce *'*La Vérité*'nin bir sayısını okudum: "*'Où va La France*?" (Fransa nereye gidiyor?) Bu gazete, fransızların deyişiyle, *'se réclame du Trotsky* (Troçki'den yana olduğunu söylüyor). Gazetedeki tahlillerde doğrular var, ama tamamlanmamış çok nokta da var. Bu seriyi onlar adına kim yazmış bilmiyorum. Ama her şartta, marksizm konusunda bilgili birisi!

Lyova, A. Lvovna'nın daha önce sürgünden yollamış olduğu bir kartpostalı bize ulaştırdı. Aynı düzenli yazı, hafifçe çocuksu ve şikayetten yine eser yok.

[El yazısıyla yazılmış bir kart—mektup, sayfaya yapıştırılmış. Sayfa kenarında ise Troçki'nin elinden bir açıklama: "Oğlumuz Lyova'ya A.L: tarafından yazılmış kartpostal"]

30/III/35

Sevgili Lyova, 3/III tarihli mektubunuz bana, buraya gönderildi ve elime yalnızca şu günlerde geçti. Sevuşka adına nasıl da mutlu oldum. Umarım, şimdiden sizinle beraberdir ve yaşamı nihayet normal bir yol izler. Zavallı çocuk, şimdi yeni bir dile uyum göstermesi gerekecek.

Bana fotoğrafını da yolladılar. Çok büyümüş olduğu görülüyor. Umarım, bir ara geçici olarak kaldığım Tobolsk'dan göndermiş olduğum mektubumu almışsınızdır. Şimdi artık sürekli kalacağım yerdeyim — S.Demiansk,Ouvatski çevresi, Omsk bölgesi, Pourtova adlı ev. Almaya zaman bulamadığım o parayı size geri gönderdiler mi? Küçüklerden mektup alıyorum, ama yaşamları üzerine kesin bir bilgi edinemiyorum. Kızkardeşimin, kendisi beni rahatlatmaya çalıştığı halde, bensiz, onlarla büyük zorluk çektiğini sanıyorum. Sağlığım katlanılabilir düzeyde. Burada doktor yok, onun için iyi olmak zorundayız. Sevuşka'dan haberlerinizi bekliyorum yine.
Kendinize iyi bakın. Öpüyorum. Sizin,

ALEX

[Kartın arkasındaki adres:]
Fransa Paris
[silinmiş bir satır]
Posta gişesi, Louvre Sokağı

9 Nisan

Geçmişte beyaz basın, çarın ailesinin infaza gönderilmesi kararını kimin aldığı sorusu üzerine fevkalade zorlu bir tartışma açtı. Liberaller, Moskova'dan kopmuş olan Ural Eylem Komitesi'nin, kendi inisyatifi ile hareket etmiş olduğuna inanmaya yatkın görünüyorlardı. Bu doğru değil. Karar Moskova'dan alındı. Bu olay, iç savaşın en kritik bir döneminde, benim bütün zamanımı cephede geçirdiğim sırada oldu, dolayısıyla da imparatorluk ailesi olayına ilişkin anılarım bölük pörçük. Hatırladıklarımı şimdi burada anlatacağım:

Moskova'dan kısa süreli geçişlerimden birinde —sanıyorum Romanov'un infazından bir kaç hafta önce— Politbüro'ya uğrayarak, Ural'daki durumun kötü olması nedeniyle çarla ilgili davanın hızlandırılması gerektiğine dikkat çektim. Bütün ülkenin bir tür tablosunu sergileyecek olan halka açık bir adli duruşma önerdim (köylü ve işçi politikası, ulusal ve kültürel politika, iki savaş, vb.) Radyo [*satırın üzerine eklenmiş olarak:*](?), ülke genelinde, duruşmadaki bütün gelişmeleri yayınlayacaktı, "Volost"[bir kanton] ilçe merkezlerinde,

hergün, duruşma tutanakları okunacak ve yorumlanacaktı. Lenin, eğer gerçekleştirilebilirse bunun çok iyi olacağı yorumunu yaptı. Ne var ki,... zaman yetmeyebilirdi. Duruşma olmadı, çünkü başka işlere kendimi kaptıracak kadar meşgul olduğum için önerimde ısrar etmemiştim. Hem sonra hatırladığım kadarıyla, o oturumda yalnızca 3 ya da 4 kişiydik: Lenin, ben, Sverdlov... sanıyorum Kamenev yoktu. O dönem Lenin oldukça karamsar bir ruh yapısı içindeydi, ama bir ordu inşa etmeyi başaracağımıza inancı tamdı...

Moskova'ya bir sonraki ziyaretimde Ekaterinburg çoktan düşmüştü. Sverdlov'la laflarken şöyle bir sordum: Tamam da, çar nerede? —Bitti, diye yanıtladı: onu kurşuna dizdiler. Peki ya ailesi, onlar nerede? —Onları da onunla birlikte kurşuna dizdiler. Hepsini mi?, diye sordum belli belirsiz bir şaşkınlıkla, —Hepsini, diye yanıtladı Sverdlov, ne var ki?— Tepkimi bekliyordu, hiç cevap vermedim. — Peki kim karar verdi? — Biz, buradakiler, biz karar verdik. İlyiç, özellikle şu sırada yaşanan zor koşullarda, onlara yaşayan bir bayrak bırakamayacağımız düşüncesindeydi... Daha fazla soru sormadım ve bu olayın üzerine bir çizgi çektim. Bu aceleci adaletin katılığı, mücadeleyi hiç bir şeyin önünde duraksamadan ve acımasızca sürdüreceğimizi gösteriyordu herkese. İmparator ailesinin infazı yalnız düşmanı korkutmak, şaşkına çevirmek, ümitten yoksun bırakmak için değil, aynı zamanda bizimkileri de sarsmak, onlara dönüşün mümkün olmadığını, kendilerini bekleyenin ya tam zafer ya da tam yıkım olduğunu göstermek için gerekliydi. Parti'nin aydın çevrelerinde, mutlaka kuşkular ve kafa sallamalar olmuştur. Ama emekçi ve asker kitleleri tek bir dakika bile kuşkuya düşmediler: Başka hiç bir kararı anlamazlar ve kabul etmezlerdi. İşte Lenin *bunu* çok iyi hissediyordu.: kitleler adına düşünmek ve hissetmek yeteneği, özellikle de önemli politik dönüm noktalarında, en gelişmiş haliyle ona özgüydü...

Artık çoktan yurtdışındaydım, nasıl kurşuna dizildiklerini, cesetlerin nasıl yakıldığını, vb. *Poslednye Novosti*'de okuduğumda. Anlatılanlardan hangisinin doğru, hangisinin uydurulmuş olduğu hakkında hiç bir fikrim yok, çünkü infazın *nasıl* yapıldığını bilmek hiçbir zaman meşgul etmedi aklımı, ayrıca itiraf etmeliyim ki bu benim hiç anlamadığım bir uğraş türü.

Fransız sosyalist ve komünist partiler, kendi sonlarını hazırlayan çalışmalarını sürdürüyorlar: Muhalefetlerini, burjuvazinin azgınlaşması için, gerici güçlerin harekete geçmesi için, faşist müfrezelerin fazladan silahlanmaları için yeterli olandan da öte, ama proletaryanın bir araya gelmesi için yetersiz olan bir sınıra vardırmaktalar. Bu sanki, kendi sınıfına hiç bir şey vermeden, sırf zevk için sınıf düşmanını kızıştırmak demek. Bu iflasa giden en emin ve en kısa yol.

10 Nisan

Bugün bir yandan N. ile dağda dolaşırken (sanki bir bahar günündeyiz) bir yandan da çarın yargılanması konusunda Lenin ile yaptığımız konuşmayı tekrar düşündüm. Belki de Lenin'in aklında, zamana ilişkin düşüncelerin ("Büyük bir projeyi sonuna kadar götürmeye zamanımız yok, cephede sonucu belirleyecek olaylar vaktinden önce gelişebilir") yanısıra, imparatorluk ailesine ilişkin düşünceler de vardı. Bir adli duruşma sonucunda, bu ailenin infazı doğal olarak imkansızlaşacaktı. İmparatorluk ailesi monarşinin temelini oluşturan ilkenin, hanedanlık varisliğinin kurbanı olmuşlardı.

Seryoja'dan hiç haber yok ve belki de uzun zaman olmayacak. Uzun bekleyiş ilk günlerin endişesini köreltti.

Simbirsk'in düşüşü ile Kazan'ı düşüşü arasındaki dönemde, ben ilk kez cepheye gitmeye hazırlanırken, Lenin karamsardı: "Ruslar fazla iyi huylu", "Ruslar uyuşuk, sümsük...", "Diktatörlük değil, çorba bizimki". Ben de ona, "birliklerimizin tabanına, *içeriden* demir gibi bir disiplinle destek olacak, sağlam, devrimci çekirdek gruplar yerleştirelim" diyordum, *dışarıdan* da kaçakları kurşuna dizmekte tereddüt göstermeden içerideki birimlerin devrimci çekirdek gruplarıyla birlikte hareket edecek, tam anlamıyla güvenli engel müfrezeleri yaratalım: 'spets'lerin [spesyalistlerin] başına tabancalı bir komiser koyarak, bir uzman komuta birimi oluşturalım. Devrimci savaş konseyleri kurup, çatışmada bireysel cesareti ödüllendirelim." Lenin, hemen

hep: "Bütün bunlar doğru, kesinlikle doğru, ama çok az zamanımız var", diye yanıtlıyordu; "böyle fazla sert biçimde yürütürsek (ki kesinlikle zorunluyuz da buna) kendi partimiz köstek olur önce: mızmızlanacaklar, her yerden telefon edecekler, paçalarımıza yapışacaklar, köstekleyeceklerdir. Doğru, devrim sertleşiyor, ama zamanımız çok az..." Benim başaracağımıza olan inancıma, karşılıklı konuşmalarımızın sonunda ikna olduğunda, bütün gücüyle destekledi giriştiğim turneyi Lenin, işleri eline aldı ve beni, hazırlıkların nasıl gittiğini, trene bir uçak yüklemenin daha iyi olup olmayacağını vb. sormak için günde on kere telefonla arayarak yakından ilgilendi.

Kazan düştü. S.R. Kaplan Lenin'i yaraladı. Kazan alındı. Aynı zamanda da Simbirsk'e girdik. Moskova'ya yeniden uğradım. Lenin, Gorki'de nekahat dönemindeydi. Sverdlov bana: "İlyeç onu görmeye gelmenizi rica ediyor, dedi. Birlikte gitmemizi ister misiniz?" Yola çıktık. Maria İlyiniçna'nın ve Nad: Konstatinova'nın karşılayış şekillerinden, nasil bir sabırsızlık ve istekle beklendiğimi anladım. Lenin müthiş keyifliydi, sağlığı yerine görünüyordu. Bana farklı gözlerle bakıyor gibi geldi. Kendilerini onun karşısında belirli açılardan ifade etmiş kişilere tutkun olmasını bilirdi. Beni dinlerken gösterdiği coşkulu dikkatte bu "tutkun"insan havası vardı. Ona cepheden aktardıklarımı büyük bir açlıkla dinliyor ve hoşnutluk ve hatta sınırsız bir mutlulukla içini çekiyordu. Birden, ciddi ve kesin bir ifade alıp "Bu dava kazanılmıştır, dedi, orduya bir düzen getirmeyi başarabildiğimize göre, bu, aynı düzeni her yerde kurabileceğiz demektir. Ve devrim, bu düzenle, yenilmez kılınacaktır."

Sverdlov'la beraber arabaya bindiğimizde, Lenin N.K. ile birlikte tam peronun üstünde, balkondaydı, —ve yeniden İlyiç'in aynı, hafifçe ölçülü ama büyüleyici bakışını hissettim üzerimde. Sanki bir şeyler daha söylemek istiyor ama kelimeleri bulamıyordu. Aniden, korumalardan bir tanesi bir kaç saksı çiçek getirdi ve arabanın içine koydu. Lenin'in çehresi endişeyle kararadı. —Bunlar sizi rahatsız etmeyecek mi? diye sordu. Çiçeklere dikkat etmemiştim, bu endişenin nedenini anlamadım. — Yalnızca, Moskova'ya yaklaşırken —1918 yılı sonbahar aylarının aç, çamurlu Moskova'sı— kendimi çok husursuz hissettim. Şimdi çiçeklerle gelmenin sırası mıydı? Ve o anda anladım

Lenin'in endişesini: İşte bu huzursuzluktu onun önceden gördüğü. Önceden görmesini biliyordu o.

Bir sonraki görüşmede, "geçen gün bana çiçekler konusunda bir şey sordunuz, bense, karşılaşmamızın ateşi içinde farkına varmadım sizin düşündüğünüz rahatsızlığın, dedim. Yalnızca kente vardığımda bilincine vardım...— Bir karaborsa kaçakçısı görünümünün mü?" diye yanıtladı çabucak İlyiç, ince bir gülümsemeyle. Ve yeniden, sanki anlaşmanın verdiği doyumu yansıtırasına o çok dostça bakışı hissettim. Gorki'deki karşılaşmamızın en küçük çizgileri bile belleğimde nasıl da net ve silinmez bir şekilde kaldı!

Lenin'le benim karşılıklı sert çatışmalar yaşadığımız olmuştur, çünkü onunla ciddi bir sorun konusunda aynı kanıyı paylaşmadığım zaman sonuna kadar sürdürürdüm kavgayı. Tabii bu anlar, bütün hafızalara nakşoldu ve tarihciler sonradan çok anlattılar, çok yazdılar çatışmalarımızı. Ama, birbirimizi cümlenin daha yarısında anladığımız ve dayanışmamızın, sorunların Politbüro'dan tartışmaya gerek kalmaksızın geçmesini sağladığı zamanlar bu anlardan yüz kez fazladır. Ve bu dayanışmaya çok değer vermiştir Lenin.

11 Nisan

Baldwin'e Avrupa bir tımarhane gibi görünüyor. Yalnız İngiltere var mantığını koruyan; Kralı, komünleri, lordları oldu İngiltere'nin. Devrimi, zorbalığı ve zulmü kendinden uzak tutabildi İngiltere (Baldwin'in Llandrindod nutkuna bakın.)

Gerçekte Baldwin'in yaptığı, gözlerinin önünde olan bitenden hiç bir şey anlamamaktan başka bir şey değil. Entellektüel insanlar olarak Badwin ile Lenin arasında, bir Keltik din adamı ile Baldwin arasında olabileceğinden çok daha büyük bir mesafe var. İngiltere, Avrupa tımarhanesinin son bölümünden başka bir şey değil ve en azgın delilerin bölümü haline gelmesi de çok mümkün.

Son İngiliz İşçi Partisi hükümetinden önce, tam seçimler zamanında, Webb, Sidney ve Béatrice, Prinkipo'ya bizi ziyarete gelmişlerdi. Bu "sosyalistler", Rusya'da, Stalin tipi tek ülkede sosyalizmi gönülden onaylamaktaydılar. Birleşik Devletler'de ise, pis bir neşeyle,

kudurgan bir iç savaş beklentisi içindeydiler. Ama, İngiltere'ye (ve İskandinavya'ya) barışçıl bir evrim sosyalizmi ayrıcalığı tanıyorlardı. Tatsız olayları (Ekim devrimi, sınıf savaşlarının patlak vermesi, faşizm) hesaba katmak ve aynı zamanda fabien'vari önyargıları ve eğilimleri korumak için, Webb'ler, anglo sakson ampirizmlerinin el verdiğince, bir sosyal gelişim "tipleri" teorisi üretmişler ve İngiltere için de, tarihle birlikte allem edip kallem edip barışçı bir tip yaratmışlardı. O sırada S. Webb de zaten, toplumu Majeste'lerinin Bakanı olarak barış içinde yeniden yapılandırmak amacıyla, Kral'ından Lord Passfield ünvanını almaya hazırlanıyordu.[1] Muhakkak ki Webb'ler Baldwin'e Lenin'den daha yakın. Çok kültürlü kişiler olmalarına rağmen Webb'leri öbür dünyadan gelmiş hortlaklarmış gibi dinliyordum. Hiç bir Kilise'ye bağlı olmamakla övündükleri de doğru.

14 Nisan

Stresa'da, sosyalizmin üç döneği, Mussolini, Laval ve Mac Donald, ülkelerinin "ulusal" çıkarlarını temsil ediyorlar. En boş ve en yeteneksiz olanı MacDonald. Onda herşeyi ile uşakça bir şeyler var. Mussolini ile konuştuğu zaman bile (gazetenin klişesine bakınız). İlk kabinesinde alelacele Mosley'e, bu henüz bir gün önce kendisine daha hızlı bir kariyer açmak için Labour Party'e üye olmuş aristokratik haytaya, yer bulmak için çabalaması nasıl da karakteristik bir tavır. Şimdi aynı Mosley, mantıklı ihiyar İngiltere'yi Avrupa tımarhanesi-

1.. Meraklıları için bir küçük anı. S. Webb bana, özellikle de vurgulayarak, eğer bir kaç haftalığına İngiltere'den ayrılmak olanağına sahip olmuşsa, bunu henüz adaylığının konmamış olmasından kaynaklandığı sırrını vermişti. Kuşkusuz, niçin diye sormamı bekliyordu ki, bana, yakında Lordlar kamarası üyeliğine yükselecek olduğunu anlatabilsin. Gözlerinde bu soruyu beklediğini görüyor, ama pot kırmak korkusuyla yanaşmıyordum. Lordlar kamarası aklıma bile gelmiyordu, ben daha çok, Webb'in yaşını düşünerek, aktif politika yaşamını bırakmış olduğunu sanıyor, dolayısıyla da derinine inmek istemiyordum. Ancak çok sonra, yeni kabine oluştuğu zaman anladım nelerin olup bittiğini: Endüstriyel demokrasi araştırmalarının yazarı, Lord ünvanının kokusunu önceden almıştı!

nin basit bir parçası haline dönüştürmeye gayret ediyor. Ve o olmasa bile, bir başkası başaracak bu işi, faşizmin Fransa'da galip gelmesi yeterli. Bu arada, işçi particilerin iktidara pek olası gelişleri, Britanya faşizminin gelişimine güçlü bir destek oluşturacak ve genel olarak da İngiltere tarihinde, Baldwin'lerin ve Webb'lerin felsefeci tarih kavramlarına rağmen, fırtınalı bir sayfa başlatacaktır.

1930 Eylül'ünde, Webb'lerden iki ya da üç ay sonra, maceracının karısı ve pek ünlü Lord Curzon'un kızı Cynthia Mosley Prinkipo'ya ziyaretime geldi. O sıralarda kocası, MacDonald'a "soldan" saldırı halindeydi henüz. Biraz tereddüt ettikten sonra görüşmeyi kabul ettim. Çok sıradan bir görüşme oldu bu. "Lady" beraberinde bir bayan refakatçi ile geldi, MacDonald hakkında küçümser kelimeler kullandı, Sovyet Rusya'ya duyduğu yakınlıktan sözetti. İlişikteki mektup da o anki ruh durumunun yeterli bir kanıtı. Bir kaç yıl sonra bu genç kadın birdenbire öldü. O arada faşizm cephesine geçmiş miydi bilgim yok.

[Daktilo ile yazılmış ingilizce mektup; sayfa kenarına yapıştırılmış]

M. TOKATLIYAN OTELI
(Bay Tokatlıyan Oteli)
Beyoğlu İstiklal Caddesi
Hotel M. Tokatlıyan
Pera, rue İstiklal
İstanbul, 4 Eylül[mürekkepli kalemle eklenmiş olarak:]
1930

Dear Comrade Trotsky

I would like above all things to see you for a few moments. There is no good reason why you should see me as 1) I belong to the Labour Party in England who were so ridiculous and refused to allow you in, but also I belong tol the I.L.P. and we did try our very best to make them change their minds, and 2) I am daughter of Lord Curzon who as Minister for Foreign Affairs in London whn you were in Russia!

On the other hand I am an ardent Socialist. I am a member of the House of Commons. I think less than noting of the present Government. I have just finished reading your Life which inspired me as no other book has done for ages. I am a greatt admirer of yours. These days when great men seem so very few and far between it would be a great privilege to meet one of the enduring figures of our age and I do hope with all my heart you will grant me that privilege. I need hardly say I came as a private person, not a journalist or anything but myself — I am on my way to Russia. I leave for Batoum—Tiflis—Rostov—Kharkv and Mokow by boat Moday. I have come to Prinkipo this afternoon especially to try and see you, but if were not convenient I could come out again any day till Monday. I do hope however you could allw me a few moments this afternoon.
Yours fraternnally
CYNTHIA MOSLEY[1]

Aynı dönemlerde, ya da bir süre sonra, Béatrice Webb'den, içinde kendi inisyatifi ile işçi partisi hükümetinin reddini haklı göstermeye

---

1.. Sevgili yoldaş Troçki,
Sizi biraz olsun görebilmek, benim en çok arzu ettiğim şey. Beni kabul etmeniz için hiç bir neden yok, çünkü: 1) Ben, sizin ülkeye girmenizi reddedecek kadar gülünç davranan İngiliz İşçi Partisi'ne üyeyim, ama aynı zamanda Bağımsız İşçi Partisi'nin de üyesiyim ve biz, onların bu kararlarını değiştirebilmek için elimizden geleni yaptık. Ve, 2) ben, siz Rusya'da iken Londra'da Dışişleri Bakanı olan Lord Curzon'un kızıyım!
Diğer taraftan da ateşli bir sosyalistim. Komün Odası üyesiyim. Bana yıllardır hiç bir kitabın vermediği kadar esin veren biyografinizi yeni bitirmiş bulunuyorum. Ben, sizin büyük bir hayranınızım. Büyük insanların çok ender ve seyrek bulunduğu günümüzde çağımızın önemli kişiliklerinden olup, öyle de kalacak olan bir insanla karşılaşmak büyük bir ayrıcalık ve ben, bütün kalbimle, bu ayrıcalığı bana tanıyacağınızı ümit ediyorum. Burada, bir gazeteci ya da kendi şahsımın dışında bir nitelikle değil, yalnızca bağımsız bir birey olarak bulunduğumu belirtmeme gerek olduğunu sanmıyorum. — Rusya'ya gitmek üzere yola çıkmış durumdayım, pazartesi günü gemiyle Batoum, Tiflis, Rostov-Harkov ve Moskova'ya gideceğim. Bugün öğleden sonra özel olarak sizi görmeyi denemek için geldim Prinkipo'ya, ama sizin için uygun değilse, pazartesi'ye kadar her hangi bir gün yeniden gelebilirim. Yine de, bana bugün öğleden sonrası için biraz zaman ayırabilecek olmanızı gönülden diliyorum.
Kardeşçe sizin,
Cynthia MOSLEY

veya açıklamaya çalıştığı bir mektup aldım. (Bu mektubu bulmak gerek, ama bu aralar sekretersizim.) Ona yanıt vermedim. Yanıtlayacak bir şey yoktu.

27 Nisan

Yeniden uzun bir ara: "IV. Enternasyonal'in" işleriyle uğraştım, özellikle de güney afrika seksiyonunun program belgeleriyle. Heryerde oluşturuldu Marksist devrimci düşünce birimleri. Gruplarımız, inceliyor, eleştiriyor, öğeniyor ve düşünüyorlar —bundan kaynaklanıyor onların komünistlere ve bir o kadar da sosyalistlere olan üstünlükleri. Bu üstünlük, büyük hadiselerde hissettirecek varlığını.

Dün N. ve ben, ince bir yağmur altında dolaşmaya gittik. İşte yolda yanından geçtiğimiz grup: bir genç kadın, kollarında bir yaşında bir bebek, önünde iki ya da üç yaşlarında bir kız çocuğu, kendisi zaten hamileliğin son sınırlarında olan kadın, elinde, ucuna bir keçinin bağlı olduğu bir ip tutmuş, keçiyle birlikte de bir küçük keçi yavrusu. Ve böyle, beşi birden —daha doğrusu altısı— yavaş adımlarla yol boyunca yürümekteydiler. Keçi, çalılar arasındaki yeşilliklerde kendine ziyafet çekmek için, hiç aralıksız yana aşağıya doğru asılıyor, kadın da ipi çekiyordu; bu arada kız çocuğu geride kalıyor ya da önden küçük adımlarla ilerliyor, yavru keçi ise çalılıklarda atlayıp zıphyordu. Dönüşte aynı aile grubuyla yeniden karşılaştık. Yavaş yavaş köye doğru yollarına devam etmekteydiler. Kadının henüz körpe yüzünden tevazu ve sabır okunuyordu. Tahminen bir ispanyoldu, ya da bir italyan, belki de bir polonyalı —burada çok sayıda yabancı işçi ailesi var.

Seryoja'nın durumundan yine hiç haber yok.

* *Le Temps*, Moskova'dan gelen bir telgrafda bu yıl Bir Mayıs parolalarının yalnızca troçkistlere karşı mücadeleden sözettiğine ve sağ muhalefete ilişkin en küçük bir ifadede bulunmadığına dikkat çekiyor. Bu kez sağa dönüş şimdiye dek olmadığı kadar uç noktaya varacak, Stalin'in öngördüğünden çok daha sağa.

Rus Muhalefeti Bülteni'nin benim yayınladığım son sayısında

(43. sayı) "yedinci yıl" ibaresini, biraz şaşkınlıkla okudum. Bu, üçüncü göçmeliğimin yedinci yılı demekti. Birincisi iki buçuk yıl sürdü (1902-1905), ikincisi on yıl (1907-1917), üçüncüsü... üçüncüsü kaç yıl sürecek?

Birinci ve ikinci göçmenlik zamanında ve savaşın başlangıcına kadar, Avrupa'da özgürce yolculuk ediyor ve serbestçe sosyal devrimin yaklaştığına ilişkin konferanslar veriyordum. Sadece Prusya'da koruma önlemleri almak gerekiyordu, Almanya'nın geri kalan bölümünde polis kibardı. Avrupa'nın diğer ülkelerine gelince, Balkanlar dahil, lafı bile edilmez. Ne olduğu belirsiz bir bulgar pasaportu ile seyahat ediyordum ve yalnızca bir kez göstermemi istemişlerdi benden bu pasaportu, o da Prusya sınırında. Ah! ne mutlu dönemlerdi onlar. Paris'de halka açık toplantılarda, rus göçmenlerinin çeşitli fraksiyonları, geceyarısına kadar, hatta gece yarısından sonra bile terör ve ordunun ayaklanması konularında tartışırlardı. Çevrede (sanıyorum, 110* *Avenue de Choisy*) yalnızca iki polis kalır, onlar da salondan içeri adımlarını hiç atmazlar ve oradan çıkanlara hiç bir soru sormazlardı. Sadece *café'nin patronu, kimi kez geceyarısından sonra, çığrından çıkmış coşkuları yatıştırmak için elektriği söndürürdü, —göçmenliğin yıkıcı eylemlerinin karşılaştığı tek denetleme buydu.

O dönemlerde nasıl da daha güçlü ve daha güvenli hissederdi kendisini kapitalist düzen!

29 Nisan

Evvelsi gün, * *Edouard Herriot*, Lyon'da şöyle dedi:

[Fransız gazetesinden kesilerek yapıştırılmış kupür, ilk iki cümlesinin altı elle çizilmiş:]

*Biz kendi devrimimizi yaptık: Yarım yüzyıldan fazla bekledik hatta, yararlarını görmek uğruna. Artık bugün, varolan bütün reformlar için, bütün evrimler için, bütün ilerlemeler için, gerekli kadrolara sahibiz.

İşte bunun için, "devrimci eylemi" kabul edenlerle çıkar ortaklığı yapmayı reddediyor Herriot.

[*Aynı gazeteden bir başka kupür:*]

"Dolayısıyla biz, ne devrimci eylemden yana olanlarla, ne de ulusal savunmanın, onun ihtiyaçlarına göre örgütlenmesi gerektiğini inkar edenlerle uzlaşabiliriz.

Herriot'nun ağzından, bir büyük tarihsel çağ konuşuyor aslında —muhafazakar demokrasi çağı, ortalama fransız'ın "refah"çağı. Her zaman olduğu gibi, bu çağ da, kendisini en açık biçimde ancak çöküşünden önce ifade eden bir gelişmiş çağ.

"Biz devrimimizi yaptık" diyor (dünün) burjuvazisi, Herriot'nun ağzından. "*Ama bizimki yapılmadı*" diye yanıtlıyor proletarya. Ve zaten bu yüzden istemiyor *bugünün* burjuvazisi, evrimin yarattığı "bütün reformlar için gerekli kadrolara" izin vermeyi. "Herriot dündür. Zaten "*Temps*'ın son sayısı da (28 Nisan) faşist ligler konusunda görülmedik düzeyde ikiyüzlü tavır içeren bir yazı yayınlıyor. Gençlik "zıvanadan çıktı". "*Il faut l'aimer, puisqu'elle est l'avenir*" (Gençliği sevmeliyiz, çünkü o gelecektir.). Çoktan kararını verdi büyük burjuvazi.

Son telgraflara göre, Komintern Kongresi yine de Mayıs ayında Moskova'da toplanacak. Bu doğal. Stalin artık yeniden iptal edemedi ya da erteleyemedi kongreyi: fazla skandal yaratırdı yoksa. Eden'in ziyaretinden sonuç alınmamasının ve Fransa ile görüşmeler sırasında başgösteren zorlukların, ortakları Kongre ile biraz "korkutmak" fikrini vermiş olması da olası. Ne yazık ki, kimseyi korkutamayacak bu kongre!

[Sayfaya yapıştırılmış bir fransız gazete kupürü]

"PAPA, Lourdes mümınlerını T.S.F.'den kutsuyor.

Lourdes, 28 Nisan.— Piskoposluk ayini bugün saat 16:20'ye doğru sona erdi.

Bir süre sonra da hoparlörler, Vatikan kentinden yayın yapacaklarını ve Papa XI. Pie Hazretlerinin kutsama duasını verecekleri-ni duyurdular.

Geçen yıl N. ile birlikte Lourdes'a gitmiştik. Ne bayağılık, ne utanmazlık, ne alçaklık! Bir mucizeler çarşısı, bir kutsal lütuflar satış sergisi. Mağara'nın kendisi zaten, sefil bir etki yaratıyor. Doğal olarak, rahiplerin psikolojik hesapları da bu noktada odaklanmış: küçük insanları ticari kuruluşların muazzam boyutlarıyla ürkütmemek: küçük insanlar fazla gözkamaştırıcı vitrinden korkarlar. Aynı zamanda da, en sadık ve en kâr getiren alıcılar yine onlardır. Ama, hepsinden iyisi, Lourdes'da... radyo kanalıyla yayınlanan Papa'nın kutsama duası... İncil'in mucizeleri telsiz telefonun yanında ne kadar da zavallı!... Bu kendini beğenmiş teknik ile Roma'nın süper din adamının büyücülüğü karışımından daha zırva ve daha itici ne olabilir! Aslında, insan düşüncesi kendi dışkısının içine batmış durumda.

2 Mayıs

Radikaller bütün ülkede seçim bloğu ile ilişkilerini kopardılar. Şimdi, —*Dr. Martin*'in yerel belediye grubu da dahil olmak üzere— sosyalistler, yani dünkü ortakları, radikaller tarafından "yıkıcı" ve "anti-nasyonal" eğilimlerle suçlanmaktalar. Martin, boşuna yemin edecek vatanseverliği ve düzene olan aşkı üzerine. Hiç bir işine yaramayacak bu yemin! "Sosyalistler," radikallerle bağları koparacak ve radikalizmin suçlayıcısı olarak eyleme geçecekken, kendilerini kartelden dışlanmış ve ulusa ihanetle suçlanıyor buldular bugün. Radikaller, gereken "cesareti" korkaklıklarının derinliklerinden bulup çıkardılar. (Yarın, yazgılarını faşizmin ellerine tutuşturacak olan) büyük sermayenin kırbacı altında hareket etmekteler. Sosyalistler buna benzer bir inisyatifi ancak komünistlerin kırbacı altında gösterebilirlerdi. Ama stalinistlerin kendilerinin ihtiyacı var kırbaca. Yoksa kırbaç artık hiç bir işlerine yaramayacak. Yakında buraya süpürge gerekecek, devrimci bir parti haline geleceklerini iddia etmiş olanlardan arta kalanları süpürmek için!

4 Mayıs

Fransız-Sovyet anlaşması imzalandı. Fransız basınının bütün yorumları, farklı eğilimler gözönüne alınmaksızın, bir noktada birleşiyor: bu anlaşmanın önemi SSCB'yi bağlıyor olmasında ve onun Almanya ile oynamasına izin vermemesinde, ama bizim "gerçek" dostlarımız, yine, İtalya ve İngiltere, bir de Küçük İttifak ile Polonya'dır. SSCB, bir müttefikden çok bir rehine olarak algılanmakta. *Le Temps* Moskova'daki 1 Mayıs askeri geçit töreninin gözalıcı bir tablosunu çiziyor, ama çok anlam ifade eden şu sözleri de ekliyor: Bir ordunun gerçek gücü, onun geçit törenleriyle değil, endüstriyel etkisiyle, ulaşım, levazım vb. katsayılarıyla ölçülür.

Potemkine, "ülkemin dostu" Herriot ile telgraflaştı. Sivil savaşın başlarında, cephede yenilgiye uğradı Potemkine, sayısız seferberliklerden birinde kuşkusuz. O dönem güney cephesi Stalin'e verilmişti. O da Potemkine'i ordulardan (ya da tümenlerden) birinin politik seksiyon şefi ilan etti. Bir turne sırasında bu politik seksiyonu ziyaret ettim. İlk kez o gün gördüğüm Potemkine, bana olağanüstü yaltakça ve kurnazlık dolu bir karşılama nutku attı. Bolşevik ve komünist militanlar gözle görülür biçimde rahatsız oldular. Potemkine'i hani neredeyse ekarte ettim masadan ve usanç verici söylevlerini yanıtlamadan, cephedeki durum hakkında konuşmaya başladım. Bir süre sonra, Politbüro, Stalin de orada olmak üzere, güney cephesindeki militan sayısını incelemeye koyuldu... Sıra Potemkine'e gelince, "tahammül edilmez bir tip —dedim— belli ki bizimkilerden biri değil." Stalin onu savunmaya başladı: güney cephesinin bilmem hangi seksiyonunu, "ortodoks bir inanca" (yani disipline) sokmuştu Potemkine, ona bakarsanız. Kendisini Piter'de [Pétersbourg] biraz olsun tanımış olan Zinovyev bana katıldı. "Potemkine, dedi, Profesör Reisner'e benziyor, ama onun daha da kötüsü". Sanıyorum ilk kez böyle öğrendim Potemkine'nin eski bir öğretmen olduğunu. —Peki ama ne açıdan kötü? diye sordu Lenin. —Bir dalkavuk, diye yanıtladım. Anladığıma göre Lenin, Potemkine'nin Stalin karşısındaki uşakça tavrını ima ettiğimi düşündü. Ama benim aklıma bile gelmemişti bu düşünce. Ben yalnızca, Potemkine'nin bana yaptığı yakışık almayan

karşılama söylevini düşünüyordum bunu söylerken. Şimdi anımsamıyorum bu yanlış anlamayı giderip gidermediğimi...

Fransa'da 1 Mayıs alçalmanın ve güçsüzlüğün işareti oldu. İçişleri Bakanı gösterileri Vincennes ormanında bile yasaklamıştı; ve, *l'Humanité*'nin yalancı pehlivanlıkları ve tehditlerine rağmen, gerçekten de gösteri olmadı. 1 Mayıs bütün mücadele seyrinin bir devamı ve bir göstergesidir yalnızca. Eğer mart ve nisan aylarında yönetici örgütler, zaptetmekten, frenlemekten, saptırmaktan, moral bozmaktan başka bir şey yapmıyorlarsa, takvimin belirli bir tarihinde, 1 Mayıs'da, saldırgan bir kararlılık patlaması meydana getirecek mucize tabii ki yoktur. Léon Blum ve Marcel Cachin faşizme yol açmayı sürdürmekteler eskisi gibi.

Yaşam tavsamış bir hapisane havası içinde geçmeye devam ediyor: dört duvar arasında, arkadaşsız. Günde bir kez, patika boyunca, avlular ve bir yanda bahçeler diğer yanda dağ yamaçları arasında gezinti. Patika iki uçtan kasabaya iniyor, öyle olunca da gezi çok kısa sürüyor, otuz dakika kadar; bunu bir saate çıkarmak için iki kez gidiş dönüş yapmak gerekiyor. Hapishane voltalarını hatırlatıyor bu da. Dağa çıkabiliriz kuşkusuz —yapıyoruz da zaman zaman—, ama yorucu oluyor ve bu yorgunluktan etkileniyor kalbimiz. N haftada bir ya da iki kez Grenoble'a gidiyor alışveriş yapmaya, bense yayan gitmedikçe hemen hemen hiç çıkmıyorum... Ama bütün bunlar, faşist gericiliğin uç vereceği günün her an biraz daha yaklaştığı bilincinin yanında çok küçük şeyler.

Yarın, önemli bir arazı ifade edecek olan yerel seçimler var. Radikaller bölündü. Sol azınlık kartelden yana. Sağ azınlık ulusal bloktan yana. Bu bölünme radikalizm içindeki parçalanmanın anlamca ağır bir aşaması. Ama bu aşama kentlerde oyların artması gibi paradoksal bir biçim alabilir. Tüm burjuva ve küçük burjuva gericiliği radikallere oy verecek. Oysa radikaller yazgılarından kurtulamayacaklar.

5 Mayıs

Seçimler bugün. Bütün düzen güçleri "kollektivizm karşıtı"parolayla seferber olmuş durumda. Bu arada iki işçi partisi, "orta sınıfları" ürkütmemek için, sosyalist bayrağı açma cesaretini gösteremediler. Dolayısıyla da kendi sosyalist programlarından zarardan başka bir şey elde edemediler, bu kısmetsiz partiler.

"*T.S.F.*" *Madame Butterfly*'ı veriyor. Bugün pazar, evde yalnızız: ev sahipleri ya ziyarete ya da yurttaşlık görevlerini yapmaya gittiler, oy kullanmaya... Yoldan bisikletli gruplar geçti, başta olanı *Internationale*'i mırıldanıyordu; herhalde seçim gözcüsü bir işçiydi. İki işçi partisi ve iki sendikal örgütün, politik olarak içleri boşaltılmış durumda, buna rağmen, hâlâ muazzam bir tarihsel tepkisizlik içerisindeler. Kritik dönemlerde, eski "devrimci" örgütler gerekli virajı zamanında almak için fazla ağırlaşmış göründüklerinde, sosyal olgularda, politik olgular da dahil olmak üzere, varolan organik yön, kendini gözle görünür biçimde ortaya koyar. *Max Eastman* ve diğerlerinin, sanki kendi projeleri imiş gibi ellerinin altmda bulunan malzemelerle yeni sosyal biçimler çizen "mühendis" devrimciler hakkındaki "teorileri" nasıl da budalaca. Bu amerikan mekanizmacılığı, kendisini, diyalektik materyalizmden daha ileri bir teori gibi kabul ettirmeye çabalıyor bir de! Toplumsal gelişim, mekanik gelişimden çok, (geniş anlamda) organik gelişime yakındır: Sosyal oluşumun bilimsel teorisine dayanan bir devrimci de, düşünce ve çalışma tarzında, bir mühendisden çok, bir doktora, özellikle de bir cerraha yakındır (üstelik amerikalı Eastman'ın köprülerin inşası konusundaki kavramları gerçekten çok çocuksu!) Tıpkı bir hekim gibi, devrimci marksist de yaşamsal süreçlerin özerk ritmine dayanmak durumundadır. Fransa'nın güncel koşullarında, marksist, "sekter" görünür, tarihsel tepkisizlik, işçi organizasyonlarının tepkisizliği de dahil olmak üzere, karşıdır ona. Marksist teşhisin doğruluğu kendisini kanıtlamak *zorundadır*, ne var ki, iki biçimde kanıtlar kendisini: ya kitlelerin, onları tam zamanında marksist politika çizgisine çeken virajı ile, ya da proletaryanın ezilmesi ile (*içinde yaşadığımız* çağın alternatifi budur).

1926 yılında N. ve ben Berlin'deydik. Weimar demokrasisi henüz yeşermişti. Alman Komünist Partisi'nin politikası, çoktan beridir marksizmin rayından çıkmış durumdaydı (aslında, hiç bir zaman tam olarak rayına oturmamıştı zaten), ama Parti'nin kendisi etkin bir gücü temsil etmekteydi henüz. Kimliğimizi gizleyerek, *Alexanderplatz*'da bir gösteriye katılmıştık. Muazzam bir insan kitlesi, yığınlarca bayrak, güven dolu söylevler. Bu devasa gücü çekip çevirmenin zor olacağı duygusu uyanmıştı bizde.

Moskova'ya dönüşümden sonraki ilk perşembe, Politbüro'nun bende yarattığı etki daha da ezici oldu. Molotov, Komintern'i idare etmekteydi o sıralar. Aptal biri değildir Molotov, kişilik sahibidir ama dargörüşlü, anlayışı kıt ve hayal gücünden yoksundur. Avrupa'yı tanımaz, yabancı dilde okumaz. Ve bu zaafını sezdiğinden, "bağımsızlığını" kanıtlamak için daha da dikkafalı davranır. Diğerleri onu desteklemekle yetinirlerdi. Roudzoutak'ın, benim argümanlarımı çürüterek, "yanlı" olarak yorumladığı *Humanité* çevirimdeki hataları düzeltmeye kalktığını anımsıyorum. Elimden gazeteyi aldı; satırları parmağı ile izliyor, karıştırıyor, şaşırıyor ve küstahlığı kendisine kalkan yapıyordu. Diğerleri yine onu "destekliyorlardı". Aralarında, kuralları belirli bir dayanışma anlaşması kurulmuştu (1924 yılının özel bir gizli kararı ile Politbüro üyeleri birbirlerine karşı asla polemiğe girmemeye ve benimle girdikleri her polemikte de birbirlerini desteklemeye söz vermişlerdi). Bu insanların karşısındayken penceresiz bir duvar karşısmdaymış gibi oluyordum. Ama tabii önemli olan bu değildi. Bireylerdeki cahilliğin, aptallığın, dikkafalılığın, hırçınlığın gerisinde, *kendi çıkarlarını* ilgilendiren her şeyde son derece hassas, son derece becerikli, son derece girişken bir ayrıcalıklı kastın sosyolojik özellikleri apaçık görülebiliyordu. Alman komünist partisi her şeyiyle bu kasta bağımlıydı. İçinde yaşanılan durumun trajik gerçeğini oluşturan da buydu. Ve düğümü, yalan ve yapmacığın içten içe kemirdiği o muazzam Almanya Komünist Partisi'nin, 1933 yılında faşizmin gelişiyle birlikte tuzla buz olması çözdü. Molotov'lar ve Roudzoutak'lar tahmin etmemişlerdi bunu. Halbuki tahmin etmek mümkündü.

Bireylerin dargörüşlülükleri veya Molotov'un kişisel miyopluğu değildi önemli olan; olayların daha sonraki bütün gelişimi de bunu

kanıtlıyor. Bürokrasi kendisine sadık kaldı. Ana çizgileri daha da belirginleşmiş oldu. Fransa'da, aynı Almanya'daki kadar yıkıcı bir politika izliyor Komintern. Ve buna rağmen tarihsel tepkisizlik hâlâ etkin. *International*'i mırıldanan bu bisikletli gençler, çok büyük bir olasılıkla, Komintern bayrağı altındalar, onlara bozgundan ve aşağılanmadan başka bir şey getirmeyecek olan Komintern bayrağının.

Şimdi bir kenara atılmış olan "sekterlerin", yani marksist azınlığın bilinçli müdahalesi olmadan o büyük yola çıkmak kesinlikle imkansız. Ama, *organik* bir süreç içinde müdahaledir burada sözkonusu olan. Ve bu sürecin yasalarını bilmek gerekir, tıpkı bir hekimin, "doğanın iyileştirici gücünü" bildiği gibi.

İki haftalık yoğun çalışmadan sonra hasta düştüm ve bir kaç roman okudum. *Marcel Prévost*'un *Clarisse ve kızı*. Kendi tarzında erdemli bir roman, ihtiyar bir yosmanın erdemi bu. Prévost, psikanalist! Kendisinden, bir çok kez, sanki bir "psikolog" imiş gibi sözediyor. İnsan yüreğini tanıma alanında bir uzman olarak, Paul Bourget'nin de adını veriyor. Octave Mirbeau'nun Bourget'yi nasıl da hakedilmiş bir aşağılama, hatta tiksinti ile yargıladığını anımsıyorum. Gerçekten de ne yüzeysel, ne yalan ve ne çürümüş bir edebiyat!

Bir rus öyküsü: Paoustovski'nin *Colchide*'i. Yazar, belli ki savaşa katılmış eski ekolden bir denizci. O sözde "proleter yazarlardan" teknik açıdan üstün, yetenekli bir insan. Doğayı iyi betimliyor. Denizcilerin o keskin bakışını yakalayabiliyorsunuz onda. Sovyet yaşamını, (Transkafkasya'daki yaşamı), canlandırırken, kimi kez dirsekleri bedenine yapışmış bir jimnastikçiyi andırıyor. Ama duygu dolu emek, özveri ve coşku tabloları var öyküsünde. En iyi başarılmış olansa, ne kadar garip görünürse görünsün, kaza sonucu Kafkasya'da kalmış ve kendisini oradaki herkesle birlikte çalışmaya kaptırmış bir *ingiliz* tayfanın portresi.

Okuduğum üçüncü roman, Yakov İlyin'in *Büyük Montaj Zinciri*. "Proleter edebiyatı" denilen türün —en kötü örneği ile değil—, ama en saf örneği ile karşı karşıyayız bu romanda. Yazar bir traktör fabrikasının —kuruluşunun ve işlemeye başlayışının— "romanını"anlatıyor. Çok sayıda teknik sorun ve ayrıntı ve bir o kadar da yine aynı konuda tartışma. Sonuçta bir acemi eseri olmasına rağmen, nispeten

canlı bir tarzda yazılmış. Bu "proleteryavari" yapıtta, gerilerde bir yerde, ikinci planda yer alıyor proleterya, —sahnenin ön tarafı organizatörlere, idarecilere, teknisyenlere, grup amirlerine— ve de makine-araçlara ayrılmış. Üst tabaka ile kitleler arasındaki uçurum, Volga'daki bu amerikan montaj zinciri destanını baştan sona geçip gidiyor.

Yazar genel çizgiye olağanüstü bir biçimde kul-köle, şeflere karşı tavrı derin bir devlet saygısı ile dopdolu. Duyguların derecesini ve içtenliğini saptamak ise oldukça güç, çünkü bu duygular zaten zorunlu ve herkese empoze edilmiş, muhalefete karşı kin de buna dahil. Troçkistler romanda belirli, ama yine de ikincil bir yer tutuyorlar: yazar büyük emek vererek onlara, *Pravda*'nın suçlama-başyazılarından ödünç alınmış görüşler yöneltiyor. Ve yine de, bu tamamen iyi niyetli niteliğine rağmen roman, yer yer, stalinci rejime bir hiciv sesi duyuruyor. Görkemli fabrika tamamlanmamış olarak işletilmeye başlıyor; makineler var, ama işçilerin kalacak yeri yok, çalışma düzenli değil, su sıkıntısı var, her yerde anarşi kolgeziyor. Fabrikanın işleyişine ara vermek mi? Ama Stalin ne der? Durun hele, Kongre'de söz vermiştik. Ve böylece sürüp gidiyor... İşlevsel düşünceler yerine iğrenç bir bizans entrikacılığı. Sonuç: korkunç bir insan gücü savurganlığı ve kötü traktörler. Yazar, idari sorumluların toplantısında Stalin'e bir konuşma yaptırıyor: "Üretim hızını azaltmak mı? Olanaksız. Ya Batı?" (1927 Nisan'ında, Stalin, üretim hızı sorununun sosyalizmin kapitalist çevre içinde inşası ile hiç bir bağlantısı olmadığı görüşüne destek veriyordu: hız bizim "iç meselemiz" demekteydi). Dolayısıyla, yukarıdan saptanmış hızı azaltmak "olanaksız". Peki, niçin sabit katsayı yirmibeş de, kırk ya da yetmiş beş değil? Verilen katsayıya nasıl olsa ulaşılamayacak, biraz yaklaşılsa bile bu, düşük bir kalite ve de işçilerin yaşamının ve donanım araçlarının bozulması pahasına olacak. Bütün bunlar, yazarın devlete olan büyük saygısına rağmen, ortaya çıkıyor İlyin'de.

Kısmi ayrıntılar çarpıyor insanı. Orconikidze (romanda) bir işçiye sen diyor, o da ona siz diyerek yanıt veriyor, ve bütün bir diyalog böyle sürdürülüyor. Bu da, tamamen olağan bir şey gibi görünüyor, yazara.

Ama, bu montaj zincirinin en korkunç yanı, işçilerin (özellikle de

yalnızca boyun eğmenin öğretildiği proleter gençliğin) politik haklarından yoksunluğu ve kişiliksiz olmaları. Dayatılan görevlerin aşırılığına karşı kafa tutan genç bir mühendis, parti komitesince, son dönemlerdeki "troçkizminden" dolayı azarlanmış ve işten atılma ile tehdit edilmiş buluveriyor kendisini. Parti'nin genç üyeleri yeni nesilden hiç kimsenin hiç bir alanda değerli bir şey ortaya koymamış olmamasının nedenini bilmek için tartışıyorlar. Ve oldukça karışık değerlendirmelerle teselli buluyorlar. Aralarından bir tanesi "susturulduğumuz için olmadı mı bu?" diye kaçırıveriyor ağzından. Hemen yuhalıyorlar onu: "bizim tartışma özgürlüğüne gereksinimimiz yok, partinin talimatları ve 'Stalin'in gösterdiği doğrulara' sahibiz biz." Parti'nin yönergeleri, —hiç tartışmasız— "Stalin'in gösterdiği doğrulardan ibaret zaten. Stalin'in kendisine gelince, o da bürokrasi deneyimlerinin toplamını ampirik olarak uygulamaktan başka bir şey yapmıyor. Bürokrasinin yanılmazlığı dogması gençliği susturuyor ve de ahlakını, köle ruhluluğa, bizans entrikacılığına, sahte "akılcılığa" buluyor. Kuşkusuz, gözlerden uzak, ergin insanlar da çalışmakta bir yerlerde. Ne var ki, genç kuşağa resmi rengini verenler, hiç silinmeyecek bir olgunlaşmamışlık damgası taşımaktalar üzerlerinde.

[BİRİNCİ DEFTERİN SONU]

[İkinci Defter]

8 Mayıs 1935

Moskova'dan Paris kanalıyla bildiriyorlar: "Size, o küçük sıkıntıları hakkında mektup yazılmıştır mutlaka". Seryoja'dan (ve eşinden) sözetmekteler tabii. Ama bize hiç bir şey yazılmadı bu konuda, ya da büyük olasılıkla, mektup yolda kayboldu, tıpkı çok masum bile olsalar, yollanan mektupların çoğu gibi. Bu "küçük" sıkıntı ne anlama geliyor? Hangi ölçüde "küçük"?.. Seryoja'nın kendisinden ise, haber yok...

İhtiyarlık, bir insanın başına gelebilecek şeylerin en beklenmedik olanı.

Norveç İşçi hükümetinin vize vermeye kesin olarak sözvermiş olduğu söyleniyor. Bundan yararlanmak gerekecek doğal olarak. Fransa'daki ikametimizin devamı, gitgide büyüyecek güçlüklere bağlı ve bu güçlükler, her iki durum için de geçerli: gericiliğin kesintisiz ilerleyişi ve devrimci hareketin sevindirici gelişimi. Beni teorik olarak Fransa'dan "kovmuş" olan hükümet bir başka ülkeye yollamaya da cesaret edemiyor, çünkü böyle bir tavır, fazla olay yaratabilir, belirli bir karışıklığa neden oluşturabilir. Ama iç gerginliğin ciddi boyutlar almasıyla, bu ikinci derecede önemli hesaplar geri plana itilecektir. Dolayısıyla biz de, N. ve ben, kendimizi bir sömürge ülkesinde buluverebiliriz birden. Ve tabii Afrika'nın görece daha uygun koşullarında değil de çok uzaklarda bir yerlerde... Bu da, Prinkipo'dakine oranla, son derece kesin bir tecrit anlamına gelir. Fransa'yı zamanında

terketmek daha mantıklı, bu koşullarda.

Belediye seçimlerinin, siyasal durumda belirli bir "istikrara" tanıklık ettiği doğru. Bütün basının, farklı yorumlarla bile olsa her tonda altını çizdiği bir gerçek bu. Ne var ki, bu "istikrara" inanmak en büyük aptallık olur. Çoğunluk "bir önceki" gibi oy kullanıyor, çünkü sonuçta, şöyle ya da böyle, oy vermek gerek. Toplumsal sınıfların hiç biri kesin eğilimini belirlemiş değil. Ama aslında bu eğilim tüm nesnel koşullarla empoze edilmekte ve kurmay heyetler buna şimdiden hazırlıklı, en azından burjuvazi içinde... Bu sürecin "adım adım gelişiminde bir kopuş" çok çabuk başgösterebilecek ve her şartta, çok sert bir şekilde ortaya çıkacaktır.

Norveç tabii ki Fransa değil: tanınmamış bir dil, ana hattın dışında kalmış küçük bir ülke, mektuplarda gecikmeler, vb... Ama bütün bunlar, Madagaskar'dakinden iyidir, (dil konusu çabucak halledilebilir —gazeteleri anlayacak kadar). Norveç İşçi Partisi'nin yerinde incelenmesi çok yararlı olabilir, bir yandan partinin kendisi, diğer yandan Büyük Britanya'da *Labour Party*'nin iktidara geliş arifesindeki konumu açısından.

Kuşkusuz, Fransa'da faşizmin zafer kazanması durumunda, demokrasinin İskandinav "siperi" uzun süre dayanmayacaktır. Ama zaten varolan koşullarda da, ancak bir "mola"dan sözedilebilir.

N.'in, kendisinden aldığı en son mektupta Seryoja, "genel durum son derece zor görünüyor, diye yazıyordu, sanki lafolsunmuş gibi, tahmin edilebilecek olandan fevkalade daha zor..." İlk bakışta bu sözlerin tamamen kişisel bir nitelik içerdiği düşünülebilir. Ama şimdi, mektupta sözkonusu edilenin, Kirov'un öldürülmesinden ve ardından gelen baskı dalgasından sonra, Seryoja'nın içinde bulunduğu şekliyle, politik durum olduğu apaçık, (mektup, 1934 Aralığı'nda yazılmıştı). Gerçekten de, —salt toplantılarda ya da basının yazdıklarını okurken değil, kişisel buluşmalarda, sohbetlerde ve de (hiç kuşkusuz!) o küçük arivistlerin ve gözlerini hırs bürümüşlerin sayısız tahriklerinde de— nelere katlanmak zorunda kaldığını tahayyül etmek güç değil. Seryoja'da aktif bir politik ilgi, bir fraksiyon ruhu olsaydı,

tüm bu korkunç deneyimlerin bir gerekçesi olurdu. Ama onda böyle bir iç direnme gücü hiç yok. Dolayısıyla, başına gelenler daha da dayanılmaz...

Yeniden bu günlükle ilgileniyorum, çünkü başka bir şeyle meşgul olamıyorum; çalışma gücümün iniş ve çıkışları çok büyük boyutlara vardı...

Geçen yaz, Barbizon'dan atılışımızdan sonra yersiz yurtsuz olduğumuz sırada, N. ve ben, ayrılmak zorunda kaldık. O Paris'de kalıyordu, bense iki yoldaşla birlikte otelden otele geçiyordum. *Sûreté générale*'den bir görevli iz sürmekteydi ardımızdan. *Chamonix*'de durduk. Polis, benim İsviçre ya da İtalya'ya ilişkin bilmem hangi niyetimden herhalde kuşkulandı ki, beni gazetecilere haber verdi. M., sabah çok erken bir saatte, yerel gazetede, bizim oralarda olduğumuza dair çarpıcı bir küçük haber okumuştu kuaförde; N. Paris'den yanıma yeni gelmişti o ara. Bu küçük haberin yeterince etki yapmasını beklemeden saklanmayı başardık. Oldukça eski bir küçük Ford'umuz vardı, —bu arabanın tarifi ve numarası basmda çıktı. Ondan kurtulmak ve yine bir Ford ama daha eski model bir başka araba almak gerekiyordu. Ancak o zaman, sınır bölgelerinde durmamın tavsiye edilmediğini bildirmek geldi aklına *Sûreté*'nin. Sınırda olmayan bir yörede ev kiralamaya karar verdik. Ama aramak için iki ya da üç hafta harcamak gerekti: Paris'e üçyüz kilometreden yakın olmayacak, yöre merkezine otuz kilometreden uzakta bulunmayacak, sanayi bölgesinde olmayacak, vs. —polisin koyduğu koşullar bunlardı. Arama süresi için de, bir yerlerde pansiyon tutmaya karar verildi. Ama bunun o kadar basit bir iş olmadığı ortaya çıktı: Gerçek kimliklerimizle yazdıramıyorduk kendimizi, sahte kimlik altında kaydettirmeye gelince, bunu da polis onaylamıyordu. Fransız vatandaşlarının kimlik belgesi göstermek zorunda olmadıkları doğruydu, ama bir aile pansiyonunda evsahiplerinin sofrasında kendimizi fransız gibi göstermek zordu. Böyle olunca da, bir banliyö aile pansiyonuna iki haftalığına yerleşmek gibi basit bir işlem için, bir *Sûreté* görevlisinin gözetimi altında çok karmaşık bir düzene başvurmak zorunda kaldık. Kendimizi yabancı kökenli fransız vatandaşları gibi göstermeye karar ver-

dik. Bu amaçla da hollandalı bir ad taşıyan bir fransız yoldaşı yeğenimiz olarak yanımıza aldık. Ama evsahibinin sofrasından nasıl uzak kalabilecektik? Ben yas kılığına girmeyi önerdim, bu, bizim yemeğimizi odamızda yemek için bir bahane göstermemizi sağlayacaktı. "Yeğen" ise yemeğini ortak sofrada yiyecek ve evin gelgitlerini takip edecekti.

Bu plana N. önce karşı çıktı: Yas giysisi giymek ve yas tutarmış gibi davranmak —bütün bunları, kendi kendimize karşı aşağılayıcı bir tavır olarak görüyordu o. Ama bu planın getirdiği avantaj çok açıktı: onun da buna uyması gerekti. Pansiyona yerleşmemiz çok iyi koşullarda geçti. Hatta orada oturan ve disipline çok yatkın olmayan üç Güney Amerikalı öğrenci bile sessiz duruyor, ve bu yash kişiler önünde saygı ile eğiliyorlardı. Yalnız ben, koridorda asılı gravürlere biraz şaşırdım: "Saray atlısı", "Marie Antoinette çocuklarına veda ederken", ve aynı tarzda başka gravürler, vardı. Kısa bir süre sonra durum aydınlandı. Akşam yemeğinin ardından "yeğenimiz"büyük bir telaşla dairemize döndü: Kralcı bir aile pansiyonuna düşmüştük! **L'action française* bu çatı altına girebilen tek gazete idi. Kentte bir süre önce meydana gelen kanlı olaylar (anti-faşist bir gösteriydi bu) pansiyondaki politik coşkuları kızıştırmıştı. Kraliyetçi "fesat'ın"merkezi, 1914-18 savaşında kendisine hemşire madalyası verilmiş olan kadın patrondu; kentteki kralcı ve faşist çevrelerde çok sıkı kişisel ilişkiler sürdürmekteydi.

Ertesi gün, görevi Cumhuriyet'i korumak olan **Sûreté* memuru G..., usul gereği, pansiyonda yer tuttu. Tam da o sıralarda **Léon Daudet*, dolandırıcılar, hainler ve katiller çetesi olarak adlandırdığı **Sûreté*'ye karşı bir kaç haftadan beri öfkeli bir kampanya sürdürmekteydi **l'Action française*'de. (**Daudet Sûreté*'yi, özellikle, oğlu Philippe'i öldürmekle suçluyordu.) Bizim bu kırkbeş yaşlarındaki **Sûreté* ajanımız en yüksek tabakadan bir sosyete adamı çıktı: her yerde bulunmuş, herkesi tanıyordu. Ve de otomobil markaları ve şaraplardan tutun, çeşitli devletlerin karşılaştırmalı silah donanımları, en son ağır ceza duruşmaları ya da en son edebi ürünler üzerine aynı kolaylıkla tartışma yürütebiliyordu. İş, siyasal sorunlara gelince de, incelik dolu bir tarafsızlık göstermeye zorluyordu kendisini. Ama, pansiyonun,

ticari yolculuklar yapan patronu (daha doğrusu kadın patronun kocası), kendi kraliyetçi görüşleri hakkında onun onayına başvurmakta diretiyordu. —Kabul etmelisiniz ki, *l'Action française* en iyi fransız gazetesidir — *G... arabulucu bir yanıt arıyordu: Charles Maurras, saygıyı hakediyor gerçekten, bunu yadsıyamayız, ama Daudet, kabul edilemeyecek bir kabalık örneği gösteriyor. —Patron nazikçe ısrar ediyordu: Zaman zaman Daudet'nin biraz kaba olduğu muhakkak, ama böyle davranmakta haklı: çünkü sonuçta bu sefiller onun oğlunu öldürdüler! *G...'nin genç Philippe Daudet "olayına" çok yakından karışmış bulunduğunu söylemek gerek, öyle ki, bu suçlama kendisini şahsen hedef almış oluyordu. Ama bu noktada dahi, *G... özsaygısını yitirmiyor, "bu konuda sizinle hemfikir değilim, — diyordu, hiç bir şeyden kuşkulanmayan patrona, —"herbirimiz kendi inancımıza sadık kalalım". "Yeğenimiz" her *repas*'dan (yemekten) sonra, bu Molières'e layık tartışma sahnelerini bize aktarıyor ve yarım saatlik neşeli kahkahalarımız —seslerimizi bastırarak da olsa (çünkü yastaydık!)— içinde bulunduğumuz rahatsız durumu biraz olsun telafi ediyordu... Pazar günleri N. ile "ayine" gitmek için çıkıyorduk (aslında dolaşmaya gidiyorduk): bu da bizim evdeki otoritemize güç katıyordu.

Tam pansiyonda kaldığımız sırada, *L'illustration* ikimizin büyük boy bir fotoğrafını yayınladı. Benim tanınmam kolay değildi, sakalımı ve bıyığımı traş etmiş, saç kesimimi değiştirmiştim, ama N. resme çok benziyordu... Bu fotoğrafla ilgili olarak sofrada onun hakkında bir kaç soru sorulmuş olduğunu bile anımsıyorum. İlk tehlike işaretini veren *G. oldu: "Vakit geçirmeden gitmek gerekiyor!". Kendisinin bu mütevazi pansiyondan bıktığı belliydi. Ama biz yine de dayandık ve bir ev kiralayana kadar bu kraliyetçi çatı altında kaldık.

Bu noktada şansımız yaver gitmedi. Bölge Valisi (onunla görüşmeleri sağlayan fransız yoldaş M.'nin aracılığıyla) kentin otuz kilometre uzağında istediğimiz yere yerleşmemize izin vermişti. Ne var ki, M. ona çoktan kiralamış olduğumuz villanın adresini söyleyince, Vali köpürmüştü: "En ters yeri seçmişsiniz, orası kilise yanlılarının yuvasıdır, belediye başkanı da benim kişisel düşmanım". Gerçekten de oturduğumuz köy evinde (mütevazi bir taşra konutuydu bu) haç-

lar ve dini gravürler asılıydı bütün odalarda. Vali yerimizi değiştirmekte ısrar ediyordu. Ama biz malsahibiyle bir kontrat yapmıştık: yer değiştirmeler ve evden eve taşınmalar bizi zaten iflas ettirmişti. Bu evden ayrılmayı reddettim. Hemen hemen üç hafta sonra, bir yerel şantaj dergisinde kısa bir haber çıktı: T., karısı ve sekreterleri şu yere yerleştiler; Adres verilmemişti ama bulunulan noktanın aşağı yukarı bir kaç kilometre çevresi tam ve doğru olarak tarif edilmişti. Bunun, Vali'nin bir oyunu olduğu ve bir sonraki kez de açık adresi vereceği açıktı. Evi çok acele terketmek gerekti.

İngiltere'deki onuncu yıl kutlamaları onur kırıcı bir etki yaratıyor: Cırtlak bir köle ruhluluk ve ahmaklık sergisi. Büyük burjuvazi ne yaptığını biliyor en azmdan: Ufukta görülen mücadelelerde, bu ortaçağa özgün bit pazarı, proletaryaya karşı bir ilk barikat olarak çok işine yarayacak.

9 Mayıs

Tam şu günlerde Alman *Unser Wort* gazetesinin, benim Norveç İşçi Partisi'ne ve onun iktidardaki proletaryasına ilişkin çok sert bir makalemi içeren sayısı çıkmış olmalı. (Özellikle kralın sivil listesinin oylanmasına dair yazım.) Eğer bu makale İsveç hükümetinin son anda bana vize vermeyi reddetmesine neden olursa hiç şaşırmamalı. Çok ters etkisi olur tabii, ama... doğal.

10 Mayıs

İkinci Enternasyonal bürosu savaş tehlikesine ilişkin bir karar yayınladı: Tehlikenin kaynağı *Hitler*'dir, kurtuluş, *Uluslar Topluluğu*'ndadır, en emin yol *silahsızlandırmadır*; SSCB ile işbirliği yapan "demokratik" hükümetler büyük bir ciddiyetle tebrik ediliyor yazıda. Bu belgenin Üçüncü Enternasyonal Başkanlığı tarafından da imzalanabilmesi için, cümlenin kuruluşunu birazcık değiştirmek yeterli. Aslında, bu çözümleme, savaş arifesinde, Bâle Kongresi manifestosundan son derece üstün.[1]

Hayır, çağımızın, bu dar, tutucu, ödlek beyinler arasında yeri yok. Hiçbir şey kurtaramayacak işçi hareketinin bu günümüz asalaklarını. Ezilecekler! Savaş ve isyanların kanından, çağa ve gerektirdiği görevlere layık bir yeni nesil doğacak.

13 Mayıs

Pilsudski öldü. Onunla, hiç şahsen karşılaşmadım. Ama daha Sibirya'daki ilk sürgünüm sırasında (1900-1902) Polonyalı göçmenlerin ondan coşku dolu sözlerle konuştuklarını duyuyordum. O dönem Pilsudski, P.S.P'nin genç şeflerinden biriydi, dolayısıyla da kelimenin geniş anlamıyla, bir "yoldaşdı". Yoldaş..., Mussolini de yoldaşdı, MacDonald ve Laval gibi. Ne büyük bir hainler geçidi!

İkinci Enternasyonal Bürosu'nun son oturumu üstüne bir çok gizli belge geçti elime (10 Mayıs'a bakınız). Bu insanlar taklit olunamaz. Mektup ise, muhafaza etmeye değer.:

[Bir okla, sayfanın kenarına yapıştırılmış olan, fransızca daktilo edilmiş, elle imzalanmış, içinde kurşun kalemle [Tr. tarafından] altı çizilmiş ve yine sayfa dışmda çizgilerle işaret edilmiş, bir mektup. Mektubun aslındaki imla burada aynen korunmuştur.]

Brüksel, 9 Mayıs 1935

Yoldaş L.D.,

İşte I.O.S'in B.E. toplantısından bir kaç ayrıntı.

1. İlişikte Komisyon'dan çıktığı haliyle kararı bulacaksınız. Gazetelerde çıkan metne göre gerekli değişiklikleri ekledim.
2. Van der Velde artık B.E.'nin üyesi değil. Tüzükler, aynı zamanda

1. Şimdi Hitler'in genel bir silahsızlanma önermesi ve bu talebi Almanya'nın Uluslar Topluluğu'na geri dönüş koşulu olarak öne sürmesi beklenebilir. Litvinov'la rekabette bu yolu izlemek, Alman emperyalizmi için tamamen tehlikesizdir.

hem bakan hem de polit büro üyesi olmasına izin vermiyor. Ama sekretaryanın her toplantısına katılıyor. *Bakanlık odasında* toplanılmasını bile önerdi. *Adler buna itiraz etti.*

3. Yönetim Bürosu'nun ilk toplantısına bile katılıyordu. Tutanaklar bundan bahsedemiyor.

4. Bretscheid dostlarını ziyaret etmeye geldi, ama toplantıya katılmadı.

5. Basın, avusturyalı delegelerin isimlerini vermiyor. Bunlar Bauer ve Polak'dı. Çekoslovakya'nınki için de durum aynı. O da Léo de Winter'di.

6. III. Enternasyonal üstüne tek kelime yok.

7. Bütün oturum son kararın hazırlanmasıyla geçti. [elle eklenmiş olarak:] Bu kararın temelini Blum'unki oluşturuyordu

8. Beş dakika boyunca *savaş sırasında işleyecek bir komisyon* oluşturmakla meşgul olundu. Bu öneriyi Dan yaptı. Toplantıdan sonra Blum ona (alay ederek) bu öneriyi asıl üretenin kendisi olup olmadığını sordu. Dan, bunun polonyalı sosyalistlerin bir önerisi olduğunu söyledi.

9. İki gün boyunca bu karar tartışıldı. [Mürekkeple üstü çizilmiş olarak:] En aktifi [Elle eklenmiş:]En çok dalaşan, ingiliz delegeydi (Bu William Gillis'di. Diğerleri sustular). Yoldaşımız, onun, Labour Party için üstlendiği *bütün* sorumluluğun bilincinde olduğu izlenimini edindi. Diğerleri daha çok kendi adlarına hareket ediyor havasındaydılar.

10. İtalyan delege de az çok muhalifti. Kararda mutlaka *italyan faşizminin Afrika'daki emperyalist planından* sözedilmesini istiyordu. Onun müdahaleleri üzerinedir ki metinde benim altım çizdiğim değişiklikler eklendi. Kuşkusuz kendi seksiyonu önünde açıklama getirebilsin diyedir bu. Diğerleri Abissinie adının metinde yer almasını kesinlikle istemediler. [Bu cümle Tr. tarafından sayfa kenarında kalemle işaretlenmiş.]

Yoldaşımız bütün seanslara katılamadığından daha iyi bilgi edinemedi.

Komünist selamlar.

G. Ver.

Savaş durumu "Komisyonu" özellikle müthiş: Ne kahramanca çaba bu kendini aşmak için gösterilen! Bu beyler, savaşın kendilerini hazırlıksız yakalamamasını istiyorlar bu kez. Ve...bir gizli komisyon oluşturuyorlar. Ama üyeleri, kendilerini —yalnız beden olarak değil

ama politik olarak da—karşıt siperlerde buluvermesinler diye, bu komisyona gerekli sigorta nerede ve nasıl imzalanabilir? İşte bu soruya yanıt yok bilgelerden...

14 Mayıs

Pilsudski, Lenin'in büyük erkek kardeşi Alexandre Ulianov'un davasına şahit olarak çağırıldı. Pilsudski'nin küçük erkek kardeşinin adı aynı davada (1 Mart 1887'deki III. Alexandre'a suikast davası) suçlu olarak geçmişti.

Son on yıl içinde tarih hızlı çalıştı. Buna karşılık, kimi gericilik dönemlerinin sonu nasıl da hiç gelmeyecekmiş gibi görünüyordu, özellikle de 1907-1912 döneminin... Prag'da şu günlerde, yaşlı popülist Lazarev'in sekseninci yaş günü kutlanıyordur. Moskova'da Vera Finger ve eskilerden bir kaçı, hâlâ yaşıyor. Rusya'da kitlelerin devrimci çalışmasının ilk adımlarını atmış olan insanların hepsi de ayrılmış değil henüz sahneden. Ama yine de şimdiden, Emekçiler Devleti'nin bürokratik yozlaşması sorunlarıyla karşı karşıyayız işte. Evet, çağdaşımız olan tarih üçüncü vitesle çalışıyor. Terslik, organizmaları yokeden mikropların daha da hızlı çalışıyor olmasında. Beni, eğer, dünya devrimi ileriye doğru bir büyük adım atmazdan önce öldürürlerse — ki herşey onu gösteriyor— en azından, bütün yaşamım boyunca hizmet ettiğim dava yolunda zafere duyduğum yıkılmaz güvenle geçeceğim yokluğa.

15 Mayıs

**Sûreté*, benim yaşam koşullarımdan nasıl da haberli olduğunu göstermekle apaçık cilve yapıyor. Dostlarımdan, benimle yetkililer arasında değişmez aracı görevi sürdüren bir tanesi, kendisi ile **Sûreté*, genel sekreteri arasında geçen bir diyaloğun aşağıdaki özetini gönderdi bana:

[Bir okla, elyazısı, fransızca ve sayfa kenarına yapıştırılmış bir mektup işaret ediliyor:]

• Bir diyaloğun özeti:

C.— T.'nin yer değiştirme arzusunun, evinde oturduğu kişiyle arasındaki zorluklardan kaynaklandığını düşünmüyor musunuz?

H.— Zorluklar mı? Herhangi bir zorluk olduğuna inanıyor musunuz?

C.— Kesinlikle. Ha, tabii, o da çok kolay bir insan olmamalı, bilmem anlatabiliyor muyum; yalnızca sizler değilsiniz arasının kötü olduğu kişiler. (Gülümsemeler...)

H.— Zorluk kelimesi biraz fazla, aslında ben de bir iki küçük anlaşmazlık olduğu izlenimini edindim ama, zorluklardan sözedildiğini hiç duymadım. Sanıyorum sizi "bilgilendirenler" iyi bir "rapor" vermiş olmak adına, yaşananları çok büyütmüşler.

C.— Yanılıyorsunuz, bunu bir dostum tesadüfen bildirdi bana, ters anlamda da değildi üstelik söylediği, çünkü T.'nin başına kötü bir şey gelsin istemiyordu, aksine canı çok sıkılmıştı bu duruma...

H.— Sizi aldatmışlar sanıyorum.

C.— Ben hiç de öyle sanmıyorum; Ayrıca, bizler böyle bir şeyin olmamasını yeğlerdik, çünkü evsahibinin onu gitmek zorunda bırakması bizim de başımızı ağrıtırdı, bu hikayenin yeniden başlaması hiç işimize gelmez!

.....

.....

H.— Oğlunun, sizin bana bildirdiğiniz gibi, Doğu'ya yolculuğu konusunda küçük bir araştırma yaptığımı söylemek zorundayım. İlgili kişi, bana, hiç yolculuk yapmamış olduğunu kanıtladı. Ajanlarınız onu T.'nin herhangi bir dostu ile karıştırmış olmalı.

C.— Sanmıyorum. Aldığımız bilgiler kusursuzdur.

H.— Polis, aldığı bilgilerin kusursuz olduğunu sanır hep ama, çoğunlukla, kusursuz olduğu söylensin diye yanlı bilgiler alır. Örneğin, bu genç adam, Sorbonne'da üç sertifika hazırlıyor, falan, filan.

C — Biliyorum, hem yolculuğu o yapmıyor olsa bile aynı sonuca çıkar (çalımlar ve gülmeler).

H.— Anlamıyorum!

C.— Onun politik uğraşları konusunda duyumlarımız var bizim; son bir kaç aydır çalışıyor ve tabii uslu duruyor, durum şimdi daha iyi - bu doğru...

.....

Sonra da, polis ve duyumları konusunda, bu ülkedeki insanların jurnallemek, kendi kendini suçlamak vb. gibi alışkanlıkları olduğu için rus polisinin işinin kolay olduğu iddiası da dahil, ilgisiz bir konuşma sürdürüldü... (halka açık bir yerde).

Daha sonra, Alman tehlikesi karşısında, ulusal seçimlerin sonuçlarına duyulan güvenden sözedildi.

Almanlar, şu pek iyi tanıdığımız ve asimile edilemez insanlar. Biz bütün sığınmacılar, onların gözünde hep düşman kaldık: İlk çağrıda tüfeklerini kapmaya gidecekleri kesin.

Gördüğünüz gibi ilişkiler samimi. Ama T. sözkonusu olduğunda, her şey, "bu sorunu" kendisi çözecek olan bakanlığın elinde. (Sanıyorum, bu doğru.)

16 Mayıs

Günlerimiz neşesiz geçiyor. N. iyi değil —38° ateşi var— belli ki soğuk almış, ama malaryadan da olabilir bu. N. ne zaman hasta olsa, yaşamımda nasıl bir yer tuttuğunu bir kez daha hissediyorum. Bütün acılara, bedensel ya da ruhsal, sessizce, sükunet içinde, kimseye anlatmadan katlanıyor. Şu anda kendi rahatsızlığından çok, benimkinden endişeli. "Sen bir iyileşsen —dedi bana bugün yatakta— başka hiç bir şey istemem." Enderdir böyle sözler sarfettiği. Ve bunları öylesine sadelikle, açıklıkla, yumuşacık ve aynı zamanda öylesine derinden söyledi ki, bütün varlığımla sarsıldım.

Benim durumum içaçıcı değil. Gitgide daha sık tekrarlıyor hastalık, belirtiler daha sert, organizmamın direnci apaçık bir düşüş içinde. Kuşkusuz, geçici bir yükseliş gösterebilir bu seyir. Ama, sonun yaklaştığı duygusu içindeyim. İşte iki haftadan fazla oldu hemen hemen hiç yazı yazmayalı: çok güç. Gazeteleri, fransız romanlarını, *Wittels*'in *Freud* üzerine kitabını (kıskanç bir öğrenciden, kötü bir kitap)

vb. okuyorum. Bugün, beyinsel olguların determinizmi ile, mantık yasalarına güdümlü düşüncenin "özerkliği" üzerine yazdım biraz. Felsefeye olan ilgim bir kaç yıldır artıyor, ama ne yazık ki bildiklerim çok yetersiz ve de geniş çaplı ve ciddi bir çalışma için çok az zaman kaldı... N.'e çayını götürmem gerek.

17 Mayıs

Dün gazeteler, Laval'in Moskova'daki görüşmelerine ilişkin resmi bir bildiri yayınladılar. İşte bildirinin en canalıcı bölümü, tek canalıcı bölümü:

[*Yapıştırılmış fransızca gazete kupürü: ikinci üçüncü cümleler tırnak içine alınmış ve altları elle çizilmiş*]

"Barış davasına gönülden bağlı olup, bu barış arzularını, yine barışın devamı amacıyla karşılıklı garanti arayışlarına katılımlarıyla açıkça ortaya koymuş olan Devletler'e dayatılan zorunlulukları, içinde bulunulan uluslararası konumda kabul etmek konusunda tam bir görüş birliğine vardılar. "*Onlara düşen görev, herşeyden önce, kendi ulusal savunma araçlarının zayıflamasına asla gözyummamaktı. Bu açıdan Bay Stalin, Fransa'nın, askeri gücünü kendi güvenliğinin gerektirdiği seviyede tutmak için yürüttüğü ulusal savunma politikasını tam olarak anlıyor ve onaylıyordu.*"

Stalin'in politik kinizmini, ilkeleri küçümseyişini, dar görüşlü pragmatizmini iyi tanıdığım halde, yine de bu satırları okurken gözlerime inanamıyordum. Kurnaz Laval, kendini beğenmiş ve darkafalı bürokratı nereden yakalayacağını bilmiş; Fransa'nın silahlanması konusundaki yorumunu dile getirmesi için fransız bakanın kendisine yakarmasından, kuşkusuz övünç duymuştur Stalin: bu noktada, kendi adını Molotov ve Litvinov'un adlarından ayrı tutmaktan utanmamış bile. Dışişleri Halk Komiseri, Komintern'e vurulan bu apaçık ve onarılmaz tekmeden pek memnun oldu mutlaka. Belki Molotov sıkılmıştır biraz, ama Molotov'un ne önemi var ki? Arkasında, şimdi-

den, "nöbeti" devralacak olan duruyor, Çubar'ın şahsında. Resmi gazetecilere, yani Bouharin ile Radhek'e gelince, onlar da, "halka" uygun düşecek şekilde açıklayacaklardır herşeyi...

Yine de 15 Mayıs bildirisi cezasız kalmayacak. Sorun fazla sivri ve ihanet fazla edepsizce. Çünkü bu bir ihanet!... Alman Komünist Partisi'nin Hitler karşısındaki teslimiyetinden sonra şöyle yazıyordum: Bu, İçüncü Enternasyonal'in 4 Ağustos (1914)'udur. Bir kaç dost karşı çıkmıştı o zaman: 4 Ağustos bir ihanetti, burada ise "yalnızca" kapitülasyon sözkonusu. Ama sorun burada ya zaten: Çarpışmasız kapitülasyon, bir iç çürümeyi gözler önüne sermekteydi, ve zorunlu olarak, ardısıra gelecek bir çöküşü doğuracaktı bu iç çürüme. 15 Mayıs '*communiqué*'sinin (bildirisinin) kendisi ise, kelimenin tam anlamıyla, ihanetin noterlik kaydı.

Fransız Komünist Partisi bir ölümcül darbe yiyiyor. Parti'nin acınılası "şefleri" sosyal-yurtseverlik platformunu açıkça benimsemeyi küçük görmekteydiler; kitleleri göreceli olarak ve farkettirmeden kapitülasyona götürmeyi umuyorlardı. Bu sinsi entrikaları şimdi çırılçıplak ortada. Proletarya bundan mutlaka kazançlı çıkacak. Yeni Enternasyonal davası ilerleyecektir.

Bir semt hekimi N.'i görmeye geldi: '*Grippe*. Ciğerlerde birşeyler farketti ama N., bunun eskiden kaldığını söyledi. Halbuki, "eskisi" (Viyana'da) sol akciğerindeydi, şimdi ise sağdakinde. Ama doktor küçük bir doktor, sıradan hem de... Ateş hala 38∫ dolaylarında ve düşmüyor.

Hiç bir şey, sol ve sol eğilimi reformizmi, onun Uluslar Topluluğu'na bakışı kadar iyi niteliyemez. '*S.F.I.O.* yönetimi (Blum ve Ort.), iktidarın burjuva çatısını yoketmenin ve onun yerine bir İşçi-Köylü Devleti getirmenin kaçınılmaz olduğunu belirten bir program benimsedi (sözlü olarak). Bu arada da Blum, Uluslar Topluluğu'nda, uluslararası bir "demokratik" örgütlenmenin başlangıcını görmekte. Peki, burjuvazinin ulusal çatısını "yoketmek" ve aynı zamanda onun uluslararası kurumlarını muhafaza etmekten, eğer gerçekten herhangi bir şeyi "yoketmek" niyetindeyse, ne anlıyor Blum —işte bilmecelik bir

konu. Aslında onun tek niyeti, burjuvazinin kendi "çatısını" kendisinin yoketmeyi istemesini uysal bir şekilde beklemek... Bu düşünceyi geliştirmek gerekiyor.

[Hemen ardından, bir fransız gazetesinden (referans verilmeden) alınmış bir basın özeti]

"GAZETELERDEN
FRANSIZ KOMÜNİSTLERİ
STALİN'E BOYUN EĞECEKLER Mİ?

Bay Laval'in, Stalin, Litvinov ve Molotov ile yaptığı görüşmelerin, "Fransa'nın, silahlı kuvvetlerini, güvenliğinin gerektirdiği seviyede tutmak için yaptığı ulusal savunma politikasını bütünüyle onaylayan" bir sonuç bildirisi ile tamamladığı bilinmektedir.

Bu konuda ortak cephe gazetelerinin getirdikleri yorumları yayınlamak yararlı olacaktır. *L'Humanité*'nin açıklamalarının hiç bir şey açıklamadıkları ve sonuçta bu durumdan çok rahatsızlık duyan fransız komünistlerinin fransız ordusuna zıt bir durumda kaldıkları görülecektir.

L'Humanité (M. Magnien)

Stalin de Hitler'ci güçlere karşı alınmış savunma önlemlerini onayladığını söylemiştir. Saldırı tehlikesi nereden gelebilir? Tüm barış önlemlerine katılımı reddeden, Memel'e, Avusturya'ya vb. karşı güçlerini arttıran hitlerci faşizmden gelebilir.

Karşılıklı yardımlaşma, barışın savunulmasına özgün önlemler gerektirir. Ayrıca, Sovyetler Birliği'nin, SSCB'de ve bütün ülkelerde emekçi kitlelerinin çıkarları doğrultusunda yönlendirilmiş olan barış politikası, her zaman silahsızlanma eğilimi içindedir. Barışın kollektif olarak örgütlenmesi, silahsızlanma talebini getirir, çünkü herkes için güvenliğin sağlanmasıyla, genel ve ardarda silahsızlanma koşulları da sağlanmış olacaktır.

Biz fransız komünistlerine gelince, bu durum bizim davranış çizgimizi değiştirmemiştir. *SSCB, burjuva hükümetleriyle iş görmektedir, çünkü burjuva hükümetleriyle çevrilidir. Ama emekçiler, barışı savunmak için burjuvazilerine güvenemeyeceklerini kesin olarak bilmektedirler.* [altı Tr. tarafından çizilmiştir.]

Fransız komünistleri, fransız emekçileri, fransız burjuvazinin ordusunun yöneticilerine güven duyamazlar. Weygrand subayları arasında çok sayıda faşist, Croix de Feu yanlısı ve fransız hitlercisi bulunmaktadır. Fransız faşistlerinin —fransız hükümetinin üstünü örttüğü— bütün eylemleri, sempati duydukları tarafın, Hitler ve Avrupa'daki savaşın başlıca suçlusu olan alman faşizmi olduğunu kanıtlamaktadır. Faşizme karşı kararlı mücadeleyi sürdüren fransız komünistleri ve emekçileri, bu insanların, fransız-sovyet anlaşmasına, SSCB'ye karşı Hitler'le ittifak yapmak için ihanet etmeye hazır olduğunu bilmektedirler.

Fransa'nın barışı savunmada hizmete sokacağı güç, ancak *faşist ve gerici subayları ordudan atmak için* durmaksızın mücadele eden emekçi kitlelerin bu eyleminin hakimiyeti altında güvenli olabilir. [Altı Troçki tarafından çizilmiştir.]

Bizler, barışı ve onun kalesi Sovyetler Birliği'ni savunmak için herşeyimizi seferber edeceğiz. Ve işte bu nedenle de, barışın ve SSCB'nin iç düşmanlarını, barışı savunmanın zıttı olan ve savaşla büyüyen şoven kışkırtmalara karşı yenmek için, herşeyimizi seferber etmeyi sürdüreceğiz.

Herşey özgürlüğü ve barışı savunmak için, her şey SSCB'yi savunmak, onun kararlı barış politikasını desteklemek için. Her şey yeryüzünün altıda birinde muzaffer olmuş sosyalizmin bütün dünyada faşizmi yenmesi için. İşte komünistlerin sürdürdüğü barış mücadelesi budur.

Le Populaire (Léon Blum)

Stalin, bize karşı, bizim yenmiş olduğumuz ve Moskova'daki temsilcisi bir iyi hal dilekçesi ile geri dönecek olan hükümete hak veriyor.

Bize karşı, son seçim çarpışmasında geçirdikleri sarsıntıya bizim de destek vermiş olduğumuz rakiplerimize hak veriyor.

Ulusal toprakların işgaline karşı savunma görevini inkar etmeksizin [altı Tr. tarafından çizilmiştir], burjuvazinin askeri kavramları ve askeri örgütü ile dayanışma yapmayı reddeden biz sosyalistlerin tavrı, bir suçlama konusu oldu.

Bu suçlama üstü örtük bir suçlamadır, ama muhakkakdır.

Korkarım ki Stalin, Moskova'dan sarfettiği sözlerin Fransa'daki politik durum üzerinde, Fransa'daki proletaryanın durumu üzerinde ya-

pacağı etkileri ölçmemiş. [altı Tr. tarafından çizilmiştir]

Le Peuple (C.G.T.'nin yayın organı)
Bay Laval'in çok şey istediğini ve Stalin'in de fransız komünist partisiyle çılgınca alay ettiğini görmek gerek. Basbayağı gülünç bir konumda çünkü bugün komünist partisi.
Komünistler özgür insanlar mıdır, yoksa Moskova tarafına bağımlılıkları bizim hep söylemiş olduğumuz kadar tam mıdır göreceğiz. Biz kendi payımıza, Stalinci buyrukların önünde yavan bir biçimde boyun eğeceklerine inanıyoruz. Daha şimdiden, iki yıla karşı düzenledikleri kampanya temelli olarak sona erdi bile.
Böylece, Mussolini, Weygrand, Laval ve Staline, halkların güvenliğinin herşeyden önce ordularının niteliğine dayandığını kamu önünde ifade etmek konusunda anlaşmış bulunuyorlar bugün. Fransız proleterleri bu devrimci politika adına fransız burjuvazisi ve rus bürokrasisinin ayrıcalıklarını ortaklaşa savunmak için üniforma giymeye çağrılacaklar önümüzdeki günlerde.
Ama fransız proleterleri ve özellikle de fransız komünistleri, bu politikanın izinden gidecekler mi? Kendileriyle böylesi karakteristik bir laubalilikle, karşılığında hiçbir ceza görmeksizin alay edilmesini hoşgörüyle karşılayacaklar mı?

Şimdi de iki başka yorum:

Le Temps:
Sosyalist parti, rus komünist partisinin, uluslararası komünizmin sembolü ve canlı örneği olan Moskova devrimci diktatörüne karşı, bozgunculuk şampiyonu haline geldi, çünkü bozgunculuk, aynı zamanda, ulusal savunmanın sağlanması ve askeri güçlerin güvenlik seviyesinde tutulması için vazgeçilmez addedilmiş olanaklara karşı koymayı da taşır bünyesinde. Radikal partinin, sosyalist bozgunculuk ile, yurtseverlik karşıtı tavır ile, en küçük bir ilintiye izin verip vermeyeceğini bilmektir sözkonusu olan. Marksist kurbağalı su birikintisini tabanı aynı zamanda küçük kartel gölünün de tabanıdır...

Paris - Midi (Marcel Lucain)
Öfkelenmeden ve hiç yan tutmadan kabul edelim ki Stalin, ülkemiz

devrimcilerinin işini oldukça zorlaştırmış durumda. Fransa'nın kendi haklarını ve güvenlik görevini anlaması için, bir yabancı ülke şefinin, Sovyetler diktatörü bile olsa, onayını almaya gereksinimi yoktu tabii. Ama bildirinin, esas olarak antimilitarizmi yadsımayı ve bütün dünyaya karşı Blum ve Cachin'i, bu yüzden ortak cephenin yerinden oynayacağı kadar, kırıcı bir şekilde yalanlamayı hedefleyen özel niyeti konusunda kimse yanılmadı. Hatta bu niyet, bolşevizmin şefinin bizim en kutsal işlerimize *böyle bir müdahalede* bulunmasındaki tuhaflığı bile unutturdu biraz [altı Tr. tarafından çizilmiştir]. Bir dostluk, özellikle de *yeni ise, ilk ilişkilerdeki coşku ile, kimi aşırılıklara haklılık getirebilir* [altı Tr. tarafından çizilmiştir]. Ama ne olursa olsun, Bay Blum hem üzülmüş hem de aşağılanmış durumdadır.

23 Mayıs

İşte bir kaç gündür N. de, ben de hastayız. Sürüp giden bir grip. Yatağa, nöbetleşe, birimiz giriyoruz, birimiz çıkıyoruz. Mayıs ayı soğuk ve sert geçiyor... Paris'den beş gün önce acı bir haber aldık: bir taksi, içinde Jeanne'ın olduğu bir arabaya çarpmış ve onu ciddi bir biçimde yaralamış, öyle ki baygın bir şekilde taşımışlar hastaneye Jeanne'ı: başında derin bir yara, bir kaburgası kırıkmış... Lyova tam sınav dönemindeyken Séva için yemek yapmak zorunda şimdi. Seryoja'dan hala bir haber yok.

25 Mayıs

Lyova'dan bir mektup geldi bugün. Her zaman ki gibi anlaştığımız dilde yazılmış yine.

[El yazısı bir kağıt sayfası yapıştırılmış deftere; fransızca yazılmış]

"Mon cher ami,

Je suis heureux de vous faire part que le conseil d'administration a voté à l'unanimité de donner l'autorisation en question. Il ne reste qu'à

remplir les formalités. Dans deux à deux jours et demi (peut-être trois), nous aurons un texte que nous ferons parvenir aussitot à Crux (pour signature). A ce moment-là Crux recevra aussi tous les détails sur l'affaire.

Affectueus...L.[1]

Bu demektir ki Norveç hükümeti vizeyi verdi ve artık yola çıkmaya hazırlanmak gerekiyor. *Crux* benim. Alma Ata'lı yaşlı işçinin dediği gibi "sonsuza dek sürecek hoşgeldin kutlamaları".

26 Mayıs

Hastalık beni roman okumaya mahkum ediyor. İlk defa bir *Edgar Wallace* kitabı açtım önüme. Bildiğim kadarıyla İngiltere ve Amerika'daki en popüler yazarlardan biri Wallace. Daha acınılası, daha kaba, fukara bir şey hayal etmek güç. Gözlemden, yetenekten, hayal gücünden eser yok. Olaylar en küçük bir sanatsal çaba olmaksızın, sanki polis tutanakları gibi üstüste yığılıp duruyorlar. Bir tek kez bile kendimi coşmuş, ilgili, ya da en azından meraklı hissetmedim, kitabı okurken. İşsiz güçsüzlükten ve cansıkıntısından, sinekle kaplı bir camda durmaksızın parmaklarını tıkırdatıyormuş duygusuna kapılıyor insan.

Bu bir tek kitap bile, uygar İngiltere'nin (ve yalnızca onun da değil) nasıl da hâlâ bir kültürlü vahşiler ülkesi olarak kaldığını göstermekte.

Kraliyet çiftinin görkemli ellinci yıl kortej ve gösterisi karşısında, tatminsiz ve (kendinden geçecek kadar) tahrik olmuş gözleri yerin-

1. Sevgili dostum,
Size yönetim kurulunun, oy birliğiyle, sözkonusu izni verme kararı aldığını bildirmekten mutluluk duyuyorum. Geriye formaliteleri tamamlamak kalıyor. İki, iki buçuk (belki de üç) gün içinde, (imza için) hemen Crux'e ulaştıracağımız bir metin geçecek elimize. Crux bu konuya ilişkin tüm ayrıntıları da bu arada edinmiş olacak..
Şefkatle, L.

den uğrayan milyonlarca kadın ve erkek. İşte *Edgar Wallace* ürününün doymak bilmez okurları.

1 Haziran

Günler bıkkınlık veren bir biçimde sürüp gidiyor. Üç gün önce oğlumuzdan bir mektup aldık. Seryoja tutuklanmıştı, hapisteydi, ve bu artık bir tahmin değil hemen hemen kesindi ve de doğrudan Moskova'dan bildiriliyordu. Söylenildiğine göre, yazışmalarımızın kesildiği sıralarda tutuklanmıştı, yani kasım sonunda ya da ocak başında. O günden bu yana neredeyse yarım yıl geçti... Zavallı çocuk,...Ve zavallı, zavallı Nataşa.

[Ardında, bir bloknottan koparılmış sayfalarda Bayan Troçki'nin elinden çıkmış, ve kimisi Tr.'nin, bir sürü karalama, düzeltme ve ekleme içeren bir mektup müsveddesi bulunuyor]

N.O. Troçkaya'dan oğlu hakkında, yoldaşlara [üstü karalanmış], mektup

Kısa bir süredir, yoldaşlarımız arasında, Stalin'in intikam aracı olarak bu kez küçük oğlumuz Sergey'i seçtiği söylentisi dolaşıyor. Dostlarımız, doğru mu? diye soruyorlar bize. Evet, doğru. Seryoja bu yılın başında tutuklandı. İlk günlerde tutuklamanın bir hata ürünü olduğunu ve oğlumuzun bir kaç zaman sonra serbest bırakılacağını ummak belki olasıydı, ama şimdi artık onu tutuklatanlarm niyetlerinin çok daha ciddi olduğu ortada. Yoldaşlardan bir çoğu ailemize vurulan bu yeni darbeyle çok yakından ilgilendikleri için, olayın aslını herkesin bilgisine sunulacak bir mektupta anlatmam daha doğru olacak belki de.

Seryoja 1909 yılında doğdu. Ekim devrimi sırasında sekiz yaşındaydı ve Kremlin'de büyüdü. Büyüklerin politikaya gömülmüş oldukları ailelerde en genç olanların politikadan uzaklaştığını görmek az rastlanır bir durum değildir. Bizde de böyle oldu. Seryoja siyasi sorunlarla hiç ilgilenmedi, ve hatta komsomol üyesi bile olmadı. Okul

yıllarında spora, sirklere heves duydu ve çok iyi bir jimnastikçi oldu. Yüksek Öğrenim Enstitüsü'ndeyken [Üniversite] matematik ve mekanikle ilgilendi özellikle; sonra mühendis olarak Yüksek Teknik Okul'a kabul edildi, şu son yıllarda kendisini eğitime verdi ve bir süre önce, iki iş arkadaşı ile birlikte bir uzmanlık çahşması yayınladı: "Ototraktör türünde hafif gaz jeneratörleri" Ototraktasyon Bilimleri Enstitüsü'nün çabalarıyla yayınlanan kitap, değerli uzmanlar tarafından olumlu yorumlar aldı.

Yurtdışına sürgüne uğradığımızda Seryoja henüz öğrenciydi. Yetkililer, ailemiz üyelerine bizimle gelmek ya da SSCB'de kalmak arasında seçim yapma hakkı tanıdılar. Seryoja, bundan böyle yaşamını dolduracak olan işinden ayrılmamak için kalmaya karar verdi. Maddi yaşam koşulları zordu, ama bu alanda, ayrıcalığı olmayan sovyet gençliğinin ezici çoğunluğunun yaşam koşullarından farkh değidi durumu. Sovyet basınının, L.D. Troçki ve politik dostları hakkında aralıksız yaymakta oldukları alçakça iftiraların Seryoja'ya moral bir acı vereceği ortadaydı. Ama ben bunları yalnızca tahmin edebiliyordum. Oğlumla yazışmalarım, günlük yaşamın "tarafsız" sorunlarıyla ilgili idi ve siyasi sorunlara ya da ailemizin özel yaşam koşullarına asla değinmiyordu. (Bu mektupların bile ancak çok ender olarak elimize ulaştıklarını ayrıca eklemek durumundayım.) L.D., sürgün edildiğinden beri, yetkililere en küçük bir baskı ya da en basit bir çekişme bahanesi vermemek için, oğluyla kesinlikle mektuplaşmıyordu. Ve gerçekten de, bu seferki altı yıllık göçmenliğimiz boyunca, Seryoja, yetkililer tarafından hiç bir engelleme olmaksızın yoğun bir bilim adamı ve eğitimci çalışması sürdürdü.

Bu durum Kirov'un öldürülmesi ve Zinovyev ile Kamenev'e karşı dava açılmasının ardından değişti. Yazışmalar bütünüyle durdu: Seryoja tutuklanmıştı. Her gün, mektuplaşmanın yeniden başlamasını bekliyordum. Ama işte Seryoja'nın hapse girmesinden bu yana yarım sene geçti bile. Bu da, onu tutuklamış olanların *özel* bir kesitlerinin olduğunu getiriyor akla.

Olayların etkisi altında oğlumun son dönemlerde bir muhalif hareket içine çekilmiş olduğunu varsaymak mümkün mü? Böyle düşünebilseydim eğer, onun adına mutluluk duyardım, çünkü o koşul-

larda, Seryoja'nın kendisine vurulmuş olan darbeye dayanması son derece daha kolay olurdu. Ne var ki, bu kesinlikle olanak dışı görülmesi gereken bir varsayım. Farklı kaynaklardan gelen haberlerle pekala biliyorduk ki, Seryoja son yıllarda da eskiden olduğu kadar uzak kalmıştı politikaya. Benimse, bu tanıklıklara ihtiyacım bile yoktu, çünkü onun ruh yapısını ve entellektüel ilgi alanlarını çok iyi biliyordum. Ve iktidarda olanların kendileri de, en başta da Stalin, herşeyin farkındaydılar: Tekrar ediyorum, Seryoja Kremlin'de büyüdü, Stalin'in oğlu çocuk odasının çok sık gelen bir ziyaretçisiydi. İlerki yıllarda Gepeu ve Üniversite yetkilileri gitgide artan bir ilgiyle izlediler oğlumu, önce öğrenci daha sonra da genç bir öğretmen olarak. Seryoja, (varolmayan ve bütün koşulların varolmasını imkansız kıldığı) herhangi bir muhalif eylemden dolayı değil, salt L.D.'nin oğlu olarak, bir vendetta amacıyla tutuklandı. Olası tek açıklama budur.

Bütün yoldaşlar hatırlarlar Gepeu'nun L.D.'nin adını Kirov cinayetine karıştırmayı nasıl denediğini: terorist eylem için para vermiş olan leton konsolos, aynı zamanda teroristlere Troçki'ye bir mektup yazıp ulaştırmalarını da teklif etmişti. Ne var ki, tüm bu komplo yarı yolda çökmüş ve davayı düzenleyenleri tehlikeye sokmaktan başka bir işe yaramamıştı. Ama biz, tam da bu nedenden dolayı, davanın ardından "bununla yetinmeyecekler; konsolos işindeki karmaşanın fiyaskosunu örtmek için yeni bir olay çıkaracaklardır" diyorduk aile arasında. Aynı düşünceyi *Rus Bülteni*'ndeki makalelerinde de ifade ediyordu L.D. Ne var ki, bu kez Gepeu'nun hangi yol seçeceğini bilmiyorduk. Şimdi ise hiç bir kuşkuya yer kalmadı artık.. Olaya tamamiyle yabancı olan Sergey'i tutuklatarak ve aylarca hapiste tutarak, Stalin, açıkça ve kesin bir biçimde yeni bir "karmaşa" üretmek niyetine gidiyor. Bunu yapmak için de, Sergey'in ağzından, güttüğü niyete, yani sonuçta babasını "inkar etmesi" amacına hizmet edecek bir kaç açıklama kapması gerekiyor. Stalin'in, ihtiyacı olan açıklamaları elde etmek için kullandığı yollardan sözetmeyeceğim. Bu konuda hiç bir bilgim yok. Ama yaşananlar ortada...

Bu mektupta söylenenlerin doğruluğunu ölçmek çok basit: Örneğin, uluslararası boyutta yetkili, yüksek bilinç sahibi ve tabii SCB'nin dostu olarak tanınmış insanlardan bir komisyon oluşturulabilir. Bu

komisyon Kirov cinayetine ilişkin tüm baskıları incelemekle görevlendirilir. Bu arada oğlumuz Sergey'in durumuna da ışık tutulabilir. Hiç bir olağanüstü ya da kabul edilemez tarafı yok böyle bir önerinin. 1922 yılında Lenin ve Troçki'ye karşı saldırıyla suçlanan S.R. davası yaşandığında, Bolşevik Parti Merkez Komitesi, Van der Velde'ye, Kurt Roserfeld'e ve sovyet hükümetinin diğer *hasımlarına*, Lenin ve Troçki'nin idaresinde, suçlanan teröristlerin savunucuları olarak hukuki tartışmalara katılma hakkı vermişti. Bu, özellikle uluslararası proletarya kamuoyunda, davanın dürüstlüğüne ilişkin duyulabilecek bütün kuşkuları dağıtmak için yapılmıştı.

Romain Rolland, André Gide, Bernard Shaw ve Sovyetler Birliği'nin diğer dostları, Sovyet hükümeti ile anlaşarak bu tür bir komisyon oluşturmak için girişimde bulunamazlar mı? Emekçi kitleler arasında geniş ölçüde yaygın olan suçlama ve kuşkuları denetlemek için en iyi yol bu. Sovyet bürokrasisi kendisini, dünya işçi sınıfının, kamuoyunun üzerinde bir yere koyamaz. İşçi Devleti'nin çıkarları açısından da, Sovyet bürokrasinin eylemlerinin ciddi biçimde gözden geçirilmesi ancak yarar getirir. Kişisel olarak ben de, böylesi bir yetkiyle donatılmış bir komisyona oğluma dair tüm bilgi ve belgeleri veririm.

Bu mektup aynı zamanda işçi örgütlerine ve SSCB'ye yabancı dostlara, Sovyet bürokrasinin ilgili avukatlarına, Ekim Devrimi'nin dürüst ve bağımsız dostlarına bir çağrıdır. Eğer, uzun süren tereddütlerden sonra Sergeyy'in sorununu açık olarak ortaya koymaya karar verdiysem, bu yalnızca onun benim oğlum olmasından değil; bu, bir anne için tamamiyle yeterli, ama politik bir inisyativ çağrısı yapmak için yetersiz bir neden. Ne var ki Sergey'in yaşadıkları, çok açık, basit ve tartışma götürmez düzeyde bilinçli ve caniyane bir haksızlık, ispatı çok kolay bir durum arzediyor. Bürokratik genel kurmay, bütünüyle masum ve yüksek yetenekli bir sovyet emekçisine, hiç bir siyasal kanıtı olmadan, salt aşağılık bir intikam duygusunu tatmin etme zevki için haksız gerekçelerle baskı uygulayıp eziyet etmekte, çünkü oğluma uygulanan bedensel işkencelerin, babasının — Seryoja'nın hiç bir zaman en küçük bir ilişkisinin bulunmadığı— politik eylemlerinin akışı üzerinde herhangi etkisi olamaz. İşte bu yüz-

den, oğlumun davasının, kamuoyunun dikkatini çekmeye değer olduğunu düşünme hakkını buluyorum kendimde. Her şartta, bu konuda harekete geçmek isteyenlerin, hiç gecikmeden harekete geçmesi gerekiyor, çünkü, suskun kalınması ve cezalandırılmaması sayesinde, Stalin'in intikamcı eylemleri kısa süre içinde onarılmaz bir niteliğe bürünecektir.

1 haziran 1935

N.I. Troçkaya

6 Haziran

Bitmek bilmeyen bir hükümet krizi. Tıpkı bir dönem İtalya'da, daha sonra Almanya'da olduğu gibi, en ağır sorumluluk anında Parlamento kötürümleşmiş halde buluyor kendisini. Bu kötürüm halinin birinci nedeni —radikaller. Ve bu yüzden de işte, sosyalistler ve komünistler bütün güçleriyle radikallere yapışmış durumdalar. Franksiyonumuz büyüyor. IV. Enternasyonal'in şiarı neredeyse moda haline geliyor. Ama asıl ve derinlikli döküm noktası değil bu henüz.

8 Haziran

Savaştan önce ölmüş yaşlı bir rus göçmeninin kızı olup, Kliaçko'da doğmuş olan L.S... [*üstü dikkatle çizilmiş bir ad*], Londra'dan Viyana'ya giderken bize uğradı. Eski bir dostumuz olan annesi bir süre önce Moskova'da bulunmuş ve muhtemelen, Viyana'da küçük bir oğlan çocuğu iken tanıdığı Seryoja'nın durumu ile ilgilenmeye çalışmıştı. Sonuç, kendisinin alelacele Moskova'yı terketmek durumunda kalması olmuştu. Ayrıntıları henüz bilmiyoruz...

Edinbourg Üniversitesi'nin "politik düşüncenin bütün farklılıklarını" temsil eden bir grup öğrencisinden, Lord Rektör ünvanına adaylığımı koyma teklifini aldım. Yalnızca "onursal" bir ünvan: Lord Rektör, her üç yılda bir seçiliyor, bir tür adres yayınlıyor ve de bilmem hangi sembolik işlemleri yerine getiriyor. Eski Rektörler sıralamasın-

da Gladstone, Smuts, Nansen, Marconi adları geçiyor. Üniversite Rektörü olarak adaylığımı koymak gibi sıradışı bir düşünce ancak İngiltere'de, belki de şimdi İskoçya'da olası. Tabii, dostça bir redle yanıtladım teklifi.

[Bir okla, sayfa kenarına yapıştırılmış, bir çok defa karalanmış ve düzeltilmiş bir rusça mektup müsvettesine gönderme yapılıyor:]

7 Haziran 1935

Edinbourg Üniversitesi'ne rektör olarak adaylığımı koymam konusundaki şaşırtıcı ve iltifatkar teklifiniz için size çok müteşekkirim. Bu teklifle, her tür milliyetçi değerlendirmelerin aşılmış bulunduğunun ortaya konuyor olması, çalışkan Edinbourg gençliğinin düşünce tarzının onurudur. Önerinizi, kendi anlatımınızla, Britanya hükümetinin bana vize vermeyi reddetmesinin size engel oluşturmamış olması nedeniyle, daha bir değerli buluyorum. Ama yine de, teklifinizi kabul etme hakkına sahip olduğuma inanmıyorum. Rektör seçiminin *politik olmayan* bir temelde yapıldığını yazıyorsunuz ve mektubunuz politik düşüncedeki bütün farlılıklarm temsilcileri tarafından imzalanmış. Ben ise, çok belirgin bir politik konum içindeyim: Gençliğimden bu yana bütün çalışmalarım, proletaryanın sermaye boyunduruğundan devrimci kurtuluşuna adanmıştır. Sorumluluk gerektiren görevleri üstlenebilmek için hakedilmiş başka bir değere sahip değilim. Dolayısıyla, bir devlet kariyerine bolşevik bayrak altında değil de başka bir şekilde girmeyi, işçi sınıfına karşı bir nankörlük ve size karşı da bir sahtekarlık addediyorum. Üniversitenizin geleneklerine uygun bir aday bulacağınıza hiç kuşkum yok.

Bütün kalbimle çalışmalarınızda başarılar diler, size müteşekkir kaldığımı ifade ederim.

Sizin...

Dışardan bakıldığında, evimizde herşey yolunda gidiyor, tıpkı eskiden olduğu gibi. Ne var ki, herşey değişmiş durumda aslında. Seryoja'yı ne zaman düşünsem kalbim sıkışıyor. N. ise, "düşünmü-

yor", hiç dinmeyen derin bir acı taşıyor içinde. "Bize güvendi" diyordu geçen gün bana, (ve sesi hâlâ ruhumda yankılanıyor)... biz onu orada bıraktığımıza göre, öyle yapılması gerekiyor diye düşündü." Ve de sanki biz, onu kurban vermişiz gibi yaşanmakta her şey. Öyle de aslında...

Üstüne üstlük, sağlığım da birdenbire kötüleşti. Bu da çok üzüyor N.'i. Herşey aynı anda geliyor başa. Bu arada da, evde çok fazla iş yapmak zorunda N. Zaten beni her seferinde yeniden şaşırtan bir durum bu: Bu kadar yoğun dikkati, coşkulu ve aynı zamanda dengeli enerjiyi nereden buluyor? Viyana'daki yaşlı dostumuz S.L. Kliaçko bir gün, onunki gibi bir sesi yalnızca bir kez, o da Eleanora Duse'da duyduğunu söylemişti bana. (L.S.'in gözünde Duse kadınlığın en uç simgesiydi). Ama Duse bir trajedi sanatçısıydı. Halbuki N.'de "sahnelik" hiç bir tavır yok. "Oynayamaz", "rol yapamaz", "taklit edemez" o. Bütün yaşadıklarını sonsuz bir dolulukla yaşar, ve duygularına sanatsal bir ifade verir. Bu sanatın sırrı ise, derinlik, doğallık ve duyguların tam ve kesin saflığıdır.

Kaderin bize indirdiği darbelerden sözederken geçen gün Nataşa'ya, bilge Avvkoum'un otobiyografisinin bir bölümünü hatırlattım: İsyankar bilge ve onun sadık "bayan bilge"si Sibirya'dan birlikte kaçarlar ve de kara saplanırlar. Zavallı kadın artık gücü tükenmiş bir şekilde kar kümelerinin içine düşer. Ve Avvakoum şöyle anlatır:

[*Tahminen ucuz bir baskıdan alınmış bir kitap sayfası parçası yapıştırılmış, altı enerjik bir biçimde çizilmiş*]

> Ona yaklaştım —zavallı kadın bana şikayette bulunarak şöyle dedi: "Bu ızdırabı daha uzun zaman çekecek miyiz, bilge? Ben de ona "Markovna, dedim, ölünceye kadar." İçini çekti ve "iyi, diye cevap verdi, daha yürüyelim öyleyse Petroviç."

Burada bir tek şey söyleyebilirim: Natacha bana asla şikayette bulunmaz, asla, en korkunç anlarda dahi; şimdi de şikayette bulunmuyor, yaşamımızın en zorlu günlerinde, her şey bize karşı güçbirliği oluşturmuşken bile...

9 Haziran

Dün Van geldi ve Norveç hükümetinin vizeyi vermiş olduğu haberini getirdi. Gidişin yarın yapılması saptanmış, ama ben iki gün içinde Belçika'ya transit geçiş vizesini almayı başaracağımıza inanmıyorum. Gemi Anvers'den yola çıkıyor. Vizeyi beklerken, valizlerimizi hazırlıyoruz yine de. İnanılmaz bir telaş. Her şey birbiri ardına patlak veriyor. Haftada üç gün evişlerinde N.'e yardım etmeye gelen köylü kızı, sanki bile bile yaparmış gibi, iki günlüğüne ziyarete gitti. Nat. yemeği hazırlıyor, eşyaları yerleştiriyor, bana kitap ve yazılarımı hazırlamamda yardım ediyor, benimle ilgileniyor. Bu işler, onu Sergey'e ve geleceğe dair düşüncelerinden biraz olsun uzaklaştırıyor hiç olmazsa. Bütün bunlara parasız kaldığımızı da eklemek gerek. Parti işlerine fazla zaman harcadım, iki aydır da hastayım ve zaten genel olarak da az çalıştım. Norveç'e herhangi bir gelirden tamamen yoksun varmış olacağız. Bu da o kadar büyük dert değil.

Bir küçük hikaye anlatayım bu arada. Gitmeden önce saçlarımı kestirmem gerekiyordu. Benim durumumda birisi için oldukça karışık bir iş bu. Van ile Grenoble'e inmek durumunda kaldık. (iki ay olmuştu ki kente gitmemiştim) Fransız kuaförleri son derece çenesi düşük kişiler. —Her biri bir Figaro!

Saçlarım çok uzundu ve biraz kısa kesilmesini istedim. Benim Figaro ise, istediğim kısalığı fazla buldu ve saçın biçimini bozabileceğini söyledi, ama yine de boyun eğdi. "*İyi*" dedi belli bir hoşnutsuzukla. Kesim bitince de, bir hikmet yumurtlarcasına, "sizi çok değiştirdi bu saç, dedi, önceden Profesör Picard'a benziyordunuz (belçikalı), şimdi ise aynı şeyi söyleyemeyeceğim." Ona bıyıklarımı "*arranger etmesini* (düzeltmesini) rica ettim. "'*Raser?*" (Traş etmek mi?,) diye sordu hayretler içinde: "'*tout a fait?*" (tamamen mi?) Sesinde apaçık bir kuşku vardı: Benim kendimi tanınmaz hale getirmek istediğimi düşünüyordu içinden (aslında çok da yanılıyor değildi). Onu yatıştırdım. "'*arranger, égaliser, non pas raser*" dedim (arranger, eşitlemek; kazımak değil). Çenesi düşüklüğü hemen geri geldi: —Çok kısa kestirmek istemez misiniz bıyıklarınızı, Charlie Chaplin tarzı? Tabii ki

hayır...? Lafı gelmişken, **Lumières de la Ville*'inden beri Chaplin'den söz edilmiyor... vb... vb... Ve sonuçta, sorusuna yanıt vererek saçımın böyle daha iyi olduğunu söylediğimde, ince bir alay katmayı ihmal etmeksizin, "**comme client vous n'êtes pas difficile*" diyerek onayladı (müşteri olarak fazla zor değilsiniz). Bu kadarına da şükür!

[İKİNCİ DEFTERİN SONU]

[Üçüncü Defter]

17 Haziran 1935

İşte iki gündür Norveç'teyiz, Oslo'dan yetmiş kilometre uzakta bir kasaba otelinde. Finlandiya! Tepeler, göller, çamlar, köknar ağaçları... Yalnız, Norveçliler Finlandiyalılardan daha kalabalıklar. Ev yerleşim biçimlerinde, doğrusu çok ilkellikler var hâlâ (Fransa ile karşılaştırıldığında bile..). Ama her şeyi sırayla yazmak gerek.

20 Haziran

9 Haziran günü, Van, Domène'deki evimize geldi: Norveç'e geçiş için bagajlarımızı hazırlamaya... Daha vize alınmamıştı, yani pasaportlarımızın üzerine henüz tatbik edilmemişti, Trinité yüzünden, ama Oslo'dan, hükümet kararının çoktan çıkmış olduğunu ve vizenin bayramdan sonra verileceğini belirten bir telgraf gelmişti. N.'in içi rahat değildi; son anda ortaya yeni güçlükler çıkmayacak mıydı, ve biz Paris'den geri dönmek zorunda kalmayacak mıydık? (Yetkililer Paris'de yalnızca yirmidört saat kalmamıza izin veriyorlardı). Telefonla tekrar aradık Paris'i. Lyova, "vize için söz verildi, sah sabahı alacağız, pazartesi yola çıkın" diye cevap verdi. —Harıl harıl valiz yapmaya koyulduk, işin en büyük kısmı N.'e düşüyor, Van yardım ediyordu.

Pazartesi sabahı, Grenoble **Sûreté* şefi evimize damladı. Son derece antipatik bir şahıs, fransız **courtoisie*'sinden eser yok, bana, Tanrı bilir neden, **Excellence* diye hitap ediyordu, Fransızlar hiç böy-

le söylemezlerdi. Bize Paris'e kadar eşlik etme emrini almıştı. Laf arasında, Rusya'da, Güneyde, iki yıl geçirmiş olduğunu anlattı, Fransız gemilerinin isyanı sırasında Odessa'da bulunmuştu. • "*Vous connaissez —André Marty!... Moi, j'ai passé un mauvais quart-d'heure*" (Bilirsiniz - André Marty! Berbat bir onbeş dakika geçirdim ben). Bana, taziyelerimi sunmak kalıyordu bu durumda.

Paris'de bizi, iki oğluyla birlikte yaşayan Dr. R.'in evine yerleştirdiler. Büyük oğlu örgütümüzün üyesiydi. Salı sabahı, •*H.M.* vizeyi almak için Norveç konsolosluğuna gitti: ve de orada hiç kimsenin durumdan haberli olmadığını öğrendi. Oslo'daki yoldaşımızı aradı telefonla M.: Oslo'lu yoldaş, yıkılmış bir sesle cevap verdi: Hükümet son anda tereddüt etmekteydi: Tr. burada devrimci bir eyleme girişmeyecek miydi, üstelik hükümet onun güvenliğini sağlayamazdı.

Bu durumda, bir sonraki gemiyle (Anvers'den kalkan) yola çıkmak sözkonusu bile olamazdı. Bütün girişimlere hemen hemen yeni baştan başlamak gerekmekteydi. Oysa Paris'de kalma süresi o akşam sona eriyordu. H.M. •*Sûreté Nationale*'e gitti. Amirle fırtınalı bir hesaplaşma oldu bu: Tr. Paris'e gelme imkanı bulmak için bizi kandırdı! Yetkililerle görüşmeleri ustalıkla yürüttü H.M.: eğer gürültü çıkarırsanız, norveçlileri korkutursunuz; önümüze engel çıkarmayın, ek bir süre verin bize, vizeyi alalım. —Tr. çarşamba akşamı yola çıkmalı, Belçika'ya gitsin, orası için transit vizesi var —Peki, Belçika'da ne olacak? —Bu bizi ilgilendirmez. Vandervelde'yi kandırmak istemiyorsunuz ama bizi kandırdınız... Şöyle bir öneride bulunuyor H.M.: Vizeyi beklerken Tr. bir kliniğe gitsin. —Kliniğe mi? Klasik numara! Sonra nasıl çıkartacağız onu klinikten? —Sonuç olarak, bu beyler H.M.'e anlatmak istemişler ki •*Domène*'e (*Isère*) dönüş olasılığı kalmamıştır: Yeni İçişleri Bakanı, Isère milletvekili •*Paganon*, bir sol radikal, dolayısıyla da kendinden öncekilere oranla daha korkak; politik rakiplerine, onu Tr.'i kendi bölgesinde "barındırmak"la suçlayacak bir bahane vermek istemiyor...

Yalnızca kırksekiz saatlik bir son mühlet kalmıştı, Oslo'ya baskı yapmak için elimizde. Scheflo'ya telefon ettim (*Christiansund*'un vize alabilmem için beni hararetle desteklemiş olan bir redaktörü, Scheflo). Adalet Bakanı'na bir telgraf yolladım (politikaya "müdaha-

leden men" durumum ve kişisel güvenliğimle ilgili olarak), ikinci bir telgraf da Konsey Başkanı'na çektim. Scheflo, çarşamba akşamı yapılacak bakanlar toplantısına zamanında varabilmek için uçakla Oslo'ya gitti. Norveç gemisindeki yerleri telefonla iptal etmek gerekti. Bu sırada da, Belçika transit vizesi sona ermekteydi. Genç dostlarımızın keyfi tamamen kaçmıştı...

Paris'li yoldaşlarla bir çok görüşme yapmıştım bu arada. Saygıdeğer doktorun dairesi birdenbire bolşevik-leninist fraksiyonun kurmay heyet merkezi dönüşüvermişti. Bütün odalarda tartışılıyor, telefonlar çalıyor, ardıardına yeni dostlar geliyordu. Gazeteler **Mulhouse* sosyalist kongresinin yankılarıyla dolu iken, aniden "troçkistler" geniş basının ilgi merkezi haline gelmişti. **Le Temps*, **L'Humanité*'yle uyum içinde, "darbeciler!" diye yazıyordu. Bu koşullarda, Paris'de kalışım polisin sinirlerini iki kat fazla bozmaktaydı.

Üç yıllık ayrılıktan sonra Sevuşka'yı gördük Paris'de: büyümüş kuvvetlenmiş ve... rusçayı bütünüyle unutmuş. Prinkipo'dayken, büyük tad alarak ve çok güzel okuduğu "Üç şişman adam" adlı rusça kitaba şimdi sadece tiksintiyle (kitabı atmamıştı), sanki yabancı ve endişe verici bir şeymiş gibi dokunuyordu... Bir Fransız okuluna gidiyor artık, çocukların ona **bosche* muamelesi yaptıkları bir okula...

Çarşamba günü, akşam saat dokuzbuçuğa doğru, *Held*, Oslo'dan telefonla hükümetin nihayet altı aylık bir vize vermeyi kabul ettiğini bildirdi. Bu "altı ay" politik rakiplerin gözünde fazla elikolu bağlı kalmamak için bir ihtiyati önlem. Gençlerin içinde bulundukları ruhsal çöküntü, yerini coşkulu bir heyecana bıraktı.

Ne var ki, ertesi sabah yeni sorunlar çıktı ortaya. Norveç konsolosu, vizenin belirli bir süre için verilmiş olması nedeniyle, Tr.'nin bir fransız dönüş vizesi sağlaması gerektiğini duyurdu. Hem de konsolosun kendisi telefonla Oslo'dan talimat alacaktı. Bir fransa dönüş vizesi elde etmek, neredeyse umutsuz bir durumdu, bu en azından yeni oyalamalar anlamına geliyordu. Yeni başvurular, telefon konuşmaları, yeni sıkıntılar... ve masraflar. Öğlene doğru, Norveç vizesi elde edildi, Belçika transit vizesi de yeni bir süre için uzatıldı. Son görüşmeler ve vedalaşmalar... Ve bize Brüksel'e kadar eşlik edecek yeni bir polis görevlisi.

Anvers'e kadar, Van dışında, bir fransız yoldaş da eşlik etti bize, *Perpignan*'lı *Rous*, bir Katalanya'lı. Koruyucumuz polis görevlisi onun "memleketlisi" imiş. Son kompartmanda ilginç bir sohbet başladı ikisinin arasında. Polis görevlisi hep sosyalistlere oy veriyordu. Ama polis teşkilatında sosyalistlere ve radikallere güven zayıflamıştı: Bu partiler iktidarı istemiyorlar ve de almayacaklardı. *Croix de Feu*'nün etkisi güçlenmişti. Soldakiler faşistlere, - ama sizin programınız yok! diyorlar —Önemli değil diye yanıt veriyor sağdakiler, ilk önce herşeyi yerle bir etmek gerek, sonrasını düşünürüz... Düzen savunucuları için harika bir yöntem! Şu son dönemlerde komünistlere sempati uyanmakta polisler arasında: ulusal savunmayı kabul ettiler, hem de üstelik, bir cesaret gösterebilirler belki... Böylelikle, siyasal saflaşma fransız polisi arasında bile başgöstermekte. Komünistlerden cesaret ummaya gelince, bu bir hayalden ibaretti tabii ki. Ulusal savunmayı kabul ettikleri için zaten, devrimci eylem için tüm olanaklarını, ne tür olursa olsun, elden çıkarmış durumdalar. Burjuvazisine: Endişelenme, savaş çıkarsa seni destekleyeceğim! diyen bir işçi partisi artık devrimci parti olmaktan çıkar.

Anvers'de, bir buçuk gün geçirmemiz gerekti. Belçikalı yoldaşları görmek için bundan yararlandım. Beş kişilik bir militan grubu —hepsi de işçi— *Charleroi*'dan gelmişlerdi. Anvers'li bir maden işçisi olan Polk'un evinde toplandık (Spinoza'nın uyruğundan ve mesleğinden!) ve hemen hemen dört saat boyunca konuştuk.

Küçük Norveç buharlı gemisinde (üç gece ve iki gün süreyle) kimse bize dikkat etmedi. Böyle olunca da, bütün yolculuk, daha önceki yer değiştirmelerimizdekinden farklı olarak, ideal bir biçimde geçti. Ne polis görevlileri, ne gazeteciler, ne halk vardı bizimle ilgilenen (N. ve ben, türk hükümetinin verdiği göçmen pasaportuyla yolculuk ediyorduk). Bizimle birlikte Van ve Frankel de olduğu için, biletleri ve pasaportları kontrolle görevli memur grubumuzu şöyle nitelendirmişti: "Bir fransız, bir çek ve iki türk". Ancak Oslo rıhtımına geldiğimizde, işçi yani hükümet basınından bir kaç gazeteci ve fotoğrafçı gizli kimliğimizi ortaya çıkardılar. Ama, çabucak, bizi iskelede beklemiş olan Scheflo ile birlikte arabaya binip uzaklaştık.

Hükümet, Oslo dışında, iki saatten fazla uzaklıkta bulunan bir

köye yerleşmemizi arzu ettiğini bildirdi. Gazeteler saklandığımız yeri keşfetmekte gecikmediler. Yaratılan sansasyon, genel olarak büyüktü. Bu ziyareti Norveçliler hiç beklemiyorlardı. Ama herşey uygun bir biçimde geçsin isteniyor gibi. Muhafazakarlar tabii ki "gücendiler", ama gücenmişliklerini belirli bir ağırbaşlılıkla ifade ediyorlar. Sansasyoncu basın yansızlığını korumakta. Varlığı —parlamenter alanda— hükümetin varlığına bağlı olan köylü partisi, vize verilmesine karşı çıkmadı. İşçi basını, benim şahsımın olmasa da, en azından sığınma hakkının savunulmasını kararlı bir biçimde üstüne aldı. Muhafazakarlar *Storting*'e önerge vermek istediler, ama diğer partilerden yankı bulamayınca, vazgeçiler. Yalnızca faşistler, "Dünya Devrimi'nin şefi Oslo'da ne arıyor?" şiarıyla bir protesto mitingi düzenlediler. Hemen ardından, Stalin'ciler, binbirinci kez, beni Dünya karşı-devriminin şefi ilan ettiler.

[*Tahminen Norveçce bir makaleden çevrilerek daktilo edilmiş bir sayfa yazı defterin arasma sokulmuş, devamında, Tr:'nin elinden çıkmış bir kaç satır:*]

Die Arbeiderklasse des Landes und alle rechtdenkenden und vorurteilsfreien Menschen werden übrigens den Beschluss der Regierung freudig begrüssen. Asylrecht soll kein toter Buchstabe, sondern eine Realität sein. Das noweigische Volk fühlt sich darum nicht —wie Höire (die Konservativen)— beleidigt sondern geehert durch Trotzkis Aufenhalt hier im Lande.

Zu seiner Politik nehmen die norwegischen Arbeiter und ihre Partei nicht Standpunkt. Uns fehlen nàmlich die Voraussetzungen dazu, uns eine gründliche Meinung über den Stalin und Trotzki enstanden ist [sic] zu bilden [Devamındaki cümle sayfa kenarında Troçki tarafından işaret edilmiştir]. Es kann sein, dass Stalin, die Verhåltnisse richtiger and realpolitischer gesehen hat als sein Rivale. Aber das bereichtigt den siegendenFlügel nicht, einen Mann wie Leo Trotzki zu trakassieren end aus dem Lande zu weisen einen Trotzki, dessen Name in der Geschichte der russischen Revolution neben dem Lenins stehen wird. Wenn er trotz seiner grossen und unberstreibaren Verdienste aus dem Lande ge-

wiesen ist, muss es jedes demokratische Volk, als eine liebe Pflicht ansehen, ihm Behausung zu geben, gesonders wenn er noch dazukrank und niedergebrochen ist und einen Erholungsaufenthalt nötig hat.[1]

Tranmael, Arbeiderbladet'de çok sevimli bir makale yayınladı. Yazıda en dikkat çekici yan, Stalin'in zulmüne karşı beni savunurken, Tranmael'in, çok net bir biçimde yine Stalin'in genel politikasıyla dayanışmasını ifade ediyor olması. Kişisel ve politik yakınlıklar arasındaki ayırım, konuya o vazgeçilmez berraklığı sağlıyor.

SSCB'de endişe verici davalar yaşanmakta. ...Enukidze'nin ihracı, görülebilecek en silik ve en omurgasız insan bile olsa, Kalinine'e vurulmuş bir darbedir. Nedeni: "İyiliğinle övünme!" ile aynı anlamı taşıyan bir söz. Eğer bu kez Kalinin dayanamaz ise, bunda hayret edilecek hiç bir şey yok. Haberler, önceki gün, Sovyet denetleme komisyonu başkanı Antipov'un öldürüldüğünü bidirdiler (doğrulanmadı). Merkez Komitesi, bu yaz bile, tatillere rağmen, troçkizmi, Zinovyevistleri vd.'lerini unutmamalarını istiyor propagandacılardan. VII. Komintern Kongresi'nin zaferinden kimse tek söz etmiyor. Yeni bir döneme yaklaşıyor Stalin diktatörlüğü.

1.["Ülkemizin işçi sınıfı ve de tüm sağ görüş ve özgür yorum sahipleri, hükümetin kararına, üstelik sevinerek, saygı duyacaklardır. Sığınma hakkı bir sözcük değil, bir gerçek haline gelmelidir. Bu nedenle de Norveç halkı, Troçki'nin burada, bu ülkede bulunmasından kendilerini —Höire'ler (tutucular) gibi— hakarete uğramış değil, onurlanmış hissetmelidirler. Troçki'nin politikası konusunda Norveçli emekçilere ve partilere söz düşmez, çünkü Stalin ile Troçki arasında başgösteren [çatışma] hakkında mantıklı bir görüş ortaya atabilmek için gerekli değerlendirme öğelerine sahip değiliz. Stalin'in, varolan duruma rakibinden daha doğru ve daha gerçekçi bir yorum getirmiş olması mümkündür. Ama bu, kazançlı çıkan kanadın, Léon Troçki gibi, rus devrim tarihinde adı Lenin ile birlikte anılacak bir insana zulmetme ve onu sürme hakkını doğrulamaz. Madem ki o, sınırsız ve yadsınamaz değerlerine rağmen, bugün yurdundan atılmış bir insandır, o halde bütün demokratik halklar, özellikle de hasta, çökmüş ve sağlığına kavuşması gerektiği bir dönemde, ona barınacak bir yer vermeyi hoş bir görev olarak algılamalıdırlar."]

24 Haziran

Storting'te, bir önerge değil de, parlamenter bir "soru" yöneltilmiş hakkımda. Storting başkanı her anlama çekilebilir bir nutukla rafa kaldırmış soruyu. **Le Matin*, alman basınından alıntı yaparak, benim bir kaç yıl önce Norveç'e yasadışı yollardan sızmayı denediğimi ama sınırda beni tanıdıklarını ve ülkeye sokmadıklarını yazıyor. Tutucu bir gazetenin Moskova muhabiri, Kirov olayını, Enukidze olayı ile bağlantılı olarak yeniden gündeme getiriyor bir haberinde. Ne anlama geliyor bu?

En kötüsü de sağlığımın bozulması. Yolculuk ve otelde geçen on günlük süre iyi gelmişti, yeniden doğmuş gibiydim. Ama şimdi, her şey birdenbire yeniden başladı. Güçsüzlük, ateş, ter, bedensel bir iç boşluk...Sefalet kısacası...

26 haziran

Hâlâ hastayım. Sağlık ve hastalık hali arasında garip bir farklılık oluyor bende: Hastalık dış görünüşümle bile bambaşka bir insan haline sokuyor beni, hem de kimi kez yirmi dört saatlik bir süre içinde. Bu da, doğal olarak, rahatsızlığımın sinirlerden kaynaklandığını düşündürüyor. Ne var ki, yıllar önce —daha 1923'de—bir iltihaplanma tanısı koymuştu hekimler. Sinirlerin, hastalığın dış belirtilerine böyle çarpıcı bir farklılık getirmesi de olası.

Bu gece, daha doğrusu bu sabah, Lenin'le sohbet ettiğimi gördüm rüyamda. Çevredeki ayrıntılara göre, bir gemide, üçüncü mevkii güvertesindeydik. Lenin bir sedyeye uzanmıştı, ben de onun yanında belli belirsiz ayakta ya da oturmuş durumdaydım. Beni, kaygı içinde, hastalığım konusunda sorguluyordu: "Sinirleriniz yorulmuş besbelli, katmerlenmiş bir yorgunluk bu, dinlenmeniz gerek." Ben de ona, yorgunluğu, içimdeki gizli *Schwangkraft*'ım ["güç kaynağı"] sayesinde her zaman çabucak aştığımı, ama bu kez herhalde daha derin bir şeylerin sözkonusu olduğunu anlatıyordum. Öyleyse, *ciddi olarak* (bu kelimeyi bastırarak söylüyordu) şu, şu hekimlere... (bir çok ad sayıyordu) görünmek gerekmekteydi. Ona şimdiye kadar bir sürü

hekime görünmüş olduğum yanıtını veriyor ve Berlin yolculuğumu anlatmaya başlıyordum, ama Lenin'e bakarken, onun ölmüş olduğunu hatırlıyor ve hemen bu düşünceyi aklımdan uzaklaştırıyordum ki, konuşmamızı tamamlayabileyim. 1926'da Berlin'deki, sağlığımla ilgili yolculuk hikayemi bitirince, "bu sizin ölümünüzden önceydi" demek istiyordum, ama, kendimi tutuyor ve "siz hasta düşmeden önceydi" diyordum.

N. evimizi yerleştiriyor. Kimbilir kaçıncı kez! Bu evde dolap yok, bir çok şey eksik. Çivileri kendisi çakıyor, ipleri geriyor, asıyor, çıkarıyor, ipler kopuyor, hafifçe iç çekiyor ve yeniden başlıyor... Aklını meşgul eden iki derdi var şu an: Yaptıkları temiz olmalı ve şık olmalı. Bana, 1905'de, temizliği "anlayan" ve hücrelerini düzene koymakta kendisine yardım eden bir adi suç mahkumundan ne büyük bir yakınlıkla ve hatta nasıl da yüreği sızlıyarak sözetmiş olduğunu anımsıyorum. Otuzüç yıllık ortak yaşamımızda kaç "ev yerleştirdik": Cenevre'nin çatı katları, Paris ve Viyana'nın işçi mahalleleri, Arkhangelskoié ile beraber Kremlin, Alma Ata çevresinin köylü [izbas]'ları, Prinikipo'nun villası ve Fransa'nın çok daha mütevazi villaları... Hiçbirinde evin yerleştirilmesi işine *ilgisiz* kalmadı N., ama hep *bağımsız* kaldı. Benim, zor koşullardayken, kolayca "kendimi bıraktığım," yani çevremde pisliğe ve dağınıklığa katlandığım olmuştur. N.'in ise, asla. Her taşınmada evi belirli bir temizlik ve düzen seviyesine çıkarır ve bu seviyeden aşağıya düşmesine göz yummaz. Ama ne büyük bir yaratıcılık ve güç sarfı ister bu iş!

Bu aralar bütün gün yatar durumdayım. N. ile koruluğun arkasına bir *chaise longue* yerleştirdik bu gün —Buraya mı koymak istiyorsun? diye sordu bana, beli belirsiz bir üzüntüyle. —Ya nereye koyalım? —Öbür taraftan manzara daha güzel. —Gerçekten de karşı taraftan manzara, karşılaştırılamayacak kadar daha güzeldi. Tabil herkes, ya da hemen hemen herkes, güzel bir manzarayı daha güzel olandan ayırabilir. Ama N. bütün varlığıyla hisseder bu farkı. Yüzü bir bahçe duvarına dönük oturamaz ve bir başkasının böyle oturmuş olduğunu görmekten de acı duyar.

Ben uzun ve zor bir yaşam geçirdim N.'le, ama o, doğasındaki tazelik, derinlik ve sanatçı niteliğiyle beni *hayrete düşürme* yeteneğini

kaybetmedi henüz. *'Chaise longue'*uma uzanmış, 1917 ocağında NewYork'a vardığımızda, yolcu gemisindeyken geçirdiğimiz sağlık muayenesini anımsadım. Amerikalı memurlar ve hekimler son derece yüzsüz insanlar, özellikle de birinci mevkiiden olmayan yolculara karşı (biz yolculuğu ikinci'de yapmıştık). Nataşa bir tül takmıştı yüzüne. Trahom olduğunu düşünen hekim, tülün altında bir şeyler gizlendiğinden kuşkulanmış, tülü aniden kaldırmış ve parmağını göz kapağını açmak için ileri uzatmıştı... N. tepki göstermedi, hiç bir şey söylemedi, gerilemedi, sadece şaşırmış bir hali vardı, hekime sorgulayan bir bakışla baktı ve yüzünü incecik bir kırmızılık kapladı. Kaba yankee elini birden aşağı çekti ve özür diler gibi bir adım geri giti. — Öylesine dayanılmaz bir kadınlık onuru taşıyordu N, bakışında, bütün kişiliğinde... Hatırlıyorum da, geminin merdiveninden New York rıhtım iskelesine inerken, Nataşa'dan nasıl da gurur duymuştum.

29 Haziran

Aftenposten bir hukukçunun uzun bir mektubunu yaymlıyor: Troçki asla politik eylemden vazgeçmiş değildir (özelikle benim Edinbourg öğrencilerine yazdığım mektubu örnek gösteriyor, hukuk yazarı); üstüne üstlük iki sekreteri var. Madem ki hasta, ne için bu sekreterler? Aynı yazar, Troçki "mahvolmamıştır", "önceden ne idiyse öyle kalmıştır" vb. diyen Scheflo'nun bu sözlerini de aktarıyor. Burada da kendimi unuttumayı başaramayacağım açık.

Hastalığı yıpratarak altetmeye çalışıyorum, gölgede uzanmış halde kalıyor, hemen hiç okumuyor, hemen hiç düşünmüyorum.

1 Temmuz

Açık havada yatmış, anarşist *Emma Goldman*'ın bir kısa biyografisiyle beraber eski yazılarından bir derlemeyi karıştırdım biraz, şimdi de *"Mother Jones"*un biyografisini okuyorum. Her ikisi de amerikan işçilerinin saflarından çıkmışlar. Ama ne büyük fark var aralarında! *Goldman* bir bireyci, arada çok küçük bir "kahramancı" felsefe de taşıyor, Kropotkine'nin, Nietzsche'nin, İbsen'in düşüncelerin-

den bir alaşım. *Jones* —bir amerikalı proleter kahraman— kompleksiz, dümdüz ama aynı zamanda da felsefesiz. *Goldman*, devrimci hedefler koyuyor önüne, yalnız bunlara devrimcilikle ilgisi olmayan yollardan gidiyor. *Mother Jones* her seferinde en ılımlı hedefler saptıyor: *More pay and less hours* ["daha çok ücret, daha az çalışma saati"] gibi ve de bunlara en sıkı devrimci yollardan gidiyor. İkisi de Amerika'yı yansıtıyor, her biri kendi tarzında: *Goldman*, ilkel rasyonalizmi ile, *Jones* daha az ilkel ampirizmi ile. Ama *Jones* kendi sınıfının tarihinde görkemli bir çizgi elde ediyor, *Goldman* ise bireyci yokoluş için sınıfını terketmeyi kişiselleştiriyor. *Goldman*'ın yazılarının sonuna kadar gelemedim, bütün içtenliğine karşın, hatiplik kokan, ukalaca ve ruhsuz bir lafebeliği. *Jones*'un otobiyografisini ise büyük bir tad alarak okuyorum. Sınıf mücadelesine getirdiği yoğun ve her tür edebiyat iddiasından arınmış anlatımlarda Jones, amerikan kapitalizminin ve demokrasinin iç yüzünde varolan korkutucu durumu da gözönüne seriyor. Onun, küçük çocukların fabrikalardaki sömürülme ve sakatlanma öykülerini titremeden ve lanetlemeden okumak imkansız!

Knudsen Faşistlerin *Drammin*'de (buraya altmış kilometre ötede) benim Norveç'de bulunuşuma karşı bir protesto gösterisi hazırladıklarını bildiriyor. K'ya göre, yüz kişiden fazla toparlayamayacaklarmış.

Malsahibimizin yazlık evinin yakınında, bilmem hangi sovyet resmi görevlisi bir villa kiraladı. Bence N. anlamsız yere telaşlanıyor bu durumdan.

4 Temmuz

Mother Jones'un otobiyografisini okumayı bitirdim. Uzun zamandan beri bir kitap beni bu kadar ilgilendirip, heyecanlandırmamıştı. Destansı bir kitap! Emekçilere yönelik ne sarsılmaz bir kendini adayış, işçi "şefleri" arasında rastlanan hainlere ve ikbal avcılarına karşı ne köklü nefret! Bu kadın, doksanbir yıllık bir yaşamın ardından, Sovyet Rusya'yı pan-amerikancı işçi kongrelerine örnek gösteriyor.

Doksanüç yaşındayken işçi ve *farmers* partisine üye oluyor. Ama kitabın ana içeriğini oluşturan, onun, Amerika'da herhangi bir ülkeden çok daha sıklıkla iç savaşa dönüşen işçi grevlerine katılımı... Bu kitap yabancı dillere çevrilmiş miydi acaba?

13 Temmuz

Şu son günlerde hep açık havada uzandım, okudum, Jan'a mektuplar yazdırdım. Gazeteler ve mektuplar doğrudan buraya gelmeye başladı, hem de gitgide artan sayılarda. Geçen gün evsahibimize iki ziyaretçi geldi, onlar da partinin redaktörleri: Bizimle tanışmaya gelmişlerdi. "Norveç'de faşizm olamaz." "Biz eski bir demokrasiyiz." "Biz de herkes okuma yazma bilir." "Ayrıca biz çok şey öğrendik: kapitalizmimize sınırlar koyduk."... Peki, ya faşizm Fransa'da, İngiltere'de iktidara gelirse? —Dayanırız. —Peki, öyleyse niye paranızı dayandıramadınız, İngiltere'de düştüğü zaman?

Hiç bir şey öğrenmemişler. Aslında bu insanlar, dünyada bir Marks'ın, bir Engels'in, bir Lenin'in yaşamış olduğundan bile kuşkulular... Savaş, Ekim Devrimi, faşizmin çalkantıları, onlarda hiç bir iz bırakmadan çekip gitmiş... Gelecek, soğuk ve yakıcı bir duş hazırlıyor onlara.

Eugène Debs'in biyografisini okudum: kötü bir biyografi, şiirsel-duygusal, ama Debs'in şiirsel ve duygusal kişiliğini yansıtıyor kendi tarzında —türü içinde dikkate değer ve, her şartta, insanı kendisine bağlıyor.

Edgar Poe'yu asıl dilinde okuyorum ve zorlukla da olsa, ilerliyorum. Bu son yıllarda, fransızca ve almanca makale dikte ettirmeyi biraz öğrendim —yeri geldikçe cümle yapılarındaki (pek de ender olmayan) hataları düzelten yardımcılara dikte ettirmeyi. Benim bir yabancı dile, *bütün yönleriyle* derinlemesine sahip olma yeteneğim yok.

Yoğun olarak ingilizce kitap okumam sayesinde (gerçekten çok az bildiğim) ingilizcede ilerliyorum şimdi. Kimi kez kendime şöyle sorarken yakalıyorum kendimi: çok geç değil mi artık? Enerjini bilgi edinmeye değil de, bir dili, yani bilgi edinme aracını öğrenmeye harcamak, zahmete değer mi?

Türkiye'de herkesin "gözü önünde", ama büyük bir koruma altında yaşıyorduk (üç yoldaş, iki polis görevlisi). Fransa'da gizlilik içinde yaşadık, önce yoldaşların koruması altında (**Barbizon*'da), sonra da yapayalnız (**Isère*'de). Burada, orta yerde ve korumasız oturuyoruz. Evin kapısı bile gece gündüz sonuna kadar açık. Dün, iki sarhoş Norveçli tanışmaya geldi. Biraz sohbet ettik onlarla, havadan sudan konuştuk, sonra da gittiler.

30 Temmuz

Bu iki hafta içinde bir sürü küçük olay oldu. Parti şefi Tranmael ve Adalet Bakanı Lie tanışmaya geldiler. Birlikte fotoğraf çektirmeye kadar vardırdık işi (bazı naiflerin ısrarıyla). Bu grup fotoğrafını düşünerek endişeleniyordum. Ama —ne mutlu ki— Bakan da çekimden tatmin olmamış, iki üç gün sonra bize fotoğrafın "iyi çıkmadığını" bildirdiler. N. ve ben, saygıdeğer ziyaretçilerimizin bu dahice buluşlarından çok memnun kaldık. Konuşmalarımıza gelince, tek yönlü bir seyir takip etti: Parti'nin merkez yayın organından bir redaktör, Tranmael (yazı işleri sorumlusu) ve Lie'nin yanında, benimle "söyleşi"de bulundu. Hoş bir şekilde geçti vakit. Lie, Sovyet hükümetinin benim Norveç'e yerleşmeme karşı koymak için hiç bir girişimde bulunmadığına ikna etti beni. Bizim Oslo'ya geldiğimiz güne kadar, hiç bir şey bilmedikleri ortadaydı. Norveç'i, Fransa ile karşılaştırıldığında, "daha az kötü" olarak kabul etmiş de olabilirler. *Arbeiderbladet* çok dostça bir makale yayınladı.

Geçen gün avluya bir faşist gazeteci girdi (haftalık A.B.C. dergisinden). Duvara yapışarak içeri kaydı ve bizim, **chaise longue*'larımızda, N.'in ve benim, fotoğrafımızı çekti. N. ona döndüğü anda da kaçtı. Elinde yalnızca bir fotoğraf makinesi tutuyor olması büyük şans. Jan, telefonla bir araba çağırıp, kasabada peşinden gitti gazetecinin. Zavallı faşist korkudan titriyor, fotoğraf çekmediğine yemin ediyormuş, falan. Ama resim, tehditkar bir yazı ile birlikte A.B.C.'de yayınlandı: Polis, Tr.'nin yıkıcı faaliyetlerini denetliyor mu? Fotoğrafın kendisi ise bu üslubu doğrulamıyordu hiç: katlanır iskemlelerimizde sakin sakin uzanmış bir haldeydik...

Evvelsi gün Oslo'dan iki işçi geldi, iki kardeş, tahminen küçük zanaatkar, duvar işçileri. Amerika'da yaşamışlar, ingilizce konuşuyorlar, pek genç değiller, Komintern'e yakınlık duyuyorlar, "SSCB Dostları" derneğinin üyeleri bunlar. Uzun ve pek tutarlı olmayan bir konuşma yaptık karşılıklı (dil yüzünden). Ama, benim, Norveç'in "Stalin'ci" tipini net olarak çizmemi sağladı bu görüşme.

... Bir telgraf aldım: bizim gençlik sosyalist partiden atılmış. Bu, sosyal-demokratların pek yakında Stalin'cilerle yapacakları birleşme için ödedikleri fiyat. Yeni bir bölüm başlıyor.

8 Eylül

Uzun bir süredir hiç bir şey not etmedim. R.'den bir hekim geldi, —beni tedavi etmek için—, çok dost, "bizimkilerden". Tedavinin seyrine destek olsun diye beni sık sık dışarı çıkardı. Durumum anında kötüleşti. Tahliller her zamanki gibi hiç bir şey göstermedi. İki hafta geçti böyle. Doktorun gitmesinden sonra yine yataktaki hayatıma döndüm ve kendimi hemen toparladım. Gitgide daha çok çalışmaya başladım.

Bana rusça bir daktilo buldular, —bu, kelimenin tam anlamıyla, bir kurtuluş benim için. Yazı yazmaya koyuldum— bol bol , kolayca ve neredeyse hiç yorulmadan. Şimdi de hâlâ bu durumdayım. İşte bu nedenle de, günlüğümü aklıma getirmeyi bile unuttum. Sonra yeniden hatırladım, çünkü Lyova'dan, Al[exandra] Lv[ovna]'nın ve Platon'un mektuplarının kopyalarını aldım. Seryoja'nın kendisinden, ve Seryoja hakkında, hiç bir şey yok: Artık tamamen belli cezaevinde olduğu...

A.Lv'nin ve Platon'un mektupları kendilerinden sözediyor.

[Defterin arasında bir adet daktiloyla yazılmış sayfa]

14.08.1935

Sevgili Lyova,

Sizden mektup almamak beni bayağı endişelendirmeye başlamıştı. Nihayet Sévouchka'ya ilişkin küçük bir not geldi. Sizinle birlike olması

ne kadar iyi bu küçük oğlanın. Babası Omsk'da ve de oğlundan haber soruyor. Şimdilik "posta adresiyle" yazmak gerekiyor ona. Son mektubumu almadınız sanıyorum. Nina'nm çocuklarının kız kardeşimle *Kirovo*'da (*Ukranya*) oturduklarını yazıyordum [Kirovo'nun altı elle çizilmiş]. Kız kardeşim çok hasta ve nasıl ayarladı bilmiyorum hiç kimsenin yardımı olmaksızın çocuklarla oraya taşınma işini. Adresi: *Kirovo, Odessa bölgesi, Karl Marx Sokağı no4, daire 13* [altı elle çizilmiş, kenarda yine elle "yeni adres Sara'ya bildirilmiş" yazıyor]. Çocuklar yakında babalarını (Man) görmeyi umuyorlardı hep, ama daha *iki yıl* [altı elle çizilmiş] beklemeleri gerekecek. Her zaman ki gibi yine çok etkilendim bana gösterdiğiniz ilgiden. Buraya para göndermenin anlamı yok —çünkü burada parayı tahsil edecek yer yok. Bütün gereksinimlerim kızkardeşimin gönderdikleriyle sağlanıyor. Burada hiç bir şey bulunmuyor, sebze bile. Sağlığım dayanılır düzeyde. Hâlâ, çocukları yeniden görmeyi ümit ediyorum, yani daha önce ölmemeyi. Kendimi nasıl hissettiğime gelince, bu konuda konuşmaya gerek bile yok. Ama ben çok dayanıklıyımdır,.. şimdi değişmem umarım... Platon Sevuşka'nın bir fotoğafını istiyor ısrarla. Ayrılması çok güç olsa da ben gönderecektim kendisine. Dilerim, şimdi siz gönderirsiniz doğrudan. Sevuşka rusçayı unutmadı mı? Bizi hatırlıyor mu? Onu sıkı sıkı kucaklıyorum. Sergeyy nerede?
Öperim

Sizin Alex'iniz

1.8.1935

Sevdiceklerim, Bugüne kadar, sizden hâlâ hiç bir şey almamış durumdayım. Mart ayında Torgsin kanalıyla gelen bir çekle, bir küçük yazının dışında. Ne var ki o çek dolaşmasını sürdürüyor henüz ve büyük olasılıkla sonunda vakti geçmiş olacak, ben de onu size geri yollayacağım herhalde. Küçük oğlumdan da mektup almadım. Daha önce kaldığım yerden yollamış olduğum bir dizi mektubun ulaştığı haberini aldım, burada nasıl olacak bilmiyorum, belki de nihayet sizden küçük oğluma dair haberler alabileceğim sonunda. Bana o kadar büyük bir çek göndermemeliydiniz, birbiri ardına en az on-onbeş bölüm halinde göndermeniz daha iyi olurdu, hem bana yeterdi, hem de daha iyi olur-

du. Burada bir Torgsin var. Eğer, her türlü eşiği aşındırdıktan sonra yine de eski çeki tahsil edebilirsem, benim düşündüğüm gibi burada değil de Ouvat alanında bulunan, büyükanneyle paylaşacağım onu. Sağlığım biraz düzeliyor ama —*hiç beklenmedik bir biçimde— kendimi beş yıllığına burada bulmak* en önemlisi. [altı elle çizilmiş]. ıhtiyar Lafargue'ın yolundan gidiyorken ve az daha Zinuşka'mızın yanında bulacakken kendimi; yeni bir çizgiye adım atıyorum. En sıcak selamlarım ve en iyi dileklerimle. Umarım bana Sevika'dan, onun sağlığından, derslerinden, yaramazlıklarmdan bir küçük haber alma sevincini tattırırsınız. Fotoğraflarını hiç görmedim şimdiye dek, bu çok üzücü. Sizi öpüyorum, küçük oğlumu ve hepinizi.

Sizin P.

[ÜÇÜNCÜ DEFTERİN SONU]

Vasiyet

Gerçek sağlık durumum konusunda, yüksek (ve gitgide artan) kan basıncım, çevremdekileri yanıltıyor. Hareketliyim ve çalışabiliyorum, ama görünen o ki, son yakın. Bu satırlar, benim ölümümden sonra açıklanacak kamuya.

Stalin'in ve görevlilerinin saçma ve aşağılık iftiralarını burada bir kez daha çürütme ihtiyacı duymuyorum.: Benim devrimci onurumda tek bir leke bile yok. Dolayh veya dolaysız yoldan, işçi sınıfı düşmanlarıyla herhangi bir anlaşmaya, ya da hatta görüşmeye, asla yetenmedim. Stalin'in binlerce muhalifi buna benzer yalancı suçlamaların kurbanı oldular. Yeni devrimci nesiller, onları siyasi saygınlıklarına tekrar kavuşturacaklar ve Kremlin cellatlarına layık oldukları şekilde karşılık vereceklerdir.

Yaşamımın en güç anları boyunca bana karşı hep dürüst davranmış olan dostlara içtenlikle teşekkür ediyorum. Hepsinin adını verme olanağım olmadığı için, hiç birinin adını özel olarak vermeyeceğim.

Yine de, eşim Natalia İvanovna Sedova için bir ayrıcalık yapmaya hakkım olduğuna inanıyorum. Sosyalizm davasının bir savaşçısı olma mutluluğunun yanısıra, kader bana, onun eşi olma mutluluğunu da verdi. Nerdeyse kırk yıllık ortak yaşamımız boyunca, tükenmeyen bir aşk, ruh yüceliği ve şevkat kaynağı oldu Natalia. Büyük acılar çekti, özellikle yaşamımızın son döneminde. Ama onun mutlu günler de görmüş olduğu düşüncesi, beni bir nebze olsun rahatlatıyor.

Kırk üç yıllık bilinçli yaşamım süresince hep bir devrimci olarak

kaldım. Bu sürenin kırk iki yılı boyunca marksizmin bayrağı altında mücadele ettim. Eğer, her şeye yeniden başlayacak olsaydım, şu veya bu hatadan uzak durmaya gayret ederdim, ama yaşamımın genel akışı değişmemiş kalırdı. Ben, proleter devrimci, marksist, dialektik materyalist ve dolayısıyla da uzlaşmaz bir ateist olarak öleceğim. İnsanlığın komünist geleceğine olan inancım canlılığından hiç bir şey kaybetmedi, tam tersine, gençlik dönemimdekine oranla bugün daha da sağlam hatta.

Tam şu anda, Nataşa avlunun penceresi önüne geldi ve havanın odama daha serbestçe girmesi için, biraz daha açtı pencereyi. Buradan, duvar boyunca geniş yeşil çimen şeridini ve duvarın üstünden açık mavi gökyüzünü ve hepsinin üzerinde de güneşin ışığını görebiliyorum. Yaşam güzel, Gelecek nesiller onu bütün kötülüklerden, bütün baskılardan ve her tür şiddetten arındırsınlar ve doyasıya tadını çıkarsınlar.

L. TROÇKİ

27 Şubat 1940
Coyoacan

Vasiyet

Ölümümden sonra kalacak olan bütün eşyalar, yazarlık hakların (kitaplarımın, makalelerimin vb. gelirleri) karım Natalia ıvanovna Sédova'nın kullanımına verilecektir. 27 Şubat 1940. L. Troçki

İkimizin birden ölmesi durumunda.... [*Sayfanın geri kalan kısmı boş bırakılmış.*]

3 Mart 1940

Rahatsızlığım (yüksek ve gitgide artan kan basıncı), —anladığım kadarıyla— sonun, büyük bir olasılıkla —bu yine benim kişisel bir varsayımım—, bir beyin kanaması ile aniden geleceği türden. Bu ümit edebileceğim en güzel son. Yanılıyor da olabilirim tabii. (Bu konuya ilişkin kitapları karıştırmak gibi bir arzum kesinlikle yok, hekimlerse, gerçeği söylemeyecekledir doğal olarak.) Eğer skleroz sürer giderse ve devamlı bir sakatlık tehdidine maruz kalırsam (şimdilik, aksine, yüksek kan basıncımdan dolayı zihinsel bir enerji artışı hissediyorum, ama bu çok sürmeyecek), o durumda, ölüm anımı saptama hakkımı saklı tutuyorum. "İntihar", böyle bir sözcük bu koşullarda yerindeyse eğer, hiç bir açıdan, bir ümitsizlik veya vazgeçiş nöbetinin ifadesi olmayacaktır. Nataşa ve ben, bir çok kereler, kendi yaşamına, veya daha doğrusu, çok yavaş bir ölüm sürecine kendi eliyle son vermenin tercih edilir olacağı bir bedensel duruma gelinebileceğini söyledik birbirimize... Ama, ölümüm hangi koşullarda olursa olsun, ben, komünist geleceğe sarsılmaz bir inançla öleceğim. İnsana ve geleceğine duyduğum bu inanç, bana şimdi bile, hiç bir dinin veremeyeceği bir direnme gücü veriyor.

L.TR.

Notlar

Aşağıdaki notlar, "Defter'de" değinilen ve genellikle bilinen veya "Defter'in" içinde belirtilmiş olan adlar dışındaki tüm isim ya da tarihsel olaylara ilişkindir.

7 şubat

Ferdinand Lasalle (1825-1864), Marks ve Engels'in dostu ve bir süre için tilmizi olup, ilk önemli Alman sosyalist örgütü, Alman Emekçileri Genel Birliği'ni kurmuştur.

8 Şubat

Léon Blum (1872-1950), Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Fransız Sosyalist Partisi'nde önemli bir yer tuttu. 1936 yılında, Halk Cephesi'nin ilk hükümetinin Başbakanı oldu. Defter'de "Bugünkü sayı" ile, Blum'un gazetesi olan ve Paris'de yayınlanan, Sosyalist Parti yayın organı (kimi kez "*Popu*" şeklinde kısaltılmış) *Le Populaire*'e gönderme yapılmaktadır.

6 Şubat 1934'de, sağcıların, milliyetçilerin ve eski muhariplerin örgütlerinden oluşmuş bir koalisyon, Bakan Daladier'i çekilmeye zorlamak için, kendi üyelerini, Milletvekilleri Odası (Milletmeclisi,ç.n.) etrafında şiddetli bir güçbirliği yapmaya çağırmıştır.

Pierre Etienne Flandin (1889-1958), Milletmeclisi merkez gruplarından biri olan "Sol Cumhuriyeçiler"in lideri idi. Flandin, içişleri Bakanı ve altı aylık bir süre için de Başbakan oldu.

Marcel Cachin (1869-1958), Birinci Dünya Savaşı boyunca, Fransız Sosyalist Partisi'nin aşırı sağ kanadının lideri iken, Bolşevik Devrimi'nden sonra komünist oldu ve uzun bir süre Meclis'te komünist parlamenterler grubunun sözcü-

lüğünü yaptı. Cachin, Troçkiye karşı mücadelede sosyalist kanadın kararlı bir partizanı idi.

L'humanité (kısaltılmış şekliyle "*Huma*") Jaurès tarafından kurulmuş olup, Fransız Sosyalist Partisi'nin en önemli günlük gazetesi iken, 1920 yılında henüz inşa edilmiş olan Fransız Komünist Partisi'ne geçti ve onun resmi yayın organı oldu.

Victor Adler (1852-1918), 1889'dan 1918'e kadar Avusturya Sosyal Demokrat Partisi'nin lideri oldu. Savaş öncesi Sosyalist Enternasyonal'de önemi bir rol oynadı.

Le Temps; genellikle fransız hükümetlerinin bir çoğunun resmi sesi olarak kabul edilen Le Temps, döneminin en etkili gazetelerinden biri idi. Buna karşılık Troçki onu, çok kokuşmuş olarak görüyordu.

9 Şubat

Matyas Rakosi (1892-1971), 1919 yılında, kısa süren Macar Sovyet Cumhuriyeti'nin liderlerinden biri oldu, daha sonra da Macar Komünist Partisi'nin sözcüsü olarak Troçki'ye karşı mücadelede aktif olarak yer aldı. Burada Troçki, yasadışı komünist ajistasyon nedeniyle Rakosi'ye karşı açılmış olan davaya ve ömür boyu hapse mahkum edilmesine gönderme yapıyor. 1956 yılına kadar Rakosi, Macar "Halk Cumhuriyeti" Devleti'nin şefi olmuştur.

Grigori Zinovyev (Radomilski) (1883-1936), 1905 ve 1917 devrimleri sırasındaki sürgün döneminde Lenin'e yakın bolşeviklerden biriydi; 1919 yılında, Komünist Enternasyonal'in ilk başkanı oldu. 1923 yılında "troçkizm"e karsı mücadelede en ön safta bulunan Zinovyev, buna rağmen daha sonra Stalin'e karşı Troçki ile bir blok oluşturdu. 1928 yılında, Komünist Parti'den atılmayla tehdit edildiğinde Stalin'e teslim oldu ve 1936 yılında ilk "Moskova Büyük Davası"nda yargılanarak mahkum edildi ve öldürüldü.

Nicolas Horthy (Miclos Hothy de Nagybanya, 1858-1957), Avusturya Macaristan monarşisinde amiraldi. 1919 yılında komünist hükümetin düşüşünden sonra Macaristan "Yöneticisi" olan Horthy, Macaristan'a, askeri bir diktatör gibi, 1944 yılına kadar hükümet etti.

L.O. Fronard, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra her ikisi de Komünist Enternasyonal'e üye olunması yönünde parti içinde propaganda yürüttükleri dönemde, Marcel Cachin ile birlikte, Fransız Sosyalist Partisi'ni yönetti. Yeni Komünist Partisi içinde geçirdiği kısa bir dönemden sonra Sosyalist Parti'ye geri döndü ve Léon Blum ile işbirliğine girdi.

11 Şubat

Ernest Rhöm; Nazi öncü birliklerinin organizatörü ve lideri olan Rhöm, Nazi Partisi'nin ilk temizlik eyleminde Hitler'in emriyle infaz edildi. O ve yandaşları ahlaksızlık ve yolsuzlukla suçlandılar.

Menşevikler (kelimenin sözlük anlamıyla, azınlık partizanları, "menchevinstos") ve bolşevikler (çoğunluk partizanları, "bolchinstvo") temelde, 1903 yılında Londra'da yapılan Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi kongresinde rakip iki fraksiyon idiler. O dönemde Bolşevikler Lenin tarafından, menşeviklerse L. (Julius) Martov tarafından yönetiliyordu. Parti'nin, 1912 tarihinde kesin bölünüşünden sonra, Martov, Menşevik Parti'nin lideri oldu. Bolşeviklerin bu ateşli tenkitçisi sürgünde öldü.

12 Şubat

Paul Vaillant Couturier; *Humanité*'nin redaktörü. Eski muhariplerin sol grubunun bir dönem yöneticisi olup, sözü edilen süreçte Fransız Komünist Partisi'nin liderlerinden biriydi.

Wilheim Gröner (1867 1939) Birinci Dünya Savaşı süresince Alman Genel Kurmay Başkanlığı ve Savaş Bakanlığı'na bağlı kalmış, ama Versailles Antlaşması'nın imzalanmasına tepki olarak istifa etmişti. Daha sonra, Weimar Cumhuriyeti sırasında İçişleri Bakanı oldu.

"Proudhon'cu-anarşist Kongresi" 7 Eylül 1874'de Brüksel'de, "Uluslararası Emekçi Dernekleri Genel Kongresi" adıyla toplandı. Katılımcıların çoğunluğu, Fransız Sosyalist Pierre Joseph Proudon'un (1809-1865) tilmizleri ve, kendi görüşlerine göre, Marks ve Engels'in temsil ettiği "otoriter sosyalistler"in sayısı azalmayan muhalifleriydiler.

Friederich Sorge, Alman sosyalisti olup Marks ve Engels'in dostu ve tilmizi idi. Birleşik Devetler'de işçi hareketi içinde aktif olarak mücadele verdikten sonra Sorge, Uluslararası Emekçiler Derneği'nin (1864'de kurulmuş olan) "Birinci Enternasyonal" sekreterliğine getirildi.

"Londra-Amsterdam Bloku", 1934 -36 yıllarında, ne İkinci ne Üçüncü Enternasyonal'e bağlı olan sosyalist partileri biraraya getiriyordu.

Genç Vatanseverler, özellikle kilise yanlısı ve milliyetçi eğilimli öğrencileri bünyesinde barındıran bir paramiliter örgüttü: 6 Şubat 1934 ayaklanmalarına aktif bir biçimde katılmıştı.

Notre-Dame'a gönderme: Flandin, kısa bir süre önce 6 Şubat 1934 kurbanları anısına düzenlenen dini bir ayine katılmıştı ve genç milliyetçiler tarafından teşçi edilmişti.

V.B. Çuubar, Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Halk Komiserleri Konseyi eski Başkanı iken, Moskova'ya, Stalin'in mutlak iktidara yükseliş dönemi boyunca Parti içinde önemli bir makamda bulunmak üzere çağrıldı. Bolşevik Parti üyesi Jan Roudzoutak, sendikal harekete aktif olarak katıldı. Devrim sorasında, Komünist Parti içinde birçok önemli makama geldi. Önce Stalin partizanı iken bir süre sonra Parti'nin "arındırılması" işlemlerinden biri sırasında infaz edildi. Savaş Komitesi üyesi, sonra da Bolşevik Devrimi ardından yeni ekonomik yeniden yapılanma çalışmasının idarecilerinden biri olan Valérie Mejlaouk ise, Stalin yönetimi sırasında önemli bir yer edindi. Buna karşın, otuzlu yıllarda herhangi bir resmi açıklama yapılmaksızın politika sahnesinden çıktı.

"Küçük burjuva"ya ilişkin eleştiri, Troçki'nin fransız evsahibi ile arasındaki sorunlardan doğmuştur.

13 Şubat

Marcel Régnier, Flandin hükümetinde İçişleri Bakanı idi.

Troçki, 1929'da Rusya'dan sürgün edildikten sonra Marmara Denizi'ndeki türk adası olan, (Prens takımadalarının en önemlisi) Prinkipo'da yaşadı.

Maurice Thorez (1900-1964); maden işçisi idi. Çok kısa bir süre sonra Fransız Komünist Partisi'nin bir memuru, başlangıç dönemindeki yönetimin ortadan kaldırılmasından itibaren de, genel sekreteri oldu.

14 Şubat

Florence Kelly Vichnievetsky; Amerikalı sosyalist. Engels'in "1844 İngiltere'sinde emekçi sınıfların durumu" konulu yapıtını çevirmiş ve uzun yıllar boyunca kendisi ile yazışmalarda bulunmuştur.

James Ramsey MacDonald (1866-1937), bir dönemlerin Britanya İşçi Partisi lideri, bir çok kere Başbakan olmuştur.

"Gerçek komplo", tahminen aşağıda anlatılan durumu aktarıyor: Troçki'nin inisyativi üzerine, fransız troçkist örgüt kendini lağvetmeye karar vermiştir. Üyeleri, Sosyalist Parti ya da Genç Sosyalistler'e geçerler. Amaçları, bu örgütlenmeleri sola itmek ve böylelikle de komünistlerin ve fikirlerinin sızmasına karşı bir savunma oluşturmakdır. Belli bir süre, troçkistler, özellikle de Genç Sosyalistler arasında, başarı gösterirler. Sosyalist Parti'nin en tutucu kesimleri bu nedenle belirli bir sarsıntı geçirir ve parti içinde, onlara karşı alınacak önlemler aramaya koyulurlar. Komünist basın ise, sosyalistlerden, troçkistleri "sosyal-faşist" ve "birlik düşmanı" olarak ihraç etmelerini isteyen sistematik bir kampanyaya girişir. Sonuç olarak, troçkistler ihraç edilirler ve kendi teorik temellerine dayalı bağımsız bir parti oluştururlar.

Nikolay Buharin (1888-1938), Bolşevik Parti'nin lideri olduğu dönemde, Lenin'den sonra partinin en önemli teorisyeni olarak görülmekteydi. Uzun yıllar, Politik Büro üyesi ve *Pravda*'nın müdürü oldu; Troçki'ye ve Zinovyev'e karşı, Stalin ile sıkı bir dayanışma içine girdi. 1928'de Parti'nin ekonomik ve politik siyaseti konuları nedeniyle, Stalin'le bağlarını kopartti ve Alexis Rıkov ve de M.P. Tomski ile "sağ muhalefeti" oluşturdu. 1929'da Komünist Parti'den ihraç edildikten sonra, 1934 yılında düşüncelerini inkarda bulundu ve *İzvestia*'nın müdürlüğüne getirildi. On ay sonra da bu görevden alındı. Karşı-devrimci eylemlerle suçlanarak, 1938 "Moskova Davası"nda infaz edildi.

Alexandre Kerensky (1881-1970) 1917 Şubat Devrimi'nin trudovik liderlerin-

den biriydi. geçici hükümetlerde çeşitli görevler aldıktan sonra, Bolşevik Devrimi döneminde Başbakan oldu. Buradaki gönderme, Kerensky ile, Rus Sosyal Demokrat Partisi'nin menşevik kanadının lideri olan Tsereteli arasındaki kısa süreli beraberliğe ilişkindir. Tsereteli, devrim öncesi Duma'ya, Geçici Hükümete ve, menşeviklerin ve devrimci-sosyalistlerin idaresi altında bulunduğu dönem içinde, Pan-rus Sovyet'ine katılmıştı. Bolşevik Devrimi'nin kararlı bir hasmıydı.

"S.F.I.O." (İşçi Enternasyonali Fransız Seksiyonu), Fransız Sosyalist Partisi'dir. "C.G.T." (Genel Emek Sendikası), fransız sendikaları ulusal örgütüdür.

Ernest Thaelmann, Alman Komünist Partisi'nin 1929'dan itibaren Stalin-yanlısı lideridir.

Albert Oustric, spekülasyonları yüzünden, 1930 yılında bir çok bankacının ve çok sayıda küçük hesap sahibin iflasıyla sonuçlanan çöküşe neden olmuş bir fransız bankacıdır. Hükümet içinde bir çok önemli şahsın adı bu skandala karışmış, bu durum da Tardieu hükümetinin düşmesine yol açmıştır. Sergey Alexandre Stavisky, 1934 yılında esrarengiz koşullarda ölmüş bir maliyecidir. Sosyal bir sıkıntının yaşandığı döneme rastlayan ölümü, polis ve hükümet yöneticilerini de içine alan bir skandal söylentisine yol açmış ve "Stavisky Olayı" çevresinde kopan politik fırtınalar, 6 Şubat 1934 ayaklanmasını düzenleyenler tarafından kullanılmıştır.

Forges'lar Komitesi, maden işletmesi sahiplerinin iyi tanınan bir örgütü olup, Fransa'nın ekonomik ve politik yaşamı üzerinde büyük etki yapmaktaydı. Havas, haber toplayan ve dağıtımını yapan bir yarı-resmi ajansdı. Grenoble'de meydana gelen olay, Troçki'ye bu kentte yaşayan dostları tarafından aktarılmıştı. Wendell ailesi Fransa'nın en eski, en büyük ve en güçlü maden işletmelerinden birinin denetimini elinde tutar.

Leonid Krassin (1870-1926); tanınmış mühendis ve çarlık Rusya'sının aktif devrimcisi olan Krassin, sovyet hükümetinin en etkili yurtdışı diplomatik temsilcisi durumuna gelmiştir.

Arthur Raffalovitch, Birinci dünya Savaşı'ndan önce, Rus Maliye Bakanı'nın Paris'deki gizli ajanı idi. Çarcı hükümeti ve onun politikasını yurtdışında des-

teklemeleri ve Fransa'da piyasaya ödünç para sürülmesi taleplerini teşvik etmeleri için, fransız gazetecilerine ve gazete müdürlerine rüşvet dağıtmakla görevli bulunuyordu.

Leton konsolos, Sovyet basını tarafından, Troçki ile, Stalin hükümetinin lideri ve Rus Komünist Partisi'nin Leningrad örgütü şefi Sergey Kirov'un katili arasında, sözde aracı kişi olarak gösteriliyordu. 1934 Kasım'ında yaşanan Kirov cinayeti, Sovyetler Birliği genelinde uzun süren bir dizi davanının ve kanlı temizlik harekatının doğmasına yol açtı. Kirov cinayetinin yanısıra bir çok başka cinayetten de yargılanan suçlulara karşı açılmış olan 1936 davası sırasında, ne leton konsolosun ve ne de leton hükümetinin adı geçti.

Leon Kamenev (Rosenfeld), 1883-1936), bolşevik bir lider ve, Zinovyev'e hep sıkısıkıya bağlı kalmış bir insan olarak, Lenin'in çalışma arkadaşı ve çok yakın bir dostu idi. 1936 "Moskova Davası'nın" birinci derecede suçlanan kişilerinden biri oldu.

Grigori Evdokimov Lenin'in cenaze töreninde Bolşevik Partisi'nin resmi sözcüsü durumundaydı. Stalin'e karşı Zinovyev'ci Muhalefetin üyesi olarak, 1936 Moskova davasındaki suçlulardan birisi oldu.

Georges-Ernest-Jean-Marie-Boulanger seksenli yıllarda, Fransız Cumhuriyeti yerine bir halk "diktatörlüğü" getirmek amacıyla eylem ve propaganda yürütmüş olan bir fransız generali idi. Fransız hükümeti onu tutuklamak için önlemler alınca, Fransa'yı terketti.

"Charenton Deliler Evi," aslında, Paris yakınlarında bulunan Saint-Maurice vilayeti bölgesinde iyi bilinen bir akıl hastalıkları hastanesidir.

Halk Cephesi, radikallerin, sosyalistlerin ve komünistlerin, Cumhuriyeti faşist örgütlere karşı korumak için, 1935 yılında oluşturdukları bir bloka verilen addır.

Paul Faure o dönemde Sosyalist Parti'nin genel sekreteri idi. Jean Zyromski, özellikle Paris bölgesinde, sol kanat temsilcilerinden biriydi. Bir komünist sempatizan olan Zyromski, en sonunda, İkinci Dünya Savaşı sırasında Komünist Parti'ye üye oldu.

15 Şubat

Muhalefet Bülteni, Troçki'nin sürgündeki en önemli yayın organı olup, rus dilinde bir aylık dergi idi.; Önce Berlin'de, sonra Paris'de, Troçki'nin ve oğlu Léon Sédov'un idaresi altında, ve de 1941 yılında lağvedilmeden önce New York'da yayınlandı.

18 Şubat

Alma-Ata, Kazakistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin, Çin Türkistan'ı sınırlarının yakınında bulunan başkentidir. 1928 yılında, Komünist Parti'den ihraç edildikten sonra Troçki, karısı ve oğlu Léov ile birlikte, Alma-Ata'ya yollandı ve orada, bir yıl sonra Türkiye'ye sürgün edilinceye kadar kaldı.

20 Şubat

Glazman, iç savaş süresince Troçki'nin sekretaryasını yönetti; Troçki'ye bağlılığı ve Muhalefet'e katılımı nedeniyle Komünist Parti tarafından zulme uğramış olan Glazman, 1924 yılında intihar etti. Troçki'nin iç savaş sırasında yakın çalışma arkadaşı olup, Devrimci Savaş Komitesi'nin sekretaryasımn başında bulunuyordu. Troçki Parti'den ihraç edildiğinde tutuklanan ve hapsedilen Butov, kendisine, Troçki'ye ve Muhalefet'e karşı yalan suçlamalar içeren belgeleri imzalamayı reddetti; cezaevinde kendisine uygulanan kötü muameleyi protesto etmek için, ölümüyle sonuçlanan bir açlık grevine girdi. 1918 yılında, alman ordusu tarafından dayatılmış olan Brest-Litovsk anlaşmasının Sovyet Rusya tarafından imzalanmasına protesto olarak, Almanya'nın Moskova Büyükelçisi Wilheim von Mirbach'ı öldürmüş olan Blumkin, komünist oldu ve önce Çeka sonra da Ogepeu tarafından görevlendirildi. (Bu konuda 3 Nisan notuna da bakınız). Muhalefet'e geçen Blumkin, Troçki'yi Türkiye'de gizlice ziyaret eden ilk rus oldu. Troçki'ye Muhalefet'den gizli bir mektup getiren Blumkin, Gepeu'daki amirleri tarafından ihanete uğradı.

Sermuks, (iç savaş boyunca Troçki'nin seyyar genel merkezi olan) askeri trenin şefi ve Troçki'nin sekretaryasının, tıpkı Poznansky gibi, üyesiydi. Troçki ile aynı anda Komünist Parti'den ihraç edilen Sermouks ve Poznanski, onu Alma-Ata'ya sürgün edilinceye kadar yalnız bırakmadılar. Polis tarafından tespit edilerek tutuklandılar ve önce Moskova'ya, sonra da Uzak-Doğu'nun ıssız bölgelerine sürüldüler.

Dördüncü Enternasyonal, İkinci (sosyalist) Enternasyonal'in (1889) ve Üçüncü (komünist) Enternasyonal'in (1919) devrimci sosyalizmin gereksinimlerine artık cevap vermedikleri şeklinde suçlanmalarının ardından, farklı ülkelerin troçkist grup ve partilerinin birliği olarak, Troçki tarafından ortaya atılmış bir fikirle, 1938 Eylül'ünde toplanan bir Kongre'de ortaya çıktı.

Kristian Rakovski (1873-?), romen uyruklu ve bulgar kökenli olup, devrimci sosyalist eylemine Bulgaristan'da başladı. Bolşevik Devrimi'nden sonra, Ukranya Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin Halk Komiserleri Konsey Başkanı oldu. Bir süre, Sovyetler Birliği'nin Fransa Büyükelçisi'nde bulunan, ama aynı zamanda da Troçki'nin çok yakın bir dostu ve çalışma ortağı olan Rakovski, Komünist Parti'den ihraç edildi ve sürgüne yollandı. İnkar'da bulunduktan sonra 1934 yılında yeniden Parti'ye kabul edildi. Buna karşılık, 1938 Moskova Davası'nda karşı devrimci eyleme suçlandı ve yirmi yıl hapis cezasına mahkum edildi.

Otto Bauer (1881-1938), Birinci Dünya Savaşı'ndan önce Avusturya Sosyal-Demokrat Partisi'n en önemli teorisyeni idi. Victor Adler'den sonra Bakan oldu ve 1929-1934 yılları arasında Avusturya Ulusal Konseyi'ne katıldı. Şubat 1934'den sonra, önce Çekoslovakya'ya sonra Fransa'ya sürgüne gitti ve Parti'sinin politikasını dışarıdan yönetti.

6 Mart

1920 Aralığında, Fransız Sosyalist Partisi Tours'da toplandı ve Komünist Enternasyonal'e üye olma kararını vererek, Komünist Partisi, S.F.I.C. (Komünist Enternasyonal Fransız Seksiyonu) adını aldı. Paul Faure, Léon Blum ve diğerleri tarafından yönlendirilen azınlık ise, Sosyalist Parti adını ve örgütünü muhafaza etti.

Jean Jaurès (1859-191), fransız sosyalist lideri idi ve *Humanité* adlı günlük gazeteyi kurdu.

7 Mart

Maria İlyiniçna Ulianova Lenin'in kızkardeşi, Nadejda Konstantinovna Krupskaya ise karısı idi.

Troçki'nin "Hayatım " adlı otobiyografisi'nin fransızca çevirisi, önce üç bölüm halinde (Reider, 1930), sonra da, en son baskısı olan, tek cilt halinde yayınlandı (Gallimart, 1953). (Türkçesi; 1970. Köz Yayınlan.)

Paul Lafargue (1842-1911) Karl Marks'ın damadı olup, 1880 yılında, Fransız Sosyalist Partisi'nin kurucularından biridir. Paul ve Laura Lafargue, yaşamlarına kendi istekleriyle son vermişlerdir.

Tüm üyelerin katıldığı toplantı, Troçki'nin dediği gibi Merkezi Hükümet İdari Komitesi'nden değil, Parti Merkez Denetim Komitesi'nden oluşuyordu.

"Vasiyet", Lenin tarafından, 25 Aralık 1922 tarihinde Rus Komünist Partisi Merkez Komitesi için dikte ettirilmiş notlardan ve 4 Ocak 1923 tarihinde eklenmiş bir dipnottan oluşan bir belgedir. Troçki'yi ve Stalin'i "Merkez Komitesi'nin en önemli iki kişisi" olarak nitelemesine rağmen, Lenin şunları ekliyordu bu belgeye: "Stalin çok kabasaba; komünistler arasındaki ilişkilerde tamamiyle tahammül edilebilir olan bu kusur, genel sekreterlik görevinde hoşgörülemeyecek hale geliyor. Dolayısıyla, yoldaşlara Stalin'i bu görevden uzaklaştırmanın bir yolunu bulmalarını ve onun yerine, Stalin'den, bütün açılardan belli bir üstünlükle, farklı olacak —yani daha sabırlı, daha hak gözetir, daha ince davranan ve yoldaşlara karşı daha özenli, ve de daha az kaprisli birisini—getirmelerini öneririm...." Lenin'in ölümünden sonra, "Vasiyet"in ortadan kaldırılmasına karar verilmiş olmasına ve bu metnin Rusya'da hiç bir zaman yayınlanmamasına rağmen, yine de, 1927 yılında Stalin ve de 1956 yılında Kruşçov tarafından, yazının aslına sadık olduğu kabul edilmiştir.

10 Mart

Léon Jouhaoux (1879-1954); 1951 yılında Nobel Ödülünü almış olan Jouhoux, 1909'dan 1940'a ve 1945'den 1947'ye kadar C.G.T.'nin genel sekreteri olmuştur. Sendikaların sağ kanadının, komünistler tarafın yönetilen sol kanada karşı yaptıkları çatışmalarda tanınan bir lider idi.

18 Mart

Troçki'ler, 1933 Kasım'ından 1934 Nisan'ına kadar Barbizon'da yaşamışlardır.

"Benno" ve "Stella", biri dişi biri erkek, evi koruyan iki alman çoban köpeğidir.

"Rudolf", Troçki'nin almanca konusunda sekreteri olan Rudolf Klément idi. Troçki'nin, Norveç'e gitmek üzere yola çıkışının ardmdan, hazırlanmasına yardımcı olduğu Dördüncü Enternasyonal'in duyurusunun yapılacağı Konferans'ın arifesinde Paris'de ortadan kayboldu. Daha sonra, parçalanmış bedeni Seine nehrinde bulunduğunda, dostları, onun rus gizli servisi (Gepeu) tarafından öldürüldüğünü açıkladılar.

25 Mart

G.M. Krjijanovsky en eski bolşevik liderlerden biriydi. Radikal lider Camille Chautemps, Stavisky olayı döneminde Konsey Başkam bulunuyordu ve hükümeti, bu skandal nedeniyle devrildi. Henri Dorgères, otuzlu yıllarda köylüler arasmda, özellikle de Fransa'nın doğusunda, aşırı sağ bir hareketin örgütlenmesine aktif olarak katıldı. 6 Şubat 1934 ayaklanmalarından sonra Dorgères'in Doğu Köylüleri Savunma Komiteleri, Köylü Cephesi'ni oluşturmak için, diğer iki köylü grubu ile birleşti. Halk Cephesi'nin doğuşundan sonra Dorgères'in etkisi gitgide azaldı.

Johann Philipp Becker, alman komünisti olup, Birinci Enternasyonal'in Cenevre sekşiyonu lideri ve 1866'dan itibaren de onun yayın organı Vorbote'un müdürü idi. Marks ve Engels'in yakın dostlarıydı.

Georges Clémenceau (1841-1929); kariyerinin en uzun döneminde radikal bir liderdi, 1917'de Başbakan ve Savaş Bakanı oldu.

Edouard Herriot, önemli fransız radikallerden biriydi ve bir çok kere Konsey Başkanlığı yaptı.

26 Mart

Paul-Henri Spaak (1899-1972), Nato Genel Sekreteri'ydi ve o dönem, Belçika Hükümetinde Bakan olarak bulunuyordu.

Emile Vandervelde, tıpkı Edouard Anssele gibi, geçen yüzyılın sonundan itiba-

ren, Belçika sosyalist hareketinin ve onun Parlamentodaki grubunun şeflerinden biriydi. 1900'dan 1908'e kadar, Sosyalist Enternasyonal Yürütme Bürosu'na başkanlık etti ve ekonomik, politik ve sosyal konularda bir çok kitap yazdı. 1894'den itibaren milletvekili olan Anssele, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra hükümete girdi.

"Eylem", Belçika Sosyalist Partisi sol kanadı tarafından yayınlanan *L'Action Révolutionnaire*'dir.

27 Mart

Iskra (Kıvılcım), rus devrimci marksistlerinin, 1900 yılında Plehanov, Lenin ve Martov tarafından temeli atılmış olan bir dergisidir. Troçki'nin Iskra'daki ilk makalesi 1902 Kasım tarihlidir.

29 Mart

Henri de Man, Belçika İşçi Partisi sağ kanadının en belli başh yöneticilerinden biri ve Van Zeelland hükümetinin Maliye Bakanı'dır. Sosyal teori, ahlak ve politika üzerine bir çok kitabın yazarı olan de Man, Marks'ın devrimci kavramlarının modernleştirilmesinin savunuculuğunu yaptı. Otuzlu yıllarda aşırı sağ bir pozisyona yöneldi.

"*Quadragesimo Anno*" , Papa XI. Pie'nin 15 mayıs 1931'de yayınlanan papalık genelgesi, kitapta andığı Papa XVIII. Léon'un "Rerum Novarum" büyük genelgesi gibi, işçi sınıfının yaşam koşullarını ele almaktadır.

Claude Farrère, Fréderic Bargon'un (1876-1934) takma ismidir. uzun süre hükümette yeralmış olan Louis Barthou (1862-1934), Marsilya'da makedonyalı bir devirmci tarafından, Yougoslavya Kralı I.Alexandre ile aynı zamanda öldürüldüğünde, Dışişleri Bakanı idi. Troçki ona atfen bu satırları yazdığında Ekim ayından beri ölmüş bulunuyordu.

"Kadetler" Demokrat Anayasa Partisi üyelerine halk tarafından verilmiş bir addı. Bu parti, 1905'den 1917'ye kadar en önemli liberal parti oldu. Halk arasında, S.R. diye adlandırılan devrimci sosyalistler, çarlık Rusya'sının en kalabalık sosyalist hareketi idi. Yöneticilerinin çoğu, anti-marksist ve popülist olup, köylülü-

ğe dayanıyorlardı ve bolşeviklere ve de devrime kuvvetle karşıydılar.
"Kargaşa" sözcüğü ile anlatılmak istenen, hepsini tek ve aynı suçla yargılamak için, birbirinden farklı - ve hatta birbirine düşman - politik eğilimlerin temsilcilerinden bir grubun oluşumudur.

2 Nisan

"Komintern" Üçüncü (komünist) Enternasyonal'in kısaltılmışıdır.

"H.M."ile, Troçki'nin fransız yandaşı olan ve de, iş adamı ve levazım subayı niteliğiyle, Fransa vizesi almak ve bu ülkede bir ikamet edinmek için gerekli işlemleri üstlenebilecek durumdaki Henri Molinier'den sözedilmektedir.

3 Nisan

Ohrana, çarcı siyasi polisin adı idi. 1917'den itibaren, Ohrana'nın sovyetik mirasçıları şu kısaltılmış isimler altında tanınır : Çeka, Ogepeu (Gepeu), N.K.V.D., M.V.D., ve günümüzde, K.G.B. Henri Yagoda, Stalin tarafından Gepeu şefliğine getirilmiş ve de 1936'daki ilk arındırma dizisini düzenlemiş ve yönetmiştir. Daha sonra, karşı-devrimci eylemle suçlanarak, 1938 Moskova davasını takiben ölüme mahkum edilmiştir.

Nikolas Muralov, çarlık döneminde ve devrim süresinde, bolşevik bir şef idi ; daha sonra Moskova askeri bölgesinin başına getirildi ve Komünist Parti Merkez Komitesi üyesi oldu. Başından beri Stalin'e muhalif olan Muralov, Troçki ile aynı zamanda sürüldü ve 1937 Moskova davasının ertesinde karşı-devrimci eylemlerle suçlanarak infaz edildi.

4 Nisan

Félix Czerjinski (1887-1926), aktif bir bolşevik olarak, Çeka'nın ilk şefi oldu. Troçki'ye karşı Stalin'in yanında yer aldı.

5 Nisan

Yuri Piyatakov, Komünist Partisi'nin, çoğunlukla sol kanadında, bolşevik teorisyeni ve ekonomisti idi. 1923'den 1928'e kadar Troçki'nin yandaşı olup, hükümette bir çok görev aldı ve ilk beş yıllık planda önemli bir rol oynadı. Mos-

kova 1937 davasından sonra infaz edildi.
Alexis Rıkov (1881-1938), uzun yıllar Komünist Partisi'nin Merkez Komitesi üyesi oldu. Bolşevikti. 1905 ve 1917 devrimlerine katıldı. Lenin'in ölümünden sonra Halk Komiserleri Konsey Başkanı oldu. Troçki'ye karşı Stalin'le birlikte olmuş olmasma rağmen, 1928-29'da "Sağ Muhalefet"in örgütlenmesine katıldı, sonra geri çekildi. 1938 Moskova davasmda ölüme mahkum edildi.

7 Nisan

Albay (Kont) Casimir de la Rocque, bir fransız subay olup, 1926'dan 1928'e kadar Mareşal Foch'un Genel Kurmay Başkanlığı'na bağlı kaldı. Ateşten Haç'm lideri ve 6 Şubat 1934'deki parlamento karşıtı ajitasyonu ve devamını organize edenlerin başında gelenlerden biriydi. Onun oluşturduğu bir örgüt olan "Croix de feu ("Ateşten Haç, ç.n.), başlangıcında, cephedeki hizmetlerinden ötürü madalya almış eski muhariplerden oluşuyordu. 1930'dan itibaren, faşist eğilimli paramiliter bir örgüt haline geldi. "Badinguet", zamanında, III. Napolyon'un halk arasındaki lakabıydı.

La Vérite, o dönemin fransız troçkist örgütünün aylık dergisiydi.

"Fransa nereye gidiyor?" adlı makaleler dizisi Troçki'nin kendisi tarafından yazılmıştır. Bilinmeyen bir yazarın adını vermekle gösterdiği temkinlilik, bu Defter'in yazıldığı dönemde Troçki'nin, polis tarafından yapılacak bir aramanın sonuçlarından çekindiğini göstermektedir. Bu makalelerin yayınlanması, 1936 yılında Paris'de, Librairie du Travail (Emek Kitabevi) adlı yayınevi tarafından gerçekleştirildi. Ve 1958 yılında Dördüncü Enternasyonal Yayınları tarafından tekrar basıldı.

9 Nisan

İlk başlık, Nisan 1935'deki Stresa Konferansı'na (İtalya) ilişkindir. Fransız hükümetinin talebi üzerine toplanan fransız, ingiliz ve italyan temsilciler, Almanya'nın silahsızlanması amacıyla gerçekleştirilmiş olan Versailles Antlaşması'nın maddelerine, yine Almanya'nın resmi olarak karşı çıkması durumunda girişilecek olan eylemi saptamaya çalıştılar.

Karl Radek (1885 - ?), Birinci Dünya Savaşı'ndan önce, savaş sırasında ve de

sonrasında, Polonya, Almanya ve de Rusya'daki sol sosyalist hareketlerde çok önemli bir rol oynadı. Devrimden sonra bolşeviklere katılmak için Rusya'ya geri döndü ve Komünist Enternasyonal'in en önemli yöneticilerinden biri oldu. 1927'de partiden ihraç edildi, 1930'da tekrardan kabul edildi ve de 1937 yılında Sovyetler Birliği'ne komplo düzenleme suçuyla yargılandı.

9 Nisan

16 Temmuz 1918'de Çar II. Nikola, çariçe ve bütün çocukları, kapatılmış oldukları Ekaterinbourg'daki bir cezaevinde kurşuna dizildiler.

Iakov Sverdlov, bolşevikler arasındaki en yetenekli örgütleyici ve idarecilerden biri olup, birinci Sovyet'de, 1919 yılında ölümüne kadar, Başbakanlık düzeyinde bir yer tutmuştur.

Poslednié Novosti, (Son Haberler), Bolşevik Devrimi'nden sonra göçmen Kadet'ler tarafından Paris'de yayınlanan bir gazete idi.

10 Nisan

Dora Kaplan, Devrimci-sosyalist Parti'nin aktif bir üyesiydi. Bolşevik düzeni protesto etmek için, Lenin'e, bir toplantıdan çıktığı sırada saldırıda bulundu ve onu bir tabanca kurşunu ile yaraladı.

11 Nisan

Llandrindod Wells, Galler Ülkesi'nin bir kaplıcalar kentidir. 8 Nisan 1935'de, Stanley Baldwin, orada, Hür Evanjelik Kiliseleri Ulusal Konseyi önünde, hükümetin askeri savunma hakkındaki Beyaz Kitap'ı lehinde, İngiltere'yi tüm saldırılardan korumak için hava kuvvetlerinin geliştirilmesi üzerinde ısrar ederek, bir söylevde bulunmuştur.

14 Nisan

Lady Cynthia, Britanya Parlamentosunda önce bağımsız muhafazakar, hemen sonra da işçi partisi üyesi olarak bulunan ve son olarak da İkinci Dünya Savaşı'ndan

sonra Britanya faşistler Birliği'nin lideri olan Sir Oswald Mosley'in karısıdır. Lady Cynthia'nın babası olan Lord Curzon, Hindistan Genel Valisi idi. Daha sonra savaş döneminde Britanya hükümetinin Savaş Komitesi üyesi oldu. Ve o tarihten itibaren de Büyük-Britanya'nın Dışişleri politikasına aktif olarak katıldı.

Lady Cynthia'nın mektubunda sözü edilen I.L.P., Büyük Britanya"nın en eski sosyalist oluşumlarından biri olan Independent Labour Party'dir (Bağımsız İşçi Partisi, ç.n.) Labour Party'nin inşasına katılmış ve sol kanadını meydana getirmiştir. Sonradan çekilmiş olmasına ve, savaş öncesinin son yılları boyunca, bazı noktalardan Troçkistlere yaklaşmış olmasına karşın, liderlerinin çoğu Labour Party'e geri dönmüş ve orada kalmıştır.

2 Mayıs

Doktor Martin, Gröenoble'un yerel sosyalist liderlerinden biridir.

4 Mayıs

Alexandre Potemkine, bu tarihte Fransa'nın Sovyet büyükelçisidir.

5 Mayıs

Max Eastman (1883-1969), Birinci Dünya Savaşı'ndan önce *The Masses* dergisini, daha sonra da *Liberator*'u yönetmiştir. 1923'den itibaren bir kaç yıl boyunca troçkist Muhalefet'i savunmuş ve Troçki'nin Birleşik Devletler'de iken çevirmeni ve yazın sözcüsü olmuştur. Stalin rejimini eleştiren bir çok kitabın yazarı ve Marks'ın kavramlarının, daha devrimci çizgiler temelinde, bir revizyondan geçirilmesini öneren Eastman, daha sonra sosyalizmden kopmuştur.

Sergey Ordjonikidze, çarlık döneminde, gürcü ve rus devrimci hareketlerinde aktif olarak mücadele etmişti ve Bolşevik Partisi'nin üyesi idi. Devrim ve iç savaş boyunca da aktif oldu. Stalin'in yakın bir kişisel dostu ve Parti içindeki tüm çatışmalarda yandaşı olan Ordjonikidze, bir çok önemli görevde bulundu.

8 Mayıs

"İskandinav siper" Edouard Daladier tarafından ortaya atılmış olan ünlü

"Fransa Avrupa özgürlüğünün son kalesidir " cümlesini ima etmektedir.

"M." ile, 2 Nisan tarihli notta adıgeçen "H.M."in (Henri Molinier) erkek kardeşi Raymond Molinier'ye gönderme yapılmaktadır. "Genç fransız yoldaş", Troçki'nin, 1932'den 1939'a kadar, Türkiye, Fransa, Norveç ve Meksika'daki sekreteri Jean van Heijenoort'dur. "G.", Ulusal Güvenlik'ten Gagneux'dür.

Léon Daudet, yazar Alphonse Daudet'nin oğlu olup, aşırı milliyetçi bir gazeteci ve yazın eleştirmeni ve de kralcı gazete, *Action française*'in redaktörü idi. Aynı zamanda "Camelots du roi" (Karl'ın çığırtkanları, ç.n.) adı altında tanınan kralcı örgütün yöneticilerinden biriydi. Kendisi gibi *Action Française*'in ve "Camelots"nun yöneticisi olan Charles Maurras'dan çok etkilenmiştir.

9 Mayıs

Unser Wort, bir alman troçkist yayın olup, adı, Troçki ile birlikte, hepsi savaşa karşı olan çeşitli eğilimlerde bir grup rus sosyalisti tarafından, Birinci Dünya Savaşı boyunca Paris'de yayınlanmış rus gazetesi "*Naşe Slovo*"'dan alınmıştır.

10 Mayıs

" Bâle Kongresi," Avrupa'da savaşın patlak vermesini engellemek için en etkili yöntem konusunda tartışılması amacıyla, 24 Kasım 1912 yılında toplanmış olan uluslararası sosyalist kongredir. Fransız sosyalisleri ve alman ve avusturya sosyalistleri, Troçkinin sözünü ettiği, savaşa karşı, ikna edici biçimde kaleme alınmış ama savaşı engelleme yolları konusunda hiç bir özgün öneri getirmeyen çözümleme üzerinde çok köklü bir uyuşmazlık içinde bulmuşlardır kendilerini,

Mareşal Joseph Pilsudski (1867-1935), Birici Dünya Savaşının ertesinde Polonya Devlet Başkanı olup, Polonya Sosyalist Hareketi'nin devrimci milliyetçi kanadının yöneticilerinden biriydi; Pilsudski, Polonya Sosyalist Partisi'nin kurucusudur.

Vandervelde için, 26 Mart tarihli nota bakınız. Friedrich Adler, Victor Adler'in oğlu olup, 1916 yılında Avusturya Başbakanı Kont Sturkgkh'u öldüren, barış-

çı sosyalisttir. Bu toplantı döneminde, Enternasyonal'in sekreteri idi.
Rudolf Breitscheid, mali konularda uzman bir ekonomist ve Bakan olarak hizmet verdiği Weimar Cumhuriyeti döneminde Sosyal Demokrat Parti'nin bir lideri idi. Otto Bauer yukarıda (18 Şubat'ta) anlatılmıştır. Oskar Polak, o sırada sürgünde bulunan bir Avusturya Sosyal Demokrat Partisi lideri idi.
"Leo de Winter" Lev Vinter'di. Kendisi, bir sosyal sigorta yasası oluşturulması lehindeki çabaları ve Endüstriyel Hukuk Elkitabı'na katılımları ile iz bırakmış olduğu Çekoslovakya Çalışma ve Dayanışma Bakanlığı'nın ilk Bakanı oldu. Fedor (Théodore) Dan, sürgündeki Rus Sosyal-Demokrat Parti'nin, (menşevik), liderlerinden biriydi. William Gillis, dönem Enternasyonal Yönetim Bürosu'nda Britanya Labour Party'nin temsilcisi idi.

14 Mayıs.

Alexandr Ulianov, Lenin'in erkek kardeşi olup, toprak reformu yanlısı, ya da Popülist ("Narodnik"), sosyalist devrimciydi. 1887 yılında Çar III. Alexandr'a karşı suikaste katılmaktan yargılandı ve infaz edildi.

Bir rus köylüsünün oğlu olan İgor Lazarev de popülist devrimciydi. Uzun süre yurtdışına yaşadı, Sosyal Devrimci Parti'nin inşasına katıldı ve 1917 yılında partinin sağ kanat liderlerinden biri oldu. Vera Finger (1852-1942), tıp doktoruydu, "Toprak ve Özgürlük" popülist hareketinin kurucularından biri oldu. Daha sonra, "Halkın İradesi" adlı terörist grupa katıldı ve 1881'de II. Alexandre suikastının sorumlusu kabul edildi ; bir süre polis tarafından ele geçirilmemiş olan tek üye olarak kalan Vera Finger, sonunda yakalandı, tutuklandı, sürüldü ve Rusya'ya ancak 1916 yılında geri döndü. Politik Tutuklulara Yardım Komitesi'ne başkanlık ettikten sonra, militan yaşamdan çekilerek Anılar'ını yazdı.

16 Mayıs

Wittels'in kitabı, Fritz Wittels'in Freud üzerine yazdığı "Sigmund Freud, kişiliği, öğretisi ve ekolü" adlı kitaptır. İngilizce bir çevirisi 1924 yılında New York'da yayınlanmıştır.

17 Mayıs

4 Ağustos 1914, Reichstag sosyal demokrat fraksiyonunun, hükümet tarafın-

dan talep edilen savaş kredileri için oy kullanarak savaştan yana olduğunu ifade ettiği tarihtir. Temelde fransız, britanyalı, belçikalı ve avusturyalı sosyalistlerin kendi parlamentolarında benimsedikleri, bu tavıra karşı olan sol sosyalistler için, Dört Ağustos, Sosyalist Enternasyonal'in bağrında hakimiyet kurmuş olan ılımlı ve sağcı sosyalistlerin, uluslararası sosyalizme ihanetlerinin sembolü haline gelmiştir.

23 Mayıs

"Jeanne" Troçki'nin büyük oğlunun (Lyova) eşi Jeanne Martin Despaillères'dir.

"Komsomol" SSCB Komünist Gençlik örgütü'nün kısaltılmışıdır.

Kurt Rosenfeld, alman bir avukat olup, önce Sosyal Demokrat Parti sol kanadının, sonra da devrimci S.A.P.'nin (Sosyalist İşçi Partisi) üyesidir.

6 Haziran

Bu tarihte Fransa mali bir kriz geçirmekte idi. Mayıs ayı içerisinde, hükümet, frank'ı kurtarmak için mutlak iktidar talep etmiş ve devrilmişti. Daha sonra, Temmuz ayında, başka bir hükümet özel yetkiler elde etmiş ve bir tasarruf politikası başlatmıştı.

8 Haziran

"L.S."in babası, Semyon Lvoviç Kliaçko, uzun süre Viyana'da yaşadı ve 1914 yılında orada öldü. Çarlık rejimi sırasındaki ikinci sürgünü boyunca, Troçkinin en yakın arkadaşı oldu.

Avvakum (1620?-1681), Doktrinleri yüzünden iki kez sürgün edilmiş ve yakılarak öldürülmüştü. 1673 yılında, özellikle halk dilinde yazılmış olduğu için dikkate değer olan, otobiyografisini yazdı. Kitap Rus ortodoks Kilisesi'nin "schismatiques'leri ("dinde, "sapmacı" olarak nitelendirilenler, ç.n.) arasında büyük başarı elde etti.

9 Haziran

"Van" Jean van Heijenoort'tur (Bakınız 8 Mayıs tarihli not).

(Belçikalı) "Profesör Picard", tahminen, 1932 yılında, Belçika hükümetinin finanse ettiği bir deneme sırasında balonla yükselişte rekor kırmış olan İsviçreli fizikçi ve balon pilotu Auguste Piccard'dır.

20 Haziran

Rus devriminin ilk yıllarında, André Marty, Sovyet Rusya'ya karşı bir askeri müdahaleye girişmiş olan fransız savaş ordularından birinin içerisinde, bir denizci isyanını yönetmişti. Stalin rejimi altında, Komünist Enternasyonal'de, ve Fransız Komünist Partisi'nde, önemli görevlere geldi. Uzun yıllar milletvekili oldu, İkinci Dünya Savaşı'nın ertesinde Komünist Parti'den atıldı.

"Dr."R.", Paris'li hekim Doktor Rosenthal'dir. Oğlu Gérard, o dönem, fransız troçkist grubunun üyesi idi.

Olaf Scheflo, Birinci Dünya Savaşı sırasında, Norveç İşçi Partisi'nin yöneticilerinden biri ve sol kanadın sözcüsü olup, Komünist Enternasyonal'e katılımı savundu. İşçi Partisi Komünist Enternasyonal'den çekilince, Sosyalist Enternasyonal'e girene kadar, bir süre uluslararası bir bağlantısı olmadan kaldı. Troçki'nin bu satırları yazması sırasında, Scheflo Christiandsund'da Parti'nin gazetesini çıkarıyordu.

Fransız sosyalist Partisi'nin Mulhouse'da toplanan Kongresi'nde, daha yeni Parti'ye üye olmuş durumdaki troçkistler, yönetim politikasına güçlü bir biçimde saldırdılar ve Troçki tarafından ortaya konmuş olan programı öne sürdüler.

Walter Held, Hitler iktidarı ele geçirdiğinde, Norveç'e kaçmış olan bir alman troçkist idi.

"Rous", otuzlu yıllarda fransız troçkist hareketine katılmış olan Jean Rous'dur.

Çekoslovak troçkist Jan Frankel, Troçki'nin Türkiye, Norveç ve Meksika'daki sektereriydi.

Storting, Norveç parlamentosudur.

Martin Tranmael, Norveç İşçi Partisi'nin lideri ve Oslo'daki resmi organı Ar-

beiderbladet'in müdürü idi. Tranmael, Norveç Partisi Komünist Enternasyonal'e bağlandığında komünistti. Muhalif unsurların ihracını isteyen Enternasyonal'in Yönetim Komitesi'nin bu isteğine karşı çıktıktan sonra, Enternasyonal'le bütün ilişkilerini kopartti. Daha sonra, Norveç İşçi Partisi'nin Sosyalist Enternasyonal'e girişine katkıda bulundu.

Avely Enoukidzé, gürcü devrimci olup, Stalin'in kişisel bir dostu ve Bolşevik Parti'nin en eski üyelerinden biriydi. Uzun süre, Parti'nin Merkez Komite üyesi ve Sovyetler Birliği'nin Merkez Yönetim Komitesi'nde sekreter oldu. Stalin tarafından, kendisinin Muhalefet'in politik tutuklularına ve sürgün edilenlerine yardım ettiğinden kuşkulanıldıktan sonra, 1935 yılında, "siyasi ve ahlaki muhalefet"den dolayı Parti'den ihraç edildi. 1937 yılında, "casusluk ve terörist eylem" suçuyla açılan dava sonucu infaz edildi.

Mihail Kalinin (1875-1946), fabrika işçisi ve çarlık döneminde Sosyal Demokrat Parti'nin aktif militanı idi. 1919 yılında Parti Merkez Komitesi üyesi ve Sovyet hükümeti Yürütme Komitesi Başkam seçildi. 1938'den 1946'ya kadar, SSCB Yüksek Sovyet başkanlığı yaptı.

24 Haziran

Le Matin, Paris'de yayınlanan önemli bir muhafazakar gazete idi.

26 Haziran

Arhangelskoye, Moskova'dan elli kilometre kadar uzakta bulunan bir köydür. Kremlin'de yaşadıkları dönemde, Troçki ve karısı dinlenme günlerini bu köyde geçirirlerdi.

29 Haziran

Aftenposten Oslo'da yayınlanan muhafazakar bir gazetedir.

1 Temmuz

Emma Goldman (1869-1940), Rusya'da doğmuş bir anarşist olup, on yedi yaşındayken Birleşik Devletler'e göçetmiş ve oradan 1919 yılında çıkarılmıştır. Bunun üzerine Rusya'ya gitmiş ama kendi idealleriyle, Sovyet rejiminin ger-

çekleri arasındaki uyuşmazlık nedeniyle hayal kırıklığına uğramıştır. Bir süre İngiltere'de kaldıktan sonra Kanada'ya yerleşmiştir.

"Mother" Jones, özellikle Pennsylvania ve Batı Virjinya maden bölgesinde ve de Doğu ve Güney Doğu yöresinde, amerikan işçi hareketinin bir militanı idi. Doksan yaşında iken bile hâlâ çok aktifti. "Mother Jones'un Otobiyografisi", Şikago'da 1925 yılında yayınlandı ve fransızcaya çevrildi.

Prens Pierre Kropotkine (1842-1921), önemli bir rus coğrafyacısı idi. Çok genç yaşta devrimci oldu, 1870'den sonra anarşizme döndü ve hareketin liderlerinden biri durumuna geldi.

Konrad Knudsen, Birleşik Devletler'de bulunduğu süre boyunca "Industrial Workers of the World"a (Dünya Endüstri İşçileri, ç.n.) katıldı, Doğduğu ülkeye geri döndükten sonra, Norveç İşçi Partisi'nde ve Parlamento'da aktif olarak mücadele etti. Troçki, Knudsen'in Oslo yakınlarında bir köy olan Weksal'deki evinde yaşadı.

30 Temmuz

Trygve Lie (1896-1968), bu dönemde İşçi Partisi'nin lideri idi.

8 Eylül

"Torgsin", ikinci Dünya Savaşı'ndan önce, yurtdışından yardım olarak gönderilen malzemelerin ruslara satışıyla görevli, resmi sovyet ticari örgütü idi.

Lafargue'lar ve Platon Volkov'un karısı ve Troçki'nin kızı Zinayda, intihar ettiler. Volkov bu intiharları ima etmektedir.

"Büyük anne", bir önceki mektubu yazan, Sokolovskaya'dır.

Dauphiné'nin küçük bir kentinde, dünyadan soyutlanmış, hemen bütün ziyaretlerden, dışarıyla her tür ilişkiden mahrum haldeki sürgün, Eski ve Yeni Dünya hapishanelerinde belirli bir deneyimi olmasına rağmen, bugüne kadar ona dayatılmış rejimlerin hepsinden daha ağır, ve fransız işçi hareketinin bağrında kısıtlı ama gerçek bir faaliyetin verdiği belli bir orandaki özgürlük döneminden sonra yaşanıyor olması nedeniyle bir o kadar daha tahammül edilmez bir rejimle karşı karşıyadır. İşte o sırada ve bu koşullarda, günü gününe, okuduklarının kendisine düşündürdüğü fikirleri ve içlerine kapanmanın, alışkın olduğundan daha fazla kendi kendisine sığınmayı getireceği, ve bu benzersiz belgeyi, dolayısıyla da bugüne kadar yayınlanmış eserleri arasında paha biçilmez nitelikte olan "Günlük"ünü oluşturacak notlarını, defterlere kaydetmeye karar verir.

Alfred Rosmer

ISBN 975 - 7178 - 19 - 5